

**rijksuniversiteit
 groningen**

Eenzame jongeren met gescheiden ouders

Een onderzoek naar de invloed van ouderlijke scheiding, leeftijd tijdens de scheiding en inmiddels verstreken tijd op eenzaamheid van Nederlandse jongeren

Lonely youth of divorced parents

Research on the effect of parental divorce, age at the time of divorce and length of time since divorce on loneliness of Dutch youth

Auteur	Julia Leuvenink (S4133919)
Scriptiebegeleidster	dr. Bilecen
Referent	dr. Huisman
Datum	28-01-2025

Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen
Master Sociologie (Gezondheid, Welzijn & Zorg)
SOMA08A

Voorwoord

Met trots presenteer ik u mijn scriptie die ik geschreven heb voor de master Sociologie van Gezondheid, Welzijn en Zorg. De opgedane kennis in de bachelor en de master op het gebied van welzijn, sociale omgeving, onderzoek en statistiek zijn samengekomen in deze scriptie. Tijdens de bachelor en de master is mijn interesse gewekt naar de invloed van de sociale omgeving op het welzijn en de gezondheid van mensen. De invloed van de familiesituatie – zoals gescheiden ouders – op de eenzaamheid van kinderen is een thema dat hier goed bij aansluit. Eenzaamheid kan desastreuze gevolgen hebben voor je gezondheid en algehele welbevinden. Daarom is het in mijn optiek zo belangrijk om meer onderzoek te doen naar mogelijke aanleidingen tot eenzaamheid. Mijn wens is dat ik met deze scriptie hieraan bij kan dragen.

Ik wil allereerst Başak Bilecen bedanken voor haar begeleiding tijdens het schrijven van de scriptie. Onze meetings waren altijd erg prettig. Met haar inzichten en feedback heeft ze mij geholpen om steeds een stukje verder te komen, en uiteindelijk de scriptie af te maken. Met haar positieve woorden hielp ze me door te zetten als ik soms door de bomen het bos niet meer zag. Bedankt voor uw constante vertrouwen in mij.

Daarnaast wil ik Mark Huisman bedanken voor zijn onmisbare hulp op methodologisch en statistisch vlak. Ik was soms ontzettend aan het puzzelen en door zijn hulp kon ik er elke keer uit komen. Bedankt voor de vele beantwoorde vragen via de mail en de keren dat ik in een half uur drie keer het kantoor binnen kwam lopen.

Mijn dank is groot aan mijn medestudenten van de Scriptie Ondersteuningsgroep van het Studenten Service Centrum. Iedere week kwamen we samen om taken op te stellen en elkaar te motiveren. Door jullie vond ik de motivatie om door te gaan als het moeilijk was. Jullie hebben het proces van de scriptie schrijven een goede ervaring gemaakt.

Tot slot wil ik mijn ouders, broertjes en vrienden bedanken voor jullie steun in de afgelopen periode. Voor een luisterend oor of de nodige ontspanning kon ik altijd bij jullie terecht. Speciale dank aan hen met wie ik vele schrijf sessies gehouden heb.

Ik wens u veel leesplezier!

Julia Leuvenink

28-01-2025

Samenvatting

Veel Nederlandse jongeren voelen zich eenzaam (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2022). Dit is des te meer het geval voor jongeren met gescheiden ouders (Bayat et al., 2021). Om jongeren te ondersteunen en eenzaamheid te verminderen, is het belangrijk inzicht te krijgen in onderliggende oorzaken. Zo zou de leeftijd van het kind tijdens de scheiding van de ouders en de inmiddels verstreken tijd effect kunnen hebben op het eenzaamheidsniveau van het kind. Er is weinig onderzoek gedaan naar deze mogelijke invloedsfactoren, alsook naar eenzaamheid onder jongeren in het algemeen. Deze scriptie draagt bij aan het opvullen van dit gat in de literatuur.

In deze scriptie wordt aandacht besteed aan eenzaamheid onder jongeren en de invloed van gescheiden ouders hierop. Binnen de groep jongeren met gescheiden ouders wordt gekeken naar de invloed van de leeftijd van het kind tijdens de ouderlijke scheiding en de sindsdien verstreken tijd. De onderzoeksvraag die in deze scriptie centraal staat is: *Wat is het effect van de ouderlijke scheiding op de eenzaamheid van jongeren en welke rol spelen leeftijd tijdens de scheiding en inmiddels verstreken tijd hierin?* Met behulp van de *attachment theory* en inzichten over verbanden tussen gescheiden ouders en andere welzijns-uitkomsten bij het kind, zijn hierover verwachtingen opgesteld.

Om deze hypothesen te toetsen zijn er lineaire regressieanalyses gedaan over een subsample van de NELSS-data. De subsample bestaat uit respondenten met een leeftijd van veertien tot en met vierentwintig jaar oud. De uiteindelijk gebruikte dataset omvat uit twee waves ($N = 1.150, 663$) met twee steekproeven per wave. In de NELLS vragenlijst is de mate van eenzaamheid gemeten doormiddel van de De Jong-Gierveldschaal met zes items.

De directe analyses wezen geen verband uit tussen enerzijds eenzaamheid en anderzijds gescheiden ouders, leeftijd tijdens de ouderlijke scheiding en verstreken tijd sinds de scheiding. Dit is waarschijnlijk grotendeels toe te schrijven aan het relatief kleine aantal respondenten met gescheiden ouders. Uit extra analyses over de invloed van verstreken tijd op de eenzaamheid van jongeren kwamen echter interessante uitkomsten die vragen om meer onderzoek.

Er is nog steeds veel onduidelijk over de relatie tussen gescheiden ouders en eenzaamheid, en omliggende aspecten. Dit vraagt om een grootschalige longitudinale aanpak. Meer onderzoek is nodig om invloedsfactoren en onderliggende mechanismen omtrent eenzaamheid onder jongeren – specifiek met gescheiden ouders – in kaart te brengen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
1. Inleiding	5
2. Theorie	7
2.1 Definitie van eenzaamheid	7
2.2 Eenzaamheid bij jongeren	9
2.3 Gescheiden ouders en eenzaamheid	10
2.3.1 Hechtingsstijlen en eenzaamheid	10
2.4 Tijd en leeftijd	13
2.4.1 Invloed van leeftijd van het kind tijdens de scheiding	13
2.4.2 Invloed van verstreken tijd sinds de scheiding	15
2.5 Controlevariabelen	16
2.5.1 Gender	16
2.5.2 Opleiding van de moeder.....	17
3. Methoden.....	19
3.1 Dataset	19
3.2 Operationalisatie.....	20
3.3 Analyse-opzet.....	21
4. Resultaten	24
4.1 Beschrijvende statistieken	24
4.1.1 Wave 1.....	24
4.1.1 Wave 2.....	25
4.2 Modevaluatie en hypothesetoetsing.....	27
4.2.1 Wave 1.....	27
4.2.2 Wave 2.....	30
4.2.3 Verstreken tijd tussen waves	32
4.3 Complicaties	33
4.3.1 Wave 1.....	33
4.3.2 Wave 2.....	34
5. Conclusie en discussie.....	36
Literatuurlijst.....	40
Bijlage 1	45
Bijlage 2	90
Bijlage 3	106

1. Inleiding

Eenzame jongeren; tijdens de coronacrisis was het een *hot topic*. We kwamen er als samenleving achter dat niet alleen ouderen zich eenzaam voelen, maar dat er ook onder jongeren veel eenzaamheid heerst (*Eenzaamheid onder jongeren tijdens de coronacrisis*, 2021; Prins, 2023). Ten tijde van lockdowns zijn verschillende oorzaken van eenzaamheid onder jongeren relatief makkelijk aan te wijzen; bijvoorbeeld het ontbreken van sociale contacten op school. Echter, voor en na de pandemie zijn jongeren ook eenzaam. Hoe kunnen we deze eenzaamheid verklaren, en nog belangrijker, verhelpen? Eenzaamheid onder jongeren lijkt veel verschillende verbanden te kennen, zoals met armoede, afwezigheid van een romantische relatie en genetische invloeden (Matthews et al., 2022; Özdemir & Tuncay, 2008). Bovendien wordt eenzaamheid gelinkt aan de familiesituatie, bijvoorbeeld; heeft een jongere gescheiden ouders?

Uit veel onderzoeken blijkt dat jongeren met gescheiden ouders zich over het algemeen eenzamer voelen dan jongeren zonder gescheiden ouders (Bayat et al., 2021; Schaan et al., 2019). Binnen de groep van mensen met gescheiden ouders blijken veel verschillen te zitten, maar veel is onduidelijk door het tekort aan gerelateerde onderzoeken. Zo zou de leeftijd van het kind tijdens de scheiding van de ouders invloed kunnen hebben op de eenzaamheid van het kind op latere leeftijd (Finkelstein & Grebelsky-Lichtman, 2021). De tijd die is verstreken sinds de scheiding heeft volgens een aantal onderzoeken ook invloed (Finkelstein & Grebelsky-Lichtman, 2021). In deze scriptie poog ik meer licht te schijnen op deze onderbelichte mogelijke invloeden. De onderzoeksvraag die in deze scriptie beantwoord wordt is: *Wat is het effect van de ouderlijke scheiding op de eenzaamheid van jongeren en welke rol spelen leeftijd tijdens de scheiding en inmiddels verstreken tijd hierin?*

Om de hogere mate van eenzaamheid onder jongeren met gescheiden ouders te verklaren, wordt gebruik gemaakt van de *attachment theory*. Deze theorie richt zich op de hechtingsstijl die kinderen ontwikkelen met hun ouders (Bowlby, 1969/1982, in Crowell et al., 2009). Het centrale idee binnen deze scriptie is dat kinderen met gescheiden ouders een minder goede hechtingsstijl ontwikkeld hebben (Brennan & Shaver, 1998; Crowell et al., 2009), waardoor zij zich eenzamer voelen (Wiseman et al., 2006). De *attachment theory* biedt ook een uitleg voor de relatie tussen eenzaamheid van jongeren en hun leeftijd ten tijde van de ouderlijke scheiding. Resultaten over de verhouding tussen de verstreken tijd sinds de scheiding en andere welzijns-uitkomsten bij het kind, zoals agressief gedrag, lenen zich voor een verklaring tussen verstreken tijd sinds de scheiding en eenzaamheid van de jongere (Amato, 2000).

Over eenzaamheid onder jongeren met gescheiden ouders zijn niet veel onderzoeken gedaan, en het effect van leeftijd en verstreken tijd hierin is nog minder onderzocht. Er is een klein aantal onderzoeken gedaan over dit onderwerp, maar ook dan wordt de invloed soms maar mondjesmaat belicht of wordt er veelal geen verklaring gegeven voor de resultaten. Bovendien zijn onderzoeken naar associaties van eenzaamheid vaak cross-sectioneel en zijn veel voorspellers van eenzaamheid niet

getoetst over meerdere observaties (Qualter et al., 2013). Deze scriptie met twee waves levert een bijdrage aan het dichten van het gat in de literatuur over eenzaamheid onder jongeren.

In Hoofdstuk 2 wordt op basis van bestaande theorie een antwoord op de onderzoeksvraag uiteengezet en worden hypothesen geformuleerd. Hoofdstuk 3 beschrijft de methoden van deze scriptie en in Hoofdstuk 4 worden de resultaten van de analyses behandeld om zo de hypothesen te testen. In Hoofdstuk 5 worden ten slotte de conclusies van de scriptie verder besproken.

2. Theorie

2.1 Definitie van eenzaamheid

In de afgelopen vijftig jaar is er steeds meer onderzoek gedaan naar eenzaamheid (De Jong Gierveld et al., 2006). Daarmee zijn er veel verschillende definities, conceptualisering en benaderingen tot stand gekomen. De drie belangrijkste perspectieven van eenzaamheid zijn evolutionair, psychodynamisch en de sociale behoefte benadering. Volgens evolutionaire benaderingen waren het vormen en behouden van sociale relaties voor evolutionaire voorouders van de mens van groot belang om te kunnen overleven (zie Baumeister & Leary, 1995; Weeks & Asher, 2012). De mensen die pijn ervaren door het gemis van sociale relaties – oftewel die zich eenzaam voelen – kunnen de pijn wegnemen door sociale relaties aan te gaan. Zij hebben daarmee de grootste kans om te overleven en zich voort te planten. De pijnlijke emotionele ervaring van eenzaamheid dient dus om de overlevingskansen te vergroten. Een tweede benadering is het psychodynamisch perspectief. Hierbinnen worden negatieve ervaringen van de moeder-kind relatie in de vroege kindertijd als hoofdoorzaak gezien van eenzaamheid van het kind (Weeks & Asher, 2012). Deze negatieve ervaringen hebben uiteenlopende vormen in verschillende theorieën. Zo stelt een theorie dat het vroegtijdig stoppen met borstvoeding ervoor zorgt dat kinderen vluchten in fantasieën en afgesloten zijn van anderen. Een andere theorie stelt dat te toegewijde moeders zorgen voor onrealistisch hoge verwachtingen van sociale relaties bij het kind, waardoor het kind vaak teleurgesteld en eenzaam is. De kern van theorieën binnen het psychodynamisch perspectief is dat negatieve aspecten binnen de moeder-kind relatie eenzaamheid van het kind in de hand werken (Weeks & Asher, 2012). Naast de relatie tussen moeder en kind wordt er ook gekeken naar buiten-familiaire relaties van het kind, zoals vriendschap (Weeks & Asher, 2012). Niet alleen vroege relaties met verzorgers beïnvloeden eenzaamheid van een kind, ook relaties met leeftijdsgenoten zouden hierin een rol spelen.

Een derde benadering is die van de sociale behoeften. Het centrale idee is dat mensen behoefte hebben aan sociale relaties en dat gebrek hierin de belangrijkste oorzaak van eenzaamheid is (Weiss, 1973, in Weeks & Asher, 2012). Volgens Weiss (1973, in Weeks & Asher, 2012) zijn er twee soorten eenzaamheid, namelijk emotionele eenzaamheid en sociale eenzaamheid. Emotionele eenzaamheid zou worden veroorzaakt door een gebrek aan emotionele verbinding en is verbonden met angst en een gevoel van leegheid. Sociale eenzaamheid daarentegen zou het gevolg zijn van te weinig integratie in een sociaal netwerk en is verbonden met verveling en het gevoel onbelangrijk te zijn (Weiss, 1973, in Weeks & Asher, 2012). Iemand kan bijvoorbeeld wel een relatie hebben met voldoende emotionele verbinding, maar nog steeds eenzaam zijn omdat hij of zij niet geïntegreerd is in een accepterend sociaal netwerk.

Binnen het perspectief van sociale behoeften bestaat de stroming van de cognitieve benadering, ook wel *cognitive discrepancy model* genoemd (Peplau et al., 1982). Hierbij wordt de

nadruk gelegd op de subjectieve evaluatie van eenzaamheid. Volgens dit perspectief ontstaat eenzaamheid wanneer iemand minder sociale contacten heeft dan hij of zij zou willen. Dit kan gaan om kwantiteit maar ook om kwaliteit, wanneer een vriend bijvoorbeeld minder emotionele ondersteuning biedt dan gewenst. Niet de objectief meetbare tekorten, maar hoe individuen hun sociale relaties en gebreken hierin waarnemen leiden tot eenzaamheid (Peplau et al., 1982).

In deze scriptie gebruik ik een combinatie van benaderingen; het psychodynamisch perspectief als verklarend middel, en de sociale behoeften benadering als meetmethode. Ik gebruik een theorie uit het psychodynamische perspectief om eenzaamheid te verklaren, namelijk de *attachment theory*. Om eenzaamheid te duiden en te meten, gebruik ik een definitie en meetmethode vanuit de cognitieve benadering.

De meetmethode alsook de gebruikte definitie zijn afkomstig van De Jong-Gierveld (1987, 1998). Volgens deze definitie is eenzaamheid een situatie, ervaren door een individu, waarin er een onaangenaam of onverteerbaar tekort is aan bepaalde relaties of kwaliteit daarvan. Eenzaamheid betreft daarmee ook de manier waarop een individu zijn of haar isolatie en gebrek aan communicatie met anderen ziet, ervaart en evalueert. Iemand kan zich eenzaam voelen wanneer hij of zij minder relaties heeft dan hij of zij als wenselijk of toelaatbaar ziet, of als hij of zij verlangt naar een bepaalde intimiteit die er niet is. De Jong-Gierveld heeft met deze definitie ook een meetmethode ontwikkeld om eenzaamheid te meten. Hiermee wordt zowel emotionele als sociale eenzaamheid gemeten en daarmee ook algemene eenzaamheid (De Jong Gierveld & Van Tilburg, 2006). Deze methode wordt gebruikt in deze scriptie.

Eenzaamheid bestaat uit drie dimensies, waarvan de eerste gevoelens zijn van leegte of verlatenheid (de Jong-Gierveld, 1987, 1998). Deze gevoelens zijn verbonden aan een gebrek aan intieme verbondenheid met anderen. De tweede dimensie gaat over de vraag of mensen hun eenzaamheid als hopeloos ervaren of als iets dat ze kunnen veranderen (de Jong-Gierveld, 1987, 1989, 1998). Hier hoort ook beschuldiging bij; geven mensen zichzelf of anderen de schuld van hun eenzaamheid? Het derde aspect omvat verschillende emotionele componenten zoals somberheid en verdriet, en gevoelens als schaamte, schuld, frustratie en wanhoop (Shute & Howitt, 1990, in de Jong-Gierveld, 1998).

De evaluatieve component in eenzaamheid is belangrijk. Twee mensen met een even groot tekort aan relaties hoeven zich niet allebei eenzaam te voelen (Townsend & Tunstall, 1973, in de Jong-Gierveld, 1998). Sociale isolatie is objectief vast te stellen aan de hand van de kwantiteit van relaties, maar eenzaamheid is subjectief en verschilt per persoon (de Jong-Gierveld, 1998). Er zijn een aantal factoren die (gedeeltelijk) bepalen of sociale isolatie leidt tot eenzaamheid. Dit gaat onder andere over hoe merkbaar de gemiste relaties zijn, of iemand de mogelijkheid ziet zijn of haar sociale netwerk uit te breiden, hoe goed iemands gevoel van eigenwaarde is en persoonlijkheidskenmerken zoals verlegenheid en (gebrek aan) assertiviteit (de Jong-Gierveld, 1998).

2.2 Eenzaamheid bij jongeren

Eenzaamheid is een veelvuldig onderzocht fenomeen onder ouderen, maar er is relatief weinig onderzoek gedaan naar eenzaamheid onder pubers (Bayat et al., 2021). Toch is eenzaamheid onder jongeren ook een probleem. In 2021 voelde gemiddeld 33,6% van de Nederlandse jongeren tussen de vijftien en vijfentwintig jaar oud zich enigszins eenzaam, en 11,4% voelde zich sterk eenzaam (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2022). Eenzaamheid is extra zichtbaar tijdens de puberteit omdat specifiek in deze periode pubers heel graag sociaal geaccepteerd willen worden (Brennan, 1982, in Goosby et al., 2013). Naast dat eenzaamheid op zichzelf onwenselijk is, wordt het ook gerelateerd aan andere problemen, zoals een slechte gezondheid.

Eenzame mensen hebben gemiddeld meer fysieke en mentale problemen dan niet-eenzame mensen. Eenzaamheid is onder andere geassocieerd met lichamelijke kwalen als obesitas, een hoge bloeddruk, een verminderde immuniteit, hart- en vaatziekten en een groter overlijdensrisico in de volwassen leeftijd (zie voor een overzicht Cacioppo et al., 2009; Cacioppo et al., 2010). Daarnaast bestaat er een verband tussen eenzaamheid en onder meer Alzheimer, alcoholisme, depressie en zelfmoordgedachten en -pogingen (zie voor een overzicht Cacioppo et al., 2009; Leigh-Hunt et al., 2017). Deze gezondheidsproblemen komen voor in de periode dat het individu zich eenzaam voelt. Echter, na deze periode is er ook een effect zichtbaar. Zo wordt eenzaamheid tijdens de puberteit geassocieerd met een slechtere zelf gerapporteerde gezondheid tijdens de volwassenheid (Goosby et al., 2013).

De hiervoor genoemde bevindingen wat betreft mentale en fysieke gezondheidsproblemen die samenhangen met eenzaamheid, zijn vrijwel allemaal afkomstig van onderzoeken onder volwassenen. De verbanden bij jongeren zijn weinig onderzocht, maar de onderzoeken die er zijn wijzen er op dat ook bij jongeren eenzaamheid samenhangt met een slechtere mentale en fysieke gezondheid (Eccles et al., 2020; Fontaine et al., 2009; Løhre, 2012; Qualter et al., 2013; Stickley et al., 2016; Victor & Yang, 2012). Eenzame pubers hebben bijvoorbeeld gemiddeld meer lichamelijke klachten zoals hoofd- of buikpijn, misselijkheid, overgeven en problemen met de ogen of de huid, in vergelijking met niet-eenzame pubers. Dit kan overigens wel verschillen per gender en afkomst, zo blijkt uit het onderzoek van Stickley en collega's (2016) onder 6.250 jongeren tussen de dertien en vijftien jaar oud uit verschillende landen. Zo hadden eenzame Amerikaanse jongens en meisjes een verhoogde kans op alle hiervoor genoemde klachten, maar eenzame Russische meisjes hadden alleen een hogere kans op hoofdpijn en misselijkheid.

Het mag duidelijk zijn dat eenzaamheid onder jongeren onwenselijk is. Daarom is het belangrijk om te kijken naar potentiële oorzaken van eenzaamheid. Een van deze mogelijke invloeden is de familiesituatie, zoals gescheiden ouders.

2.3 Gescheiden ouders en eenzaamheid

Als ouders scheiden kan dit een grote invloed hebben op hun kinderen. Kinderen van gescheiden ouders hebben over het algemeen meer emotionele, gezondheids-, gedrags- en schoolproblemen dan kinderen waarvan de ouders bij elkaar zijn (Amato, 2014). Hierbij gaat het onder andere over een lager subjectief welzijn en een lager opleidingsniveau en is er vaker sprake van depressie, crimineel gedrag en drugsgebruik. Kinderen met gescheiden ouders hebben daarnaast vaker een slechtere emotionele band met hun ouders, voornamelijk met de vader. Deze negatieve gevolgen van de scheiding kunnen voortduren, ook wanneer de kinderen volwassen zijn (Amato, 2014; Clarke & Brentano, 2006). Zij hebben dan bijvoorbeeld, in vergelijking met volwassenen wiens ouders getrouwd zijn, over het algemeen een lager inkomen, een grotere kans op depressie, meer problemen in hun eigen huwelijk en een minder goede fysieke gezondheid (Amato, 2014; Clarke & Brentano, 2006; Lansford, 2009).

Naast de samenhang tussen gescheiden ouders en hiervoor genoemde problemen, is er ook een verband tussen gescheiden ouders en eenzaamheid van de jongere. Deze relatie is niet veel onderzocht, maar meerdere onderzoeken laten zien dat er in verhouding meer kinderen van gescheiden ouders eenzaam zijn, dan kinderen van wie de ouders bij elkaar zijn. Een onderzoek van Bayat en collega's (2021) onder 7.956 pubers tussen de twaalf en achttien jaar uit een Nederlandse regio wees uit dat het voor pubers van gescheiden ouders waarschijnlijker is om eenzaam te zijn. Uit een onderzoek van Çivitci en collega's (2009) onder 836 middelbare scholieren uit een Turkse stad bleek dat van de kinderen met gescheiden ouders een groter deel eenzaam is, dan van kinderen van niet-gescheiden ouders. Garnefski en Dijkstra (1997) onderzochten 13.953 Nederlandse twaalf tot negentienjarige middelbare scholieren en hieruit bleek dat pubers in eenouder of stiefouder gezinnen meer symptomen van eenzaamheid vertonen dan pubers van intacte gezinnen. Deze bevindingen worden onderschreven door andere onderzoeken onder Turkse studenten (Özdemir & Tuncay, 2008) en jongvolwassen vrouwen uit verschillende Europese landen (Schaan et al., 2019). Naast deze onderzoeken is er door Spremo (2020) een onderzoek uitgevoerd waaruit blijkt dat jongeren van gescheiden en niet-gescheiden ouders ongeveer even eenzaam zijn. Echter, deze bevinding is mogelijk het effect van een bias in het onderzoek. Van de 590 pubers van veertien tot achttien jaar in het onderzoek, komen 61 uit een gezin met gescheiden ouders. Dit is een klein aantal, wat zou kunnen leiden tot vertekening van de resultaten. Over het algemeen kan gesteld worden dat jongeren met gescheiden ouders zich eenzamer voelen dan jongeren van wie de ouders bij elkaar zijn.

2.3.1 Hechtingsstijlen en eenzaamheid

Er zijn verschillende verklaringen waarom de scheiding van ouders zou leiden tot eenzaamheid van jongeren. Een daarvan richt zich op de hechting van kinderen. Kinderen van gescheiden ouders hebben vaak een minder veilige hechting. Verschillende vormen van onveilige hechting kunnen leiden tot allerlei negatieve verwachtingen en gedragingen rondom relaties, wat eenzaamheid in de hand werkt.

Allereerst behandel ik verschillende soorten hechtingen, hoe deze ontstaan en wat de mogelijke gevolgen zijn. Vervolgens wordt besproken hoe deze hechtingen in relatie staan met eenzaamheid. Tot slot wordt uitgelegd hoe de scheiding van ouders verband houdt met de hechting van kinderen.

Veilige en onveilige hechting

Mensen vormen een ‘intern werkmodel’ van zichzelf en nabije anderen, op basis van ervaringen met verzorgers in hun kindertijd (Bowlby, 1969/1982, in Wiseman et al., 2006). Het model vertelt het individu over de verwachtingen die hij of zij moet hebben over hechtingsfiguren en zijn of haar eigen kunnen (Bartholomew, 1990). Het beïnvloedt de overtuigingen, gedragingen en verwachtingen van het kind ten aanzien van intieme relaties (Bowlby, 1969/1982, in Crowell et al., 2009). Herhaaldelijke veilige basiservaringen met de verzorger geeft het kind een voorbeeld van hechting. Wanneer de verzorger consistent sensitief en responsief reageert op de behoeften van het kind, leidt dit tot een veilige hechting tussen de ouder en het kind. Inconsistentie en afwijzing worden geassocieerd met een onveilige hechting (Bowlby, 1969/1982, in Crowell et al., 2009). Bij een veilige hechting heeft iemand een positief beeld van zowel zichzelf als anderen (Bartholomew, 1990; Bartholomew & Horowitz, 1991). Iemand heeft het gevoel dat hij geliefd kan worden en verwacht dat mensen over het algemeen responsief en accepterend reageren. Het mentale model is een weerspiegeling van een warme relatie met verzorgers (Shaver & Mikulincer, 2002). Mensen met een veilige hechting vormen vaker intieme relaties met anderen en zouden daardoor minder eenzaam zijn.

Hiertegenover staan verschillende vormen van onveilige hechting. Zo komt een onveilige angstige hechting voort uit onvoorspelbare beschikbaarheid van verzorgers (Shaver & Mikulincer, 2002). Mensen die op deze manier gehecht zijn hebben vaak een negatief zelfbeeld, zijn angstig en streven zelfacceptatie na door het verkrijgen van de acceptatie van belangrijke anderen (Bartholomew, 1990; Bartholomew & Horowitz, 1991; Shaver & Mikulincer, 2002). Van deze karakteristieken wordt verondersteld dat ze leiden tot eenzaamheid (Shaver & Mikulincer, 2002). Daarnaast kan iemand op een onveilige vermijdende manier gehecht zijn. Dit kan tot stand komen wanneer iemand zich afgewezen en niet geliefd voelt door verzorgers. Hierdoor verwacht iemand teleurstelling of afwijzing door anderen en hij of zij beschermt zichzelf hier tegen door intieme relaties te vermijden (Bartholomew, 1990; Bartholomew & Horowitz, 1991). Iemand met deze hechtingsstijl is vaak overmatig zelfredzaam, schakelt zijn of haar emoties uit en bagatelliseert het belang van relaties (Shaver & Mikulincer, 2002). Nabije relaties zouden hierdoor weinig intiem zijn, wat kan leiden tot eenzaamheid.

Hechting en eenzaamheid

De relatie tussen hechtingsstijl en eenzaamheid blijkt uit verschillende onderzoeken. Een veilige hechting wordt consistent in verschillende studies gerelateerd aan minder eenzaamheid (Wiseman et al., 2006). Onveilige hechting wordt daarentegen geassocieerd met meer eenzaamheid. Jonge mensen

die veilig gehecht zijn gedragen zich pro-socialer dan minder veilig gehechte mensen (Bippus & Rollin, 2003). Veilig gehechte jongeren zouden daarmee het behoud van hun relaties bevorderen. Hiertegenover staat een verband tussen een onveilige hechting en vriendschappen van een minder goede kwaliteit. Zo voelen jongeren met een meer vermijdende hechting zich meer uitgesloten van hun vrienden in vergelijking met veilig gehechte jongeren (Chow et al., 2016). Daarnaast vinden zij hun vriendschappen minder ondersteunend en minder intiem. Wiseman en collega's (2006) hebben onder 146 Israëlische eerstejaarsstudenten onderzoek gedaan naar de relatie tussen hechting en eenzaamheid. Hieruit bleek dat veilige hechting negatief geassocieerd is met eenzaamheid. Onder jongvolwassenen met een onveilige vermijdende of angstige hechting, voelt een groter deel zich eenzaam dan onder leeftijdsgenoten met een veilige hechting. Verschillende onderzoeken onder Canadese studenten onderschrijven deze resultaten (Bernardon, 2011; DiTommaso et al., 2003). Over het algemeen voelen jongeren met een veilige hechting zich minder eenzaam dan jongeren met een minder veilige hechting.

Scheiding en onveilig hechting

Kinderen van gescheiden ouders hebben vaak een minder veilige hechting dan kinderen van wie de ouders nog bij elkaar zijn. Volgens de *attachment theory* heeft dit te maken met een verstoring van de hechtingsband. De scheiding van ouders zou zo'n verstoring zijn. Deze verstoring brengt een instinctieve angst reactie in het kind teweeg, dat zonder ingrijpen de ontwikkeling van een veilige hechting belemmert en het kind kwetsbaarder maakt voor psychische aandoeningen (Bowlby, 1982, in Woodward et al., 2000). De relatie tussen gescheiden ouders en een minder veilige hechting blijkt uit verschillende onderzoeken. Crowell en collega's (2009) hebben onderzoek gedaan onder 157 Amerikaanse koppels van gemiddeld vierentwintig jaar oud. Hieruit bleek dat jongvolwassenen met gescheiden ouders minder vaak een veilige hechting hadden dan leeftijdsgenoten van wie de ouders bij elkaar waren. Brennan en Shaver (1998) deden onderzoek onder 1.407 eerstejaars Amerikaanse studenten. De jongeren met gescheiden ouders hadden een grotere kans om een angstige hechtingsstijl te ontwikkelen en een kleinere kans om veilig gehecht te zijn, dan jongeren van wie de ouders bij elkaar zijn.

Samengevat kan gesteld worden dat kinderen met gescheiden ouders vaker een onveilige hechting hebben dan kinderen van niet-gescheiden ouders. Jongeren met een onveilige hechting voelen zich gemiddeld eenzamer dan jongeren met een veilige hechting. Op basis hiervan verwacht ik in mijn onderzoek terug te zien dat jongeren met gescheiden ouders gemiddeld eenzamer zijn dan leeftijdsgenoten van wie de ouders bij elkaar zijn. De volgende hypothese vloeit hieruit voort:

Hypothese 1: Jongeren van gescheiden ouders voelen zich eenzamer dan jongeren van niet-gescheiden ouders.

2.4 Tijd en leeftijd

Het tijdsaspect kan een belangrijke rol spelen in de invloed die scheiding van ouders heeft op jongeren. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de leeftijd van een kind waarop de ouders scheiden en hoeveel tijd er verstreken is sinds de scheiding van de ouders. De invloed van deze factoren op de relatie tussen gescheiden ouders en eenzaamheid is zeer weinig onderzocht. Het is moeilijk om op basis van een klein aantal onderzoeken hypothesen op te stellen. Daarom wordt er gekeken naar literatuur over het effect van verstreken tijd sinds de scheiding en leeftijd van het kind op andere welzijns-uitkomsten, zoals agressief gedrag. Eerdere onderzoeken vermelden gemengde resultaten over deze invloeden (zie Amato, 1994; Lansford, 2009). In dit hoofdstuk kijk ik ten eerste naar de invloed van de leeftijd van het kind ten tijde van de ouderlijke scheiding. Hierbij grijp ik terug naar de *attachment theory*. Ten tweede behandel ik de tijd die verstreken is sinds de scheiding en hoe dit invloed heeft op de eenzaamheid van het kind. Literatuur over andere welzijns-uitkomsten van het kind speelt hierin een belangrijke rol.

2.4.1 Invloed van leeftijd van het kind tijdens de scheiding

Wat betreft de invloed van de leeftijd van het kind ten tijde van de ouderlijke scheiding op de eenzaamheid van het kind zijn er verschillende resultaten te vinden. Uit een eerder genoemd onderzoek van Çivitci en collega's (2009) onder ruim achthonderd middelbare Turkse scholieren blijkt dat de leeftijd van kinderen waarop ouders scheiden geen verschil maakt in de eenzaamheid van kinderen op lange termijn. Een jongere waarvan de ouders scheidden toen hij vijf jaar oud was, voelt zich gemiddeld even eenzaam als een jongere waarvan de ouders scheidden toen hij twaalf jaar oud was. Uit een onderzoek van Finkelstein en Grebelsky-Lichtman (2021) onder tweehonderddertig Israëlische pubers tussen de zestien en achttien jaar blijkt juist wel een verschil. Hoe ouder het kind was tijdens de scheiding van de ouders, hoe eenzamer hij of zij zich voelt.

In de literatuur bestaat geen consensus over de invloed van de leeftijd van het kind tijdens de scheiding op verschillende welzijns-uitkomsten van het kind. Er zijn grofweg drie perspectieven te zien. Het eerste perspectief stelt dat de leeftijd van het kind op het moment van de scheiding geen invloed heeft op het welzijn van het kind. Het tweede perspectief stelt dat er wel invloed is, namelijk dat jongere kinderen het meest negatief beïnvloed worden door de ouderlijke scheiding. Volgens het derde perspectief heeft de scheiding juist de meeste negatieve impact als het kind ouder is tijdens de scheiding.

Volgens een aantal onderzoeken heeft de leeftijd van een kind tijdens de scheiding geen invloed op de aanpassing en het welzijn van het kind tijdens de puberteit en op de *psychological distress* wanneer het kind volwassen is (Rodgers et al., 1997; Størksen et al., 2006). Of ouders scheidden toen het kind twee jaar of veertien jaar was, heeft volgens deze onderzoeken geen invloed op de genoemde uitkomsten.

Volgens het tweede perspectief heeft dit wel invloed; de scheiding van ouders zou de meeste negatieve impact hebben wanneer kinderen jong zijn. Allison & Furstenberg (1989) suggereren dat jonge kinderen nog niet volledig ontwikkeld zijn op sociaal en cognitief vlak en dat ze afhankelijker zijn van hun ouders dan oudere kinderen. Dit zou jongere kinderen minder veerkrachtig maken voor de effecten van ouderlijke scheiding. Pubers zouden meer gericht zijn op hun leeftijdsgenoten en dus minder afhankelijk zijn van hun familie in vergelijking met jongere kinderen (Wallerstein & Blakeslee, 1989, Wallerstein & Kelly, 1980, in Amato, 1994). Dit maakt dat zij door een scheiding minder negatief beïnvloed worden dan jongere kinderen.

De derde zienswijze stelt het omgekeerde, namelijk dat ouderlijke scheiding erger is voor oudere kinderen, zoals pubers. Dit zou komen doordat er belangrijke ontwikkelingen plaatsvinden in de puberteit en omdat er wordt onderhandeld en overwogen over bijvoorbeeld autonomie en verbondenheid aan de familie (Cooper, Grotevant, & Condon, 1983, in Chase-Lansdale et al., 1995). Samenvattend zijn deze zienswijzen erg uiteenlopend. Door deze inconsistentie is het moeilijk om op basis van de literatuur tot een hypothese te komen. Daarom gebruik ik de *attachment theory* om een hypothese te formuleren.

Leeftijd en hechting

In het vorige hoofdstuk heeft de *attachment theory* een verklaring kunnen geven voor de relatie tussen gescheiden ouders en eenzaamheid van het kind, doormiddel van een minder veilige hechting. De *attachment theory* kan in de kwestie van de leeftijd van het kind ook een rol spelen. De theorie kan verklaren waarom kinderen die jonger waren tijdens de ouderlijke scheiding een minder veilige hechting hebben. Zoals gezegd wordt onveilige hechting geassocieerd met eenzaamheid.

Woodward en collega's (2000) hebben longitudinaal onderzoek gedaan onder 1.265 kinderen in Nieuw-Zeeland, van geboorte tot zestienjarige leeftijd. Zij vonden een lineair significant verband tussen de leeftijd van het kind tijdens de scheiding en verschillende hechtings- en relatie uitkomsten. Deze uitkomsten betreffen de hechting aan ouders zoals waargenomen door het kind, en zorg en overbescherming van ouders. Wanneer het kind jonger is bij de scheiding, neemt het kind een minder goede ouderlijke hechting waar, alsook minder ouderlijke zorg en meer ouderlijke overbescherming.

Woodward en collega's (2000) dragen twee mogelijke verklaringen voor deze resultaten aan. Ten eerste grijpen zij terug op een eerder genoemd idee, namelijk dat jongere kinderen voor socio-emotionele en fysieke zorg afhankelijker zijn van hun ouders dan oudere kinderen. Verstoring van deze vroege socialisatieprocessen door ouderlijke scheiding kan een meer langdurig negatief effect hebben op de ontwikkeling van een emotionele band tussen ouder en kind (Woodward et al., 2000). Oudere kinderen hebben daarentegen meer tijd gehad om een veilige hechting te ontwikkelen met hun ouders en zijn ten tijde van de scheiding minder afhankelijk van hun ouders voor al hun relationele behoeften. Oudere kinderen zouden zich doormiddel van vriendschappen kunnen afzonderen van de scheiding (Hetherington, 1989; Wallerstein & Kelly, 1980, in Hines, 1997). Daarnaast zouden zij, in

vergelijking met jongere kinderen, de redenen van de scheiding beter kunnen begrijpen, alsook dat de scheiding niet hun schuld is.

De tweede verklaring richt zich op de stress die komt kijken bij de scheiding (Woodward et al., 2000). De stress kan moeilijk zijn voor kinderen. Daarnaast kan de stress die ouders ervaren hun aandacht afleiden, waardoor zij minder betrokken zijn met hun kinderen. Dit heeft negatieve gevolgen voor de ouder-kind relatie. Het zou kunnen dat de relatie tussen ouderlijke scheiding en hechting een reflectie is van de duur waaronder kinderen zijn blootgesteld aan stress. Kinderen die jonger zijn tijdens de scheiding, zijn langer blootgesteld aan stress, moeilijkheden en veranderingen, omdat zij al langer leven met gescheiden ouders. Dit zou men dan terugzien in een minder goede hechting en relatie met de ouders (Woodward et al., 2000).

Zoals in het vorige hoofdstuk besproken, staat een minder veilige hechting in relatie met eenzaamheid, omdat het voor onveilig gehechte mensen moeilijker kan zijn om intieme relaties aan te gaan. Kinderen die jonger zijn bij de ouderlijke scheiding hebben een minder veilige hechting en zij voelen zich daarmee eenzamer dan kinderen die ouder waren tijdens de scheiding. Op basis hiervan verwacht ik in mijn onderzoek terug te zien dat jongeren van wie de ouders scheidden toen zij jonger waren, eenzamer zijn dan leeftijdsgenoten van wie de ouders scheidden toen zij ouder waren. Dit resulteert in de volgende hypothese:

Hypothese 2a: Jongeren die jonger waren toen hun ouders scheidden, voelen zich eenzamer dan jongeren die ouder waren toen hun ouders scheidden.

2.4.2 Invloed van verstreken tijd sinds de scheiding

De invloed van verstreken tijd sinds de ouderlijke scheiding op de eenzaamheid van jongeren is weinig onderzocht. Uit een van de weinige onderzoeken die er zijn, blijkt een negatief verband tussen de verstreken tijd sinds de scheiding en de eenzaamheid van pubers (Finkelstein & Grebelsky-Lichtman, 2021). Hoe meer jaren voorbij zijn gegaan sinds de scheiding, hoe minder eenzaam de puber zich voelt. Over de invloed van de verstreken tijd sinds de scheiding op andere welzijns-uitkomsten van het kind bestaat geen consensus in de literatuur. In elk geval lijkt het erop dat deze impact verschilt per kind en per negatieve invloed van de scheiding. Sommige kinderen ervaren een korte periode van verminderd welzijn, terwijl andere kinderen nooit volledig herstellen van de scheiding (Amato, 2000). Sommige problemen verminderen of verdwijnen in de eerste jaren na de scheiding, terwijl andere problemen veel langer aanhouden (Amato, 2000).

Bepaald gedrag of bepaalde gevoelens verdwijnen relatief snel. Het lijkt erop dat de meeste problemen voorkomen in een relatief korte periode na de scheiding (Clarke & Brentano, 2006). Een aantal gedragsproblemen vermindert na twee jaar en komt weer uit op 'normale niveaus'. Een jaar tot anderhalf jaar na de scheiding zijn bijvoorbeeld, angst, rouw, schok en agressief gedrag veelal een stuk minder dan net na de scheiding (Burns & Dunlop, 1999, Wallerstein and Kelly, 1980b, Wallerstein

and Blakeslee, 1989, in Clarke & Brentano, 2006). Uit een ander onderzoek blijkt dat bij peuterjongetjes angstig, agressief en ander deviant gedrag naar leeftijdsgenoten en volwassenen toe vermeerderde tijdens het eerste jaar na de scheiding en verminderde in het tweede jaar (Hetherington, 1983). Bij andere gevoelens is dit niet het geval. Sommige jongvolwassenen zijn tien jaar na de scheiding nog boos op de ouder die hen verliet (Burns & Dunlop, 1999, in Clarke & Brentano, 2006).

Echter, volgens een onderzoek van Størksen en collega's (2006) is er geen verband tussen de verstreken tijd sinds de scheiding en aanpassing en welzijn van het kind in puberteit. Volgens de onderzoekers zou dit kunnen komen door de sterke relatie tussen leeftijd van het kind ten tijde van de scheiding en de sindsdien verstreken tijd. Neem een voorbeeld waarin de jonge leeftijd van het kind tijdens de scheiding positief gerelateerd is aan aanpassingsproblemen, en tijd verstreken sinds de scheiding negatief gerelateerd aan aanpassingsproblemen. In dit geval zou het ene effect het andere kunnen overschaduwen, waardoor in totaliteit geen effect te zien is. Dit zou dus kunnen betekenen dat verstreken tijd sinds de scheiding wel invloed heeft, maar dat dit in het onderzoek niet te zien is.

Concluderen schetsen onderzoeken naar andere welzijns-uitkomsten van het kind over het algemeen een beeld waarin problemen bij het kind verminderen naarmate de jaren na de scheiding voorbij gaan. Op basis van deze inzichten verwacht ik in mijn onderzoek terug te zien dat de invloed van gescheiden ouders op de eenzaamheid van het kind vermindert naarmate de tijd vordert. De hypothese die hieruit voortvloeit is de volgende:

Hypothese 2b: Als het meer jaren geleden is dat ouders gescheiden zijn, voelen jongeren zich minder eenzaam.

Deze hypothese gaat deels in tegen hypothese 2a. Een voorbeeldsituatie met twee jongeren van twintig jaar oud met gescheiden ouders illustreert dit. De eerste jongere was drie jaar oud toen diens ouders scheidden. De tweede jongere was vijftien jaar oud ten tijde van de scheiding. Hypothese 2a zou stellen dat de eerste jongere zich eenzamer voelt, want hij of zij was jonger ten tijde van de ouderlijke scheiding. Daarentegen zou hypothese 2b stellen dat de tweede jongere zich eenzamer voelt, omdat de ouderlijke scheiding minder jaren geleden is. Hypothese 2a en 2b zijn dus gedeeltelijk tegenstrijdig, hoewel ze betrekking hebben op grotendeels verschillende inhoudelijke thema's.

2.5 Controlevariabelen

2.5.1 Gender

In de literatuur bestaat geen consensus over genderverschillen in eenzaamheid en in de invloed van gescheiden ouders. Het is onduidelijk of er verschillen zijn, en als er verschillen zijn, of jongens of meisjes het meest negatief beïnvloed worden. Ik geef een kort overzicht van bevindingen over

genderverschillen in eenzaamheid in het algemeen, in de invloed van gescheiden ouders en in de impact van gescheiden ouders op de eenzaamheid van jongeren.

In de literatuur zijn er gemengde resultaten te vinden over genderverschillen in eenzaamheid bij jonge mensen (zie voor een overzicht Maes et al., 2019; Mahon et al., 2006; Weeks & Asher, 2012). Zo blijkt uit een longitudinaal onderzoek onder ongeveer 10.500 Amerikaanse kinderen tussen hun puberteit en jongvolwassenheid dat meisjes een grotere kans hebben om eenzaamheid te rapporteren dan jongens (Goosby et al., 2013). Uit een uitvoerige meta-analyse blijkt echter dat jongens iets eenzamer zijn dan meisjes tijdens hun kindertijd, puberteit en jongvolwassenheid (Maes et al., 2019). De manier waarop eenzaamheid gemeten wordt lijkt uit te maken voor de uitkomsten. Van Soest en collega's (2020) deden longitudinaal onderzoek onder 3.116 Noorse jongeren. Zowel tijdens de puberteit als jongvolwassenheid gelden ongeveer dezelfde uitkomsten. Wanneer eenzaamheid direct gemeten wordt (respondenten reageren op de stelling "ik voel me eenzaam"), voelen vrouwen zich eenzamer. Bij een maat voor emotionele eenzaamheid voelen vrouwen zich ook eenzamer, maar bij het meten van sociale eenzaamheid voelen mannen zich eenzamer.

Wat betreft genderverschillen bij de invloed van de ouderlijke scheiding op het welzijn van jongeren zijn ook gemengde resultaten te vinden. Over het algemeen kan gesteld worden dat de negatieve invloeden, geassocieerd met gescheiden ouders, ongeveer gelijk zijn voor meisjes en jongens (Amato, 2001; Amato & Keith, 1991). Er is echter bescheiden support voor het idee dat ouderlijke scheiding sterkere effecten heeft op jongens dan op meisjes, in ieder geval op een aantal vlakken (Amato, 2001; Amato & Keith, 1991). Een eerder genoemd onderzoek van Hetherington (1993) laat in lijn hiermee zien dat jongens zich minder goed zouden aanpassen. Twee jaar na de scheiding is het gedrag van jongens met gescheiden ouders verbeterd, maar ze vertonen nog steeds meer problemen thuis en op school in vergelijking met jongens van wie de ouders niet gescheiden zijn. Tussen meisjes van gescheiden en niet-gescheiden ouders zit daarentegen geen verschil wat betreft sociale en emotionele ontwikkeling.

Dan tot slot wat met name van belang is voor dit onderzoek, namelijk genderverschillen bij de invloed van de ouderlijke scheiding op de eenzaamheid van jongeren. Uit een aantal eerder genoemde onderzoeken blijkt dat gender geen significante invloed heeft op de gevoelens van eenzaamheid van kinderen met gescheiden ouders (Çivitci et al., 2009; Pasteels & Bastais, 2020). Dit zou kunnen betekenen dat het niet nodig is om te controleren voor de invloed van gender. Desalniettemin geven de hiervoor besproken resultaten aanleiding om gender wel mee te nemen als controlevariabele. Tevens zou dit meer duidelijkheid kunnen geven over de gemengde resultaten in de literatuur.

2.5.2 Opleiding van de moeder

Naast genderverschillen kan het belangrijk zijn om te controleren voor sociaaleconomische verschillen. Zo heeft een alleenstaande moeder over het algemeen minder financiële middelen dan een gezin met twee ouders (Crosier et al., 2007). De reden dat kinderen van alleenstaande moeders

problemen zoals eenzaamheid ervaren zou dan niet (alleen) door de scheiding komen, maar (ook) door minder financiële middelen. Deze lagere sociaal economische status (SES) zou dan een confounding factor zijn (Lansford, 2009). In verschillende studies wordt hiervoor dan ook gecontroleerd. Zo controleren Størksen en collega's (2006) voor de opleiding en het inkomen van beide ouders, en Finkelstein en Grebelsky-Lichtman (2021) controleren voor de SES van de moeder.

Volgens een aantal onderzoeken heeft dit echter geen effect. Woodward en collega's (2000) controleerden voor de opleiding van de moeder, maar de relatie tussen gescheiden ouders, en de hechting en relatie tussen ouder en kind bleef significant. Dit wordt onderschreven door een onderzoek van Pasteels en Bastaits (2020), waarin het opleidingsniveau van beide ouders geen significant effect had op eenzaamheidsgevoelens van kinderen. Echter, volgens Clarke en Brentano (2006) is de SES juist wel belangrijk. Zij controleerden voor de opleiding van de moeder en het familie inkomen. Hierdoor was de relatie tussen gescheiden ouders en verschillende problemen van het kind niet meer significant.

De invloed van sociaaleconomische verschillen is onduidelijk, maar kan van belang zijn. In de dataset is helaas geen informatie te vinden over bijvoorbeeld het inkomen van de ouders. De opleiding van de moeder is wel bevraagd. Daarom controleer ik voor de hoogst behaalde opleiding van de moeder van de respondent.

3. Methoden

3.1 Dataset

De dataset die ik gebruik bestaat uit twee waves van de NELLS data. Deze data zijn afkomstig van vragenlijsten die zijn uitgezet door heel Nederland heen (De Graaf et al., 2011; Tolsma et al., 2014). De onderzoekers hebben een tweetrapssteekproef uitgevoerd. Er is sprake van een bewuste oversampling van mensen met een Turkse of Marokkaanse afkomst. In de eerste fase was er een quasi-gerandomiseerde selectie van vijfendertig gemeenten in Nederland. Dit gebeurde door middel van stratificatie op basis van regio (West, Zuid, Noord/Oost) en vier niveaus van verstedelijking. De gemeenten trokken vervolgens drie aselechte steekproeven op basis van een combinatie van leeftijdscategorie en etniciteit. Deze personen zijn benaderd om mee te doen aan het onderzoek, via meerdere brieven en persoonlijke bezoeken. Respondenten werden gemotiveerd om mee te doen door een geldelijke beloning. Het benaderen van respondenten en het uitvoeren van de interviews bij Wave 1 is gedaan door een marktonderzoeksbureau. Bij Wave 2 is dit uitgevoerd door een ander marktonderzoeksbureau (De Graaf et al., 2011; Tolsma et al., 2014).

De vragenlijst van Wave 1 bestaat uit twee delen (De Graaf et al., 2011; Tolsma et al., 2014). In de face-to-face interviews zijn de socio-economische en socio-demografische achtergrond van de respondent bevraagd. Daarnaast hebben respondenten zelfstandig een vragenlijst ingevuld over onder andere vaardigheden, normen en waarden. De respondent kon dit thuis online invullen of na het interview. Wave 2 betreft één vragenlijst die voor een groot deel bestond uit dezelfde vragen als de laatste vragenlijst van Wave 1. Bij Wave 2 konden respondenten een online vragenlijst invullen of deelnemen aan een face-to-face interview, beide bestaande uit dezelfde vragen (De Graaf et al., 2011; Tolsma et al., 2014).

Het benaderen van respondenten en het uitvoeren van de interviews van Wave 1 begon in december 2008 en eindigde in mei 2010 (De Graaf et al., 2011; Tolsma et al., 2014). Er zijn 12.310 mensen benaderd. Er is een response rate van 52%. Dit is vrij gemiddeld voor face-to-face interviews in Nederland (De Graaf et al., 2011). In totaal zijn er 5.312 respondenten geïnterviewd. In de gehele dataset van Wave 1 is er een overrepresentatie van vrouwen onder een aantal etnische groepen, van oudere mensen, van respondenten in de zuidelijke regio en van respondenten in matig geïurbaniseerde gemeenten. Westelijke regio's zijn ondergerepresenteerd. Om hiervoor te corrigeren zijn door de onderzoekers gewichten geconstrueerd (De Graaf et al., 2011; Tolsma et al., 2014).

Van de 5.312 respondenten uit Wave 1 zijn er 4.456 benaderd voor Wave 2 (De Graaf et al., 2011; Tolsma et al., 2014). Dit zijn de respondenten die bij Wave 1 hadden meegedaan aan zowel het interview als de vragenlijst en die aangaven weer benaderd te mogen worden voor Wave 2. Het proces begon in februari 2013 en eindigde in december 2013. Binnen de relevante steekproef – exclusief

respondenten van wie bijvoorbeeld geen correct adres bekend is – is er een respons rate van 75%. Dit komt neer op 2.829 geïnterviewden (De Graaf et al., 2011; Tolsma et al., 2014).

Ik gebruik een subsample van deze dataset, namelijk de jongeren met een leeftijd van veertien tot en met vierentwintig. Dit zijn 1.444 respondenten in Wave 1. Hiervan hebben 275 respondenten gescheiden ouders. Van de in totaal 1.444 respondenten in Wave 1 hebben 743 ook aan Wave 2 mee gedaan. Van deze respondenten hebben 120 gescheiden ouders. In Wave 2 hebben de jongeren een leeftijd tussen de negentien en dertig jaar oud.

De subsample bestaat voor 48,1% uit mannen en voor 51,9% uit vrouwen. In de Nederlandse bevolking tussen de vijftien en vierentwintig jaar zijn er iets meer mannen dan vrouwen (*Bevolkingsomvang, leeftijd en geslacht*, z.d.). Vrouwen zijn in deze dataset dus ietwat oververtegenwoordigd. Dit verschil is echter een paar procentpunt, dus de dataset is representatief voor de populatie in Nederland. Zoals benoemd bestaat de data uit een bewuste overrepresentatie van mensen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond. De dataset bestaat voor 47,8% uit jongeren met een Nederlandse etniciteit. Verder heeft 23,4% van de jongeren een Marokkaanse etniciteit en 20,2% een Turkse etniciteit. Minder dan 10% heeft een etniciteit uit overige Westerse of niet-Westerse landen. Dit komt zoals verwacht niet overeen met cijfers uit de gehele Nederlandse populatie. Kijkend naar de etnische achtergrond van kinderen en jongeren van nul tot vijfentwintig jaar oud, heeft 71% een Nederlandse achtergrond (*Cijfers over jeugd met een migratieachtergrond | Nederlands Jeugdinstituut*, 2023). Van de kinderen en jongeren in Nederland heeft 5,3% een Marokkaanse achtergrond en 4,4% een Turkse achtergrond. De dataset verschilt in termen van etniciteit veel van de Nederlandse populatie. Daarmee is het moeilijk om te zeggen of de resultaten uit dit onderzoek generaliseerbaar zijn voor de gehele Nederlandse populatie.

3.2 Operationalisatie

Deze paragraaf beschrijft de variabelen die ik gebruik voor de analyses, alsook de hercoderingen die ik toepas. De variabelen ‘Verstreken tijd’ en ‘Eenzaamheid’ staan niet in de originele NELS dataset. Deze variabelen worden geconstrueerd op basis van andere variabelen. Daarnaast wordt de controlevariabele ‘Opleiding moeder’ gehercodeerd.

De afhankelijke variabele ‘Eenzaamheid’ laat zien hoe eenzaam de respondent zich voelt. Dit wordt gemeten met de De Jong-Gierveld schaal met zes items. In de enquête wordt de respondent gevraagd om van zes uitspraken aan te geven of deze wel of niet van toepassing zijn op hem/haar. Deze uitspraken zijn: er zijn voldoende mensen met wie ik me nauw verbonden voel (a), ik ervaar een leegte om me heen (b), ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen (c), er zijn genoeg mensen op wie ik in geval van naderigheid kan terugvallen (d), ik mis mensen om me heen (e), vaak voel ik me in de steek gelaten (f). De respondent kan uit vier antwoordmogelijkheden kiezen, namelijk: zeer van toepassing (1), van toepassing (2), niet van toepassing (3), helemaal niet van toepassing (4).

Items b, e en f zijn ‘omgedraaid’. Van de antwoorden van elke respondent wordt het gemiddelde genomen, waardoor ‘Eenzaamheid’ een continue schaal heeft van 1 tot 4, waarbij een hogere score een hogere mate van eenzaamheid betekent. Tenminste drie items moeten zijn beantwoord, anders wordt de respondent niet meegenomen. Er is een aparte variabele voor Wave 1 (EenzaamheidW1) en voor Wave 2 (EenzaamheidW2). De samenhang tussen de verschillende items van Eenzaamheid, oftewel de betrouwbaarheid van de Eenzaamheidsschaal, is gemeten met Cronbach’s alpha. De schaal voor Eenzaamheid is zowel in Wave 1 (zes items; $\alpha = .73$) als Wave 2 (zes items; $\alpha = .783$) betrouwbaar.

De variabele ‘Gescheiden ouders’ laat zien of de ouders van de respondenten gescheiden zijn. Score 0 indiceert dat dit niet het geval is, score 1 indiceert dat de ouders van de respondenten wel gescheiden zijn. Wanneer de respondent niet wist of dit het geval is, is dit gecodeerd als missende waarde. De variabele ‘Leeftijd scheiding’ laat zien hoe oud het kind was in jaren toen de ouders scheidden. De respondent beantwoordt de vraag behorende bij deze variabele alleen als zijn of haar ouders gescheiden zijn. Dit geldt ook voor de variabele ‘Verstreken tijd’. Deze variabele laat zien hoeveel tijd er is verstreken sinds de scheiding van de ouders van de respondent. Deze variabele is geconstrueerd door de leeftijd van de respondent ten tijde van de scheiding af te trekken van de huidige leeftijd van de respondent. ‘Verstreken tijd 1’ geldt voor Wave 1 en ‘Verstreken tijd 2’ geldt voor Wave 2.

De controlevariabele ‘Gender’ geeft aan of de respondent een man (0) is of een vrouw (1). De controlevariabele ‘Opleiding moeder’ toont wat de hoogst behaalde opleiding van de moeder van de respondent is. De verschillende antwoordcategorieën uit de vragenlijst zijn ingedeeld in drie categorieën, namelijk laag, midden en hoog. Van deze drie categorieën zijn twee dummyvariabelen gemaakt. ‘Moeder opleiding midden’ laat zien of de hoogst behaalde opleiding van de moeder van de respondent in de midden categorie valt (1) of niet (0). ‘Moeder opleiding hoog’ laat zien of de hoogst behaalde opleiding van de moeder van de respondent in de hoge categorie valt (1) of niet (0). Categorie laag geldt voor moeders die geen opleiding hebben of alleen de lagere school hebben afgemaakt. In dit geval scoort de respondent op beide dummyvariabelen een nul. De categorie midden geldt voor moeders met een diploma van het vmbo, vmbo-t, havo, vwo, gymnasium of mbo. De categorie hoog geldt voor moeders die een opleiding op het hbo of de universiteit hebben afgerond. Wanneer respondenten het antwoord niet wisten of wanneer de moeder een buitenlandse opleiding had gevolgd die niet in te delen is, is dit gecodeerd als missende waarde.

3.3 Analyse-opzet

Om de hypothesen te testen voer ik multiële regressies uit. In Figuur 1a en Figuur 1b zijn de conceptuele modellen te zien. Hieruit vloeien de volgende hypothesen voort:

H1: Jongeren van gescheiden ouders voelen zich eenzamer dan jongeren van niet-gescheiden ouders.

H2a: Jongeren die jonger waren toen hun ouders scheidden, voelen zich eenzamer dan jongeren die ouder waren toen hun ouders scheidden.

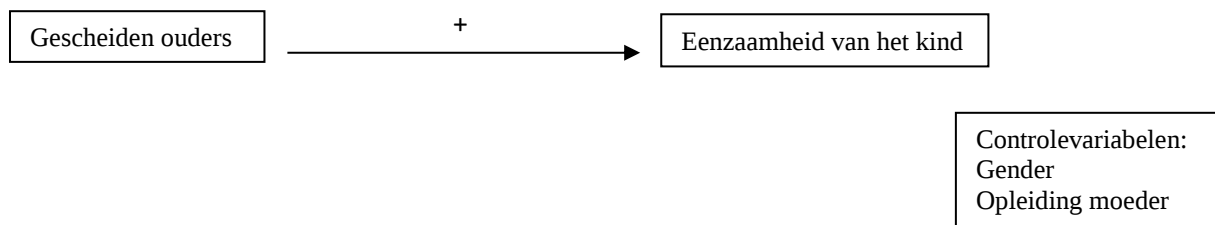
H2b: Als het meer jaren geleden is dat ouders gescheiden zijn, voelen jongeren zich minder eenzaam.

Ik maak gebruik van twee conceptuele modellen en van twee steekproeven per wave. De eerste steekproef is de volledige groep respondenten. De tweede steekproef is een subsample van de eerste steekproef en bestaat uit de respondenten met gescheiden ouders. Steekproef 1 van Wave 1 bestaat uit 1.150 respondenten. Steekproef 2 van Wave 1 bestaat uit 214 respondenten. Deze getallen zijn terug te zien in Tabel 1. Steekproef 1 van Wave 2 bestaat uit 663 respondenten. Steekproef 2 van Wave 2 bestaat uit 103 respondenten. Dit is terug te zien in Tabel 3. Over deze steekproeven zijn de analyses gedaan – dit is dus zonder respondenten met missende waarden.

Conceptueel model 1, zoals te zien in Figuur 1a, betreft de eerste steekproef. Hiermee wordt hypothese 1 getoetst. Dit gebeurt eerst in Steekproef 1 van Wave 1 en daarna in Steekproef 1 van Wave 2. Zoals te lezen in Hoofdstuk 4.2 wordt in Model 1a Eenzaamheid geschat door Gescheiden ouders, het hoofdeffect. In Model 1b worden de controlevariabelen Geslacht en Opleiding moeder hieraan toegevoegd. De effectgroottes worden geduid doormiddel van gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten.

Figuur 1a

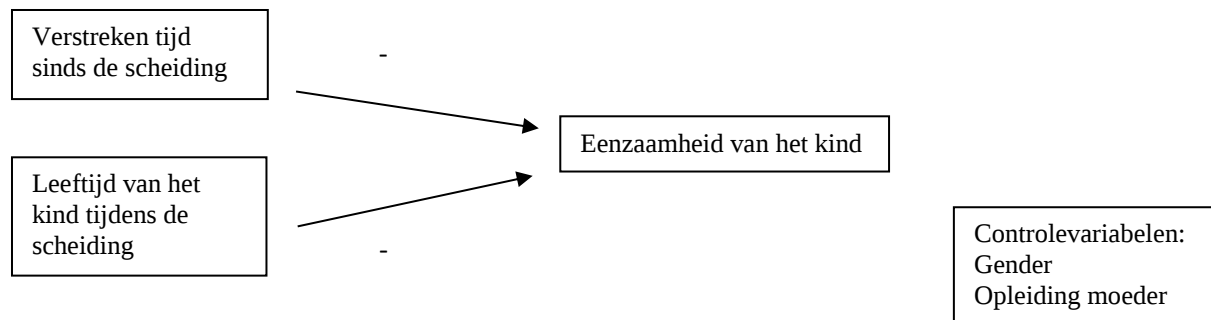
Conceptueel Model 1

Conceptueel model 2, zoals te zien in Figuur 1b, betreft de tweede steekproef. Hypothesen 2a en 2b worden getoetst met dit model. Dit gebeurt eerst in Steekproef 2 van Wave 1 en daarna in Steekproef 2 van Wave 2. Zoals te lezen in Hoofdstuk 4.2 wordt aan Model 1b de variabele Leeftijd scheiding toegevoegd om tot Model 2 te komen. De geschatte coëfficiënt van Gescheiden ouders uit Model 2 vergelijk ik met de geschatte coëfficiënt in Model 1b. Dit maakt het mogelijk om het effect van Leeftijd scheiding en dus H2a te onderzoeken. Voor Model 3 wordt Leeftijd scheiding eruit gehaald en Verstreken tijd toegevoegd. Om het effect van Verstreken tijd en dus H2b te onderzoeken, wordt het geschatte effect van Gescheiden ouders in Model 3 vergeleken met dat van Model 1. Model 4 bestaat uit alle variabelen, dus het hoofdeffect Gescheiden ouders, beide controlevariabelen en de twee voorspellende variabelen. Deze variabelen schatten gezamenlijk Eenzaamheid. Zo kan ik onderzoeken hoe alle variabelen samen interacteren en Eenzaamheid voorspellen.

Figuur 1b

Conceptueel Model 2

Tot slot toets ik H2b op een andere manier, namelijk door de mate van eenzaamheid onder jongeren met gescheiden ouders te vergelijken tussen Wave 1 en Wave 2. Als respondenten zich in Wave 2 minder eenzaam voelen dan in Wave 1, kan dit bewijs geven voor H2b. Hierbij maak ik ook een vergelijking met respondenten van wie de ouders niet gescheiden zijn. Als zij zich in Wave 2 tevens minder eenzaam voelen dan in Wave 1, is de verklaring voor een (potentiële) vermindering in eenzaamheidsniveau onder jongeren met gescheiden ouders mogelijk anders dan de verstreken tijd sinds de scheiding. Het eenzaamheidsniveau van respondenten zonder gescheiden ouders fungeert als een soort representatie van het algemene eenzaamheidsniveau in de populatie jongeren. Het niveau van eenzaamheid onder de groep jongeren met gescheiden ouders wordt hiermee vergeleken. Eerst wordt dus binnen elke groep respondenten het verschil in eenzaamheidsscores tussen beide waves getoetst. Hierna vindt een vergelijking plaats tussen de twee groepen.

4. Resultaten

4.1 Beschrijvende statistieken

4.1.1 Wave 1

In Tabel 1 staat alle descriptieve informatie over Wave 1. De gemiddelde eenzaamheid is 1,84 en ligt daarmee vrij laag. De spreiding is vrij groot; ongeveer een halve punt op een vierpuntsschaal. De maximum score op Eenzaamheid is 4, maar de daadwerkelijk hoogst gescoorde score is 3,7. De verdeling van respondenten met en zonder gescheiden ouders is zeer scheef. Ruim vijftien procent van de respondenten heeft gescheiden ouders. Gemiddeld waren de respondenten ongeveer negen jaar oud toen hun ouders scheidden en is dit bijna tien jaar geleden. Zowel de variabele Leeftijd tijdens scheiding als Verstreken tijd sinds scheiding hebben een zeer hoge spreiding. De standaarddeviatie is ongeveer zo groot als de helft van het gemiddelde. De man-vrouw verdeling is redelijk gelijk. Er zijn iets meer vrouwen dan mannen in de dataset. De hoogst behaalde opleiding van de moeder van de respondenten is zeer ongelijk verdeeld. Ruim de helft van de moeders heeft een opleiding die behoort tot de midden categorie. Dit betekent een middelbare school of mbo diploma. Ruim een kwart van de moeders heeft alleen de lagere school afgemaakt of heeft geen lagere school diploma. Iets meer dan vijftien procent van de moeders heeft een hbo of universiteitsdiploma.

Tabel 1

Beschrijving van de in de analyse op te nemen Variabelen, afkomstig uit Wave 1: Proportie of Gemiddelde (Standaarddeviatie), Minimum- en Maximumwaarde en totaal aantal Respondenten

<i>Variabele</i>	<i>Proporties in % of gemiddelde (SD)</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>	<i>N totaal</i>
Eenzaamheid	1,84(,47)	1	4	1.150
Gescheiden ouders				1.150
Ja	18,6			
Nee	81,4			
Leeftijd tijdens scheiding	9,27(5,72)	0	23	214
Verstreken tijd sinds scheiding	9,97(5,79)	0	23	214
Geslacht				1.150
Man	46,3			
Vrouw	53,7			
Opleiding moeder				1.150
Laag	27,8			
Midden	56,1			
Hoog	16,1			

In Tabel 2 staan de correlaties tussen de variabelen in Wave 1. In de linker onderzijde van de tabel staan de correlaties binnen Steekproef 1, oftewel alle respondenten in Wave 1. In de rechter

bovenzijde staan de correlaties in Steekproef 2, oftewel alle respondenten met gescheiden ouders in Wave 1. Er is geen correlatie berekend tussen Gescheiden ouders, en Leeftijd tijdens scheiding en Verstreken tijd sinds scheiding. Alle respondenten met een waarde op deze laatste twee variabelen hebben hetzelfde antwoord op de variabele Gescheiden ouders, namelijk ja. Alle respondenten zonder gescheiden ouders hebben geen waarden voor deze twee variabelen. Het is daarom niet mogelijk om correlaties tussen deze variabelen te berekenen. Bijna alle correlaties binnen de twee steekproeven zijn erg klein en niet significant. In Steekproef 1 is de correlatie tussen Opleiding moeder en Geslacht klein maar significant. Vrouwelijke respondenten hebben iets vaker een hoger opgeleide moeder dan mannelijke respondenten. De correlatie tussen Eenzaamheid en Opleiding moeder is tevens klein en significant. Dit komt overeen met verdere analyses waaruit blijkt dat in sommige gevallen Opleiding moeder een significante voorspeller van Eenzaamheid is. In Steekproef 2 zijn deze correlaties groter, maar niet significant. Deze correlaties zijn dus niet significant binnen de groep respondenten met gescheiden ouders, maar wel binnen de gehele steekproef. Binnen Steekproef 2 is de correlatie tussen Eenzaamheid en Geslacht klein maar significant. Onder de groep jongeren met gescheiden ouders voelen meisjes ($M = 1,944$; $SD = 0,478$) zich dus iets eenzamer dan jongens ($M = 1,82$; $SD = 0,432$). Onder de respondenten van de volledige steekproef is dit niet het geval. Tot slot is de correlatie tussen Leeftijd tijdens scheiding en Verstreken tijd sinds scheiding groot en significant, en daarmee een uitzondering. Deze correlatie is logisch te verklaren. Immers, als kinderen jonger waren tijdens de ouderlijke scheiding, is de verstreken tijd als jongvolwassene hoger – en vice versa.

Tabel 2

Tabel met Samenhangende Maten van alle Variabelen in het Onderzoeksmodel in Wave 1. Linksonder betreft Steekproef 1 ($N = 1.150$), rechtsboven betreft Steekproef 2 ($N = 214$)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Eenzaamheid	-	-	-,109 ^a	,089 ^a	*,134 ^b	,158 ^b
2. Gescheiden ouders	,055 ^b	-	-	-	-	-
3. Leeftijd scheiding	-	-	-	**,897 ^a	,000 ^b	,190 ^b
4. Verstreken tijd sinds scheiding	-	-	-	-	,063 ^b	,155 ^b
5. Geslacht	,045 ^b	,018 ^c	-	-	-	,197 ^b
6. Opleiding moeder	*,122 ^b	,045 ^b	-	-	**,083 ^b	-

* significant op 0,05; ** significant op 0,01; ^a Pearson correlatie; ^b correlatie op basis van ANOVA; ^c Cramer's V

4.1.1 Wave 2

In Tabel 3 staat de descriptieve informatie van Wave 2. Respondenten scoren gemiddeld 1,77 op Eenzaamheid. Dit is vrij laag, zelfs nog wat lager dan bij Wave 1. De spreiding is betrekkelijk groot; bijna een halve punt op een vierpuntsschaal. De maximum score op Eenzaamheid is 4, maar de daadwerkelijk hoogst gescoorde score is 3,67. De verdeling van de variabele Gescheiden ouders is evenals in Wave 1 scheef. Slechts vijftien procent van de respondenten heeft gescheiden ouders. Voor

de respondenten met gescheiden ouders geldt dat het gemiddeld ongeveer 14,5 jaar geleden is dat hun ouders scheidden. De spreiding van deze variabele en die van Leeftijd tijdens scheiding is net als in Wave 1 vrij groot; de standaarddeviatie is ongeveer een derde van het gemiddelde. De gemiddelde leeftijd van kinderen waarop de ouders scheidden is iets lager dan in Wave 1. Een deel van de respondenten in Wave 1 doet niet mee aan Wave 2, wat kan zorgen voor afwijkende beschrijvende statistieken ten opzichte van Wave 1 – zoals een iets andere leeftijdsverdeling. De man-vrouw verdeling is redelijk gelijk, maar er zijn iets meer vrouwen dan mannen in de dataset. De hoogst behaalde opleiding van de moeder van de respondenten is zeer ongelijk verdeeld. Ongeveer zestig procent van de moeders heeft een opleiding die behoort tot de midden categorie. Dit betekent een middelbare school of mbo diploma. Dit aantal is iets hoger dan in Wave 1. Ruim een-vijfde van de moeders heeft alleen de lagere school afgemaakt, of heeft geen lagere school diploma. Deze groep is wat kleiner dan in Wave 1. Iets meer dan vijftien procent van de moeders heeft een hbo of universiteitsdiploma.

Tabel 3

Beschrijving van de in de analyse op te nemen Variabelen, afkomstig uit Wave 2: Proportie of Gemiddelde (Standaarddeviatie), Minimum- en Maximumwaarde en totaal aantal Respondenten

<i>Variabele</i>	<i>Proporties in % of gemiddelde (SD)</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>	<i>N totaal</i>
Eenzaamheid	1,77(,49)	1	4	663
Gescheiden ouders				663
Ja	15,5			
Nee	84,5			
Leeftijd tijdens scheiding	8,93(6,03)	0	23	103
Verstreken tijd sinds scheiding	14,65(5,95)	4,71	26,31	103
Geslacht				663
Man	44,6			
Vrouw	55,4			
Opleiding moeder				663
Laag	22,5			
Midden	60,6			
Hoog	16,9			

In Tabel 4 staan de correlaties tussen de variabelen in Wave 2. Net als in Wave 1 zijn er geen correlaties berekend tussen Gescheiden ouders, en Leeftijd tijdens scheiding en Verstreken tijd sinds scheiding. Bijna alle correlaties zijn klein en niet significant, net als in Wave 1. Er zijn twee correlaties die ten opzichte van de correlaties van Wave 1 opvallen. Binnen Wave 2 is de correlatie tussen Eenzaamheid en Leeftijd tijdens scheiding positief ($r = 0,092$). In Wave 1 is dit negatief ($r = -0,109$). De correlatie tussen Verstreken tijd sinds scheiding en Eenzaamheid is negatief in Wave 2 ($r = -$

0,085), maar positief in Wave 1 ($r = 0,089$). Binnen Wave 2 zijn kinderen dus eenzamer als de ouderlijke scheiding plaatsvond op oudere leeftijd van het kind, en het minder jaren geleden is dat dit plaatsvond. In Wave 1 is dit verband andersom. De correlaties en daarmee het verschil in effect zijn echter klein. De afwijkingen van de richting van de correlatie zou het gevolg kunnen zijn van de kleine steekproef en reguliere steekproeffluctuaties hierbinnen.

Tabel 4

Tabel met Samenhangende Maten van alle Variabelen in het Onderzoeksmodel in Wave 2. Linksonder betreft Steekproef 1 (N = 663), rechtsboven betreft Steekproef 2 (N = 103)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Eenzaamheid	-	-	,092 ^a	-,085 ^a	,089 ^b	,245 ^b
2. Gescheiden ouders	,071 ^b	-	-	-	-	-
3. Leeftijd scheiding	-	-	-	**, -,902 ^a	,032 ^b	,308 ^b
4. Verstreken tijd sinds scheiding	-	-	-	-	,045 ^b	,307 ^b
5. Geslacht	,000 ^b	,009 ^c	-	-	-	,266 ^b
6. Opleiding moeder	,138 ^b	,105 ^b	-	-	,138 ^b	-

* significant op 0,05; ** significant op 0,01; ^a Pearson correlatie; ^b correlatie op basis van ANOVA; ^c Cramer's *V*

4.2 Modevaluatie en hypothesetoetsing

4.2.1 Wave 1

Zoals te zien is in Tabel 5, en zoals uitgelegd in Hoofdstuk 3.3, verschilt de steekproefgrootte per model. Model 1a en 1b zijn getoetst in Steekproef 1 (N = 1.150). Model 2, 3 en 4 zijn getoetst in Steekproef 2 (N = 214), oftewel de subsample met respondenten met gescheiden ouders. Het gebruik van twee verschillende steekproeven betekent dat bijvoorbeeld Model 1a niet vergeleken kan worden met Model 3. Binnen Steekproef 1 wordt Model 1b vergeleken met Model 0, oftewel het lege model. Model 1b wordt vergeleken met Model 1a. Binnen Steekproef 2 worden Model 2 en Model 3 vergeleken met Model 0. Model 2 en 3 kunnen niet met elkaar vergeleken worden met een toets, maar wel 'op het oog'. Model 4 wordt vergeleken met zowel Model 2 als Model 3. Bij Model 4 staan daarom resultaten voor beide vergelijkingen. Links van het verdeelteken (/) staan de resultaten voor de vergelijking tussen Model 2 en Model 4. Rechts van het verdeelteken staan de resultaten voor de vergelijking tussen Model 3 en Model 4¹.

In de vergelijking tussen de modellen wordt er gekeken naar verandering in verklaarde variantie, oftewel in de R^2_{adjusted} . Voor alle modellen valt op dat de R^2_{adjusted} erg laag is. Van de modellen in Steekproef 1 heeft Model 1b de hoogste R^2_{adjusted} met 0,012. Dit betekent dat Model 1b 1,2% van de variantie in Eenzaamheidsscores kan verklaren. Model 1b verklaart significant 1 procentpunt meer variantie dan Model 1a ($F_{\text{change}}(3,1145) = 5,021; p = 0,002$). Van de modellen in

¹ Voor meer uitleg over het lezen van de tabel kunt u terecht op Bijlage 2 op pagina 90.

Steekproef 2 verklaart Model 3 de minste variantie, namelijk 2%. Model 4 verklaart iets meer variantie, namelijk 2,3%. Dit verschil is echter niet significant ($F_{\text{change}}(1,208) = 1,649$; $p = 0,201$). Model 2 verklaart 2,6% variatie in Eenzaamheid. Dit is meer dan Model 4, maar het verschil is niet significant ($F_{\text{change}}(1,208) = 0,327$; $p = 0,658$). Kijkend naar de R^2_{adjusted} , verklaart Model 2 ook meer variantie dan Model 3. Binnen steekproef 2 verklaart Model 2 de meeste variantie en lijkt het de beste modelfit te hebben. Over beide steekproeven gezien kan binnen Steekproef 2, dus de groep respondenten met gescheiden ouders, de meeste variantie verklaard worden. Model 2 lijkt het krachtigste model te zijn.

Tabel 5

Parameterschattingen voor vijf Regressiemodellen voor Eenzaamheid binnen Wave 1

	Model 1a		Model 1b		Model 2		Model 3		Model 4		VIF	
	N	1.150	1.150		214		214		214			
		$\beta(SE)$	P	$\beta(SE)$	P	$\beta(SE)$	P	$\beta(SE)$	P	$\beta(SE)$	P	
Constante		1,825(.015)	<,001	1,889(.032)	<,001	1,958(.096)	<,001	1,794(.087)	<,001	2,086(.243)	<,001	
Geslacht				,029(.028)	,292	,124(.063)	,051	,117(.063)	,066	,130(.064)	,044	1,050
Opleiding moeder midden				-,108(.032)	<,001	-,033(.076)	,662	-,025(.076)	,742	-,035(.077)	,648	1,480
Opleiding moeder hoog				-,125(.044)	,004	-,160(.097)	,100	-,156(.097)	,111	-,158(.097)	,104	1,455
Gescheiden ouders		,064(.036)	,076	,067(.036)	,059							
Leeftijd scheiding						-,010(.006)	,080			-,016(.013)	,201	5,328
Verstreken tijd								,007(.005)	,187	-,007(.012)	,568	5,311
R²_{adj}		,002		,012		,026		,020		,023 / ,023		
R²_{adj} change		,002		,010		,026		,020		-,003 / ,003		
F (partieel)		3,158	,076	5,021	,002	2,453	,048	2,090	,083	,327 / 1,649	,568 / ,201	

Model 1b wordt gebruikt om hypothese 1 te toetsen; *Jongeren van gescheiden ouders voelen zich eenzamer dan jongeren van niet-gescheiden ouders*. De helling van Gescheiden ouders ($b = 0,067$) is zwak en niet significant ($t(1146) = 1,892$; $p = 0,059$). Eenzaamheid heeft een vierpuntsschaal en het verschil tussen jongeren met en zonder gescheiden ouders is dus vrij klein. De gestandaardiseerde coëfficiënt is 0,056. Jongeren met gescheiden ouders voelen zich gemiddeld iets eenzamer dan jongeren van wie de ouders bij elkaar zijn, maar dit verschil is klein en niet significant. In Wave 1 is er daarmee geen bewijs gevonden voor hypothese 1.

Model 2 wordt gebruikt om hypothese 2a te toetsen; *Jongeren die jonger waren toen hun ouders scheidden, voelen zich eenzamer dan jongeren die ouder waren toen hun ouders scheidden*. Dit gaat dus om verschillen tussen jongeren met gescheiden ouders. De helling van Leeftijd tijdens scheiding ($b = -0,010$) is matig sterk en niet significant ($t(210) = -1,758$; $p = 0,080$). De maximum score voor Leeftijd tijdens de scheiding is 23. Deze variabele kan daarmee een maximum verschil in Eenzaamheidsscore teweegbrengen van 0,23. Op een schaal van 1 tot 4 is dit redelijk. Stel, een jongen van wie de ouders scheidden toen hij vier jaar oud was, heeft een score van 2,3 op Eenzaamheid. Een jongen die zestien jaar oud was toen zijn ouders scheidden heeft naar verwachting dan een score van 2,18 op Eenzaamheid – gecontroleerd voor de overige variabelen. Jongeren die jonger waren toen hun

ouders scheidden, voelen zich gemiddeld eenzamer dan jongeren die ouder waren toen hun ouders scheidden. Het verschil is echter niet significant. Er is binnen Wave 1 dus geen bewijs gevonden voor hypothese 2a.

Model 3 wordt gebruikt om hypothese 2b te toetsen; *Als het meer jaren geleden is dat ouders gescheiden zijn, voelen jongeren zich minder eenzaam*. De helling van Verstreken tijd is matig zwak ($b = 0,007$) en niet significant ($t(210) = 1,324$; $p = 0,187$). De maximum score van deze variabele is 23 en daarmee kan Verstreken tijd een verschil teweegbrengen van 0,161 punten op de vierpuntsschaal van Eenzaamheid. Een meisje wiens ouders vijftien jaar geleden gescheiden zijn, scoort naar verwachting 0,07 punten hoger op Eenzaamheid dan een meisje wiens ouders vijf jaar geleden scheidden – gecontroleerd voor de overige variabelen. Jongeren van wie de ouders langer geleden gescheiden zijn, voelen zich gemiddeld dus iets eenzamer dan jongeren bij wie de ouderlijke scheiding korter geleden is. Dit verschil is klein, niet significant en in omgekeerde richting ten opzichte van de hypothese. Binnen Wave 1 is er dus geen bewijs gevonden voor hypothese 2b.

Naast de belangrijkste punten in deze modellen kijk ik naar een aantal interessante bevindingen, onder andere in Model 1b en Model 4. Ten eerste zijn de genderverschillen erg klein. De invloed van Gender op Eenzaamheid is klein en niet significant, zoals te zien is in Model 1b ($b = 0,029$; $t(1146) = 1,054$; $p = 0,292$). De invloed van Gescheiden ouders op Eenzaamheid is groter dan van Gender – al is de invloed klein en niet significant ($b = 0,064$; $t(1146) = 1,892$; $p = 0,059$). Deze verschillen betreffen de grote, eerste steekproef. Genderverschillen zijn groter in de groep jongeren met gescheiden ouders. De helling van Geslacht ($b = 0,130$) is de enige significante helling in Model 4 ($t(209) = 2,031$; $p = 0,044$). Gecontroleerd voor de overige variabelen scoren meisjes met gescheiden ouders 0,13 punten hoger op de Eenzaamheidsscore dan jongens met gescheiden ouders. Meisjes van gescheiden ouders voelen zich dus gemiddeld iets eenzamer dan jongens van gescheiden ouders. Dit verschil is klein maar significant. Ten tweede is de helling van Leeftijd tijdens scheiding ($b = -0,016$) in Model 4 iets groter dan in Model 2, maar nog steeds niet significant ($t(209) = -1,284$; $p = 0,201$). Deze variabele kan een verandering van 0,37 punten op de vierpuntsschaal van Eenzaamheid teweegbrengen. In Model 2 is dit 0,23. Het verschil tussen de modellen is dus vrij groot. Desalniettemin zijn beide invloeden niet significant.

Ten slotte valt op dat de invloed van de Opleiding van de moeder in Model 1b wel significant is ($t(1146) = -3,358$; $p < 0,001$; $t(1146) = -2,861$; $p = 0,004$), maar in de modellen erna niet. De Opleiding van de moeder heeft dus in de grote steekproef invloed op Eenzaamheid, maar niet binnen de subsample van jongeren met gescheiden ouders. Het effect van de Opleiding van de moeder op Eenzaamheid in Model 1b is matig zwak. Respondenten van wie de moeders een lage opleiding gedaan hebben, scoren gemiddeld ruim 0,1 punt hoger op Eenzaamheid dan respondenten van wie de moeders een midden opleiding ($b = -0,108$) of een hoge opleiding gedaan hebben ($b = -0,125$).

4.2.2 Wave 2

Net als bij Wave 1 verschilt de steekproefgrootte per model. Zoals te zien is in Tabel 6, zijn Model 1a en 1b getoetst in Steekproef 1 (N = 663) en Model 2, 3 en 4 in Steekproef 2 (N = 103). Net zoals bij Wave 1 worden Model 1a, Model 2 en Model 3 vergeleken met Model 0. Model 1b wordt vergeleken met Model 1a en Model 4 wordt vergeleken met zowel Model 2 als Model 3. Bij de resultaten van Model 4 staan links van het verdeelteken (/) de resultaten voor de vergelijking met Model 2². Rechts van het verdeelteken staan de resultaten voor de vergelijking met Model 3. Zoals te zien in Tabel 6 is de R^2_{adjusted} van alle modellen, en dus ook de modelfit, erg laag. Over het algemeen is dit nog lager dan in Wave 1. Van de modellen in Steekproef 1 heeft Model 1b de hoogste R^2_{adjusted} , namelijk 0,012 – net zoals in Wave 1. Model 1b kan dus 1,2% van de variantie in Eenzaamheid verklaren. Dit is significant 1 procentpunt meer verklaarde variantie dan Model 1a ($F_{\text{change}}(3,658) = 2,874; p = 0,036$). De modellen in Steekproef 2 hebben allemaal een negatieve R^2_{adjusted} . Dit betekent dat Model 2, 3 en 4 bij benadering geen enkele variantie kunnen verklaren in Eenzaamheid. Binnen de groep respondenten met gescheiden ouders kunnen de modellen dus geen variantie in Eenzaamheid verklaren. Dit betekent dat, over beide steekproeven gezien, de meeste variantie verklaard kan worden in Steekproef 1, oftewel in de algehele groep respondenten. Model 1b lijkt het krachtigste model te zijn. Dit valt op in vergelijking met Wave 1, waar binnen Steekproef 2 de meeste variantie verklaard kon worden. Dit kan het gevolg zijn van het kleine aantal respondenten van Steekproef 2 in Wave 2 (N = 103) in combinatie met het relatief grote aantal parameters.

Tabel 6

Parameterschattingen voor vijf Regressiemodellen voor Eenzaamheid binnen Wave 2

	Model 1a		Model 1b		Model 2		Model 3		Model 4		VIF
	N	663	663		103		103		103		
		$\beta(SE)$	P	$\beta(SE)$	P	$\beta(SE)$	P	$\beta(SE)$	P	$\beta(SE)$	P
Constante		1,757(.020)	<,001	1,861(.047)	<,001	1,826(.150)	<,001	1,992(.155)	<,001	2,043(.454)	<,001
Geslacht				-,006(.038)	,880	,073(.094)	,441	,080(.094)	,401	,081(.096)	,399
Opleiding moeder midden				-,135(.046)	,004	-,123(.122)	,315	-,127(.121)	,295	-,130(.123)	,295
Opleiding moeder hoog				-,120(.061)	,049	,031(.156)	,843	,039(.157)	,803	,039(.158)	,804
Gescheiden ouders		,059(.052)	,069	,098(.052)	,059						
Leeftijd scheiding						,006(.008)	,428			-,002(.019)	,905
Verstreken tijd								,008(.008)	,350	-,010(.019)	,613
R^2_{adj}		,003		,012		-,003		-,001		-,011 / -,011	
$R^2_{\text{adj change}}$		,003		,009		-,003		-,001		-,008 / -,010	
F (partieel)		3,316	,069	2,874	,036	,922	,455	,985	,419	,257 / ,014	,613 / ,905

Model 1b wordt gebruikt om hypothese 1 te toetsen. De helling van Gescheiden ouders ($b = 0,059$) is zwak en niet significant ($t(659) = 1,889; p = 0,059$). Eenzaamheid heeft een vierpuntsschaal en het

² Voor meer uitleg over het lezen van de tabel kunt u terecht op Bijlage 2 op pagina 90.

verschil tussen jongeren met en zonder gescheiden ouders is dus klein. De gestandaardiseerde coëfficiënt is 0,073. Jongeren van gescheiden ouders voelen zich iets eenzamer dan jongeren van wie de ouders bij elkaar zijn, maar dit verschil is klein en niet significant. Net als in Wave 1 is er in Wave 2 geen bewijs gevonden voor hypothese 1.

Model 2 wordt gebruikt om hypothese 2a te toetsen. Dit gaat dus om verschillen tussen jongeren met gescheiden ouders. De helling van Leeftijd tijdens scheiding ($b = 0,006$) is redelijk zwak en niet significant ($t(99) = 0,796$; $p = 0,428$). De maximum score voor Leeftijd tijdens de scheiding is 23. Deze variabele kan daarmee een maximum verschil in Eenzaamheidsscore teweegbrengen van 0,14. Op een schaal van 1 tot 4 is dit redelijk laag. Stel, een meisje van wie de ouders scheidden toen zij vijf jaar oud was, heeft een score van 2,2 op Eenzaamheid. Een meisje dat vijftien jaar oud was toen haar ouders scheidden heeft naar verwachting dan een score van 2,26 op Eenzaamheid – gecontroleerd voor de overige variabelen. Jongeren die ouder waren toen hun ouders scheidden, voelen zich gemiddeld dus eenzamer dan jongvolwassenen die jonger waren toen hun ouders scheidden. Dit resultaat is tegengesteld aan de hypothese. Het verschil is echter niet significant. Dit is een interessante uitkomst, want in Wave 1 zijn jongeren die op jonge leeftijd een ouderlijke scheiding meemaken eenzamer. Het effect is in Wave 2 – drie jaar later dus – omgekeerd. Dit zou erop kunnen wijzen dat de invloed van leeftijd tijdens de scheiding verschilt afhankelijk van de verstreken tijd. Desalniettemin is er ook binnen Wave 2 geen bewijs gevonden voor hypothese 2a.

Model 3 wordt gebruikt om hypothese 2b te toetsen. De helling van Verstreken tijd is matig sterk ($b = 0,008$) en niet significant ($t(99) = -0,938$; $p = 0,350$). De maximum score van deze variabele is 26,3 en daarmee kan Verstreken tijd een verschil teweegbrengen van 0,21 punten op de vierpuntsschaal van Eenzaamheid. Een jongen wiens ouders 20 jaar geleden zijn gescheiden scoort 0,12 punten lager op Eenzaamheid dan een jongen wiens ouders 5 jaar geleden scheidden – gecontroleerd voor de overige variabelen. Jongeren van wie de ouders langer geleden gescheiden zijn voelen zich gemiddeld dus iets eenzamer dan jongeren bij wie de ouderlijke scheiding korter geleden is. Dit verschil is klein en niet significant. Binnen Wave 2 is er dus geen bewijs gevonden voor hypothese 2b. Het effect van Leeftijd in Model 2 in Wave 2 is omgekeerd ten opzichte van Wave 1. Naar aanleiding hiervan zou verwacht kunnen worden dat de invloed van Verstreken tijd in Wave 2 het tegenovergestelde zou zijn van de invloed in Wave 1. Dit is echter niet het geval; in beide waves voelen jongeren bij wie de ouderlijke scheiding langer geleden plaatsvond zich eenzamer. Ten opzichte van de bevinding in Model 2 is dit een verrassende uitkomst. Aan de ene kant voelen jongeren die ouder waren tijdens de ouderlijke scheiding zich eenzamer. Aan de andere kant voelen jongeren van wie de ouders langer geleden scheiden zich eenzamer. Dit is moeilijk verenigbaar, immers; voor kinderen die ouder waren ten tijde van de scheiding, is de scheiding minder lang geleden.

Tot slot behandel ik Model 4. Zoals gezegd is de modelfit van ieder model erg laag, maar Model 4 heeft de laagste modelfit. De negatieve R^2_{adjusted} ($R^2_{\text{adj}} = -0,011$) laat zien dat het model geen

variantie in Eenzaamheid kan verklaren – net zoals Model 2 en 3. Wat tevens opvalt is dat Leeftijd scheiding in Model 2 positief is, maar in Model 4 negatief ($b = -0,002$). Voor Verstreken tijd sinds scheiding geldt dat ook; in Model 3 is het effect positief, maar in Model 4 negatief ($b = -0,010$).

4.2.3 Verstreken tijd tussen waves

Binnen beide waves geldt over het algemeen dat jongeren wier ouders langer geleden gescheiden zijn, zich iets eenzamer voelen dan jongeren bij wie de ouderlijke scheiding korter geleden is. Het verschil tussen deze twee groepen is echter klein en niet significant. Naast deze vergelijking binnen de waves, kan het van belang zijn om het verschil verder te onderzoeken doormiddel van een vergelijking tussen waves. Gemiddeld zit er drie jaar tussen Wave 1 en Wave 2. Als Verstreken tijd sinds de scheiding invloed heeft op Eenzaamheid, zou dit te zien kunnen zijn in een verandering van eenzaamheidsniveau in Wave 2 ten opzichte van Wave 1. Dit wordt getoetst met een gepaarde t-toets, uitgevoerd over een selectie van respondenten met gescheiden ouders en zonder missende waarden in Wave 1 en Wave 2. Dit zijn 101 respondenten. Het verschil in gemiddelde Eenzaamheid bij Wave 1 ($M = 1,886$; $SD = 0,441$) en Wave 2 ($M = 1,840$; $SD = 0,471$) is zeer klein en niet significant ($t(100) = 0,904$; $p = 0,368$). Naarmate er meer tijd is verstreken, voelen jongeren met gescheiden ouders zich dus gemiddeld iets minder eenzaam. Dit verschil is echter zeer klein, namelijk 0,046 punt, en niet significant. Er is geen invloed van Verstreken tijd gevonden en daarmee is er geen bewijs gevonden voor hypothese 2b.

Deze resultaten worden afgezet tegen het verschil in gemiddelde Eenzaamheid tussen beide waves onder respondenten zonder gescheiden ouders. Hiervoor is een selectie gemaakt van respondenten zonder gescheiden ouders en zonder missende waarden in Wave 1 en Wave 2. Dit zijn 553 respondenten. Het verschil in gemiddelde Eenzaamheid bij Wave 1 ($M = 1,817$; $SD = 0,466$) en Wave 2 ($M = 1,748$; $SD = 0,482$) is klein en significant ($t(552) = 3,156$; $p = 0,002$). Drie jaar later voelen jongeren zonder gescheiden ouders zich gemiddeld minder eenzaam. Het betreft een klein verschil in gemiddelde van 0,069 op de vierpuntsschaal van Eenzaamheid.

Deze algehele vergelijking biedt een interessant perspectief op de invloed van verstreken tijd op eenzaamheid. Er is een algehele trend te zien waarin jongeren zich, naarmate de tijd vordert, minder eenzaam voelen. Hoe sterk deze trend is, verschilt per groep. Jongeren zonder gescheiden ouders voelen zich minder eenzaam en dit niveau daalt significant gedurende een aantal jaar. Jongeren met gescheiden ouders voelen zich in beginsel al eenzamer. Hoewel hun eenzaamheidsniveau ook daalt, is deze daling een stuk kleiner en niet significant. Jongeren met gescheiden ouders voelen zich gemiddeld dus eenzamer dan jongeren zonder gescheiden ouders en dit verschil wordt groter naarmate de jaren verstrijken.

4.3 Complicaties

4.3.1 Wave 1

Binnen beide waves wordt onderzocht of er sprake is van eventuele complicaties. Dit gebeurt eerst voor Wave 1 en daarna voor Wave 2. Allereerst onderzoek ik de multicollineariteit doormiddel van de VIF waarden in Model 4. Samenhang tussen de variabelen wijst op overlap in de door de variabelen verklaarde variantie in Eenzaamheid. De invloed van de voorspellende variabelen zou in dat geval onzeker zijn. De grens voor de VIF waarde wordt vastgesteld op vier. VIF waarden hoger dan deze grens wijzen op multicollineariteit. Dit geldt voor twee variabelen, namelijk Leeftijd tijdens scheiding ($VIF = 5,328$) en Verstreken tijd sinds scheiding ($VIF = 5,311$). Deze samenhang is te verklaren doordat Verstreken tijd sinds scheiding berekend is door Leeftijd tijdens scheiding af te trekken van de huidige leeftijd. Deze hogere VIF waarden zijn hier een logisch gevolg van. De VIF waarden voor de overige variabelen liggen allemaal tussen de 1 en 1,5 en bevinden zich daarmee ruim onder de grens.

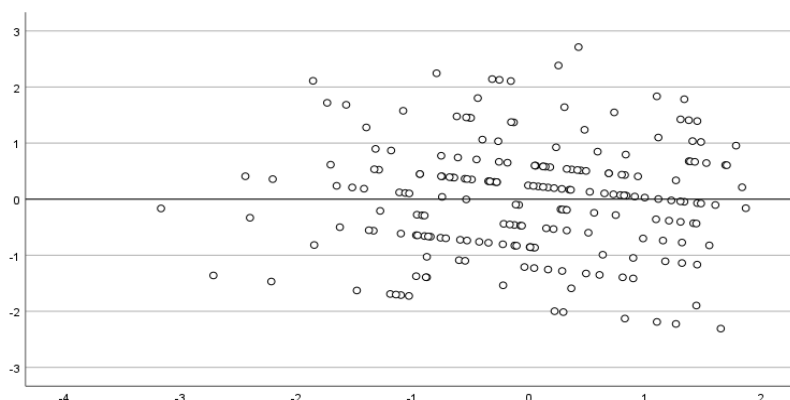
Assumpties

Binnen lineaire regressie zijn er vier assumpties waaraan voldaan moet worden. De eerste is dat er sprake is van onafhankelijke waarnemingen. Bij de NELLS-data is een tweetrapssteekproef uitgevoerd met een bewuste oversampling van mensen met een Marokkaanse of Turkse afkomst. Echter, de steekproef die hieruit is getrokken, is aselekt. Daarmee is voldaan aan de eerste assumptie.

De tweede assumptie is een lineair verband tussen de afhankelijke variabele Eenzaamheid en de verklarende variabelen. Deze assumptie test ik met de plot in Figuur 2. De donkere horizontale nullijn is de regressielijn van de punten. Op het oog lijkt er een bepaald patroon te zijn waarbij er aan de linkerkant van het figuur hogere waarden zijn en aan de rechterkant lagere waarden. Er is geen sprake van volledige lineariteit. Dit wordt veroorzaakt doordat de afhankelijke variabele Eenzaamheid niet geheel continu is. Dit is echter een klein probleem en bij benadering is er voldaan aan de assumptie van lineariteit. Een lineaire regressie past dus bij de data.

Figuur 2

Residuen plot met op de y-as de Gestandaardiseerde Residuen van Eenzaamheid en op de x-as Gestandaardiseerde Verwachte waarde op Eenzaamheid.

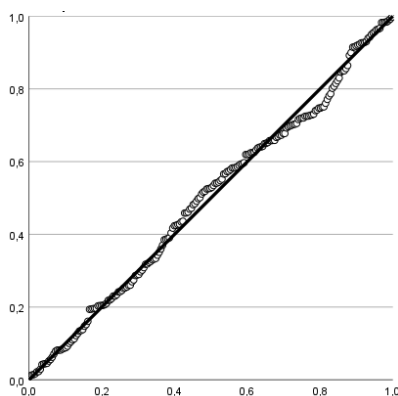

De derde assumptie is die van homoscedasticiteit. Dit houdt in dat de spreiding van de residuen gelijk is voor elke set van x waarden, oftewel dat de punten in Figuur 2 gelijk verspreid zijn op iedere plek op de horizontale nullijn. Binnen de trend van de punten is dit het geval. Er is voldaan aan de assumptie van homoscedasticiteit.

De vierde en laatste assumptie betreft die van normaal verdeelde residuen, oftewel van een normale conditionele verdeling van de afhankelijke variabele Eenzaamheid. Hierbij worden twee figuren gebruikt. In Figuur 3 is te zien dat de punten redelijk goed langs de lijn liggen. Op sommige gedeelten, met name aan de bovenkant van de lijn, is er een afwijking zichtbaar. Deze afwijking is tevens te zien in Figuur 4. De verdeling van de residuen komt niet volledig overeen met de normaalverdeling. Er zijn een aantal flinke uitschieters en een aantal plekken met ‘missende data’. Echter, bij benadering zijn de residuen van Eenzaamheid normaal verdeeld en is er voldaan aan de vierde assumptie.

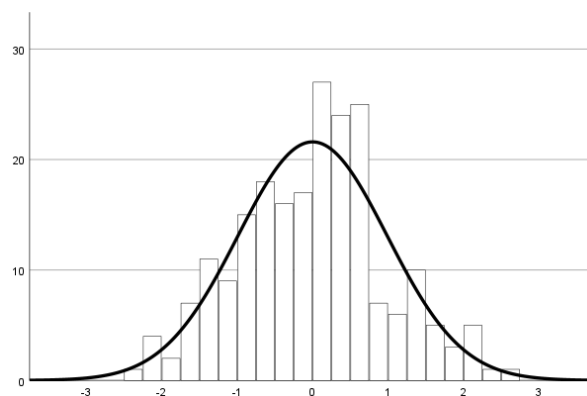
Figuur 3

P-P Plot met op de x-as de Geobserveerde waarde van Eenzaamheid en op de y-as Verwachte Normale waarde

Figuur 4

Histogram met Normaal Verdeling met op de x-as Gestandaardiseerde Residuen van Eenzaamheid en op de y-as de Frequentie

4.3.2 Wave 2

Net als bij Wave 1 wordt in Wave 2 allereerst multicollineariteit onderzocht doormiddel van de VIF waarden in Model 4. De meeste afhankelijke variabelen hebben een VIF waarde die lager is dan de vastgestelde grens van vier. Twee variabelen hebben een hogere VIF waarde, namelijk Leeftijd tijdens scheiding ($VIF = 5,792$) en Verstreken tijd sinds scheiding ($VIF = 5,811$). Net als voor Wave 1 geldt voor Wave 2 dat deze samenhang te verklaren is door de constructie van de variabele Verstreken tijd sinds scheiding.

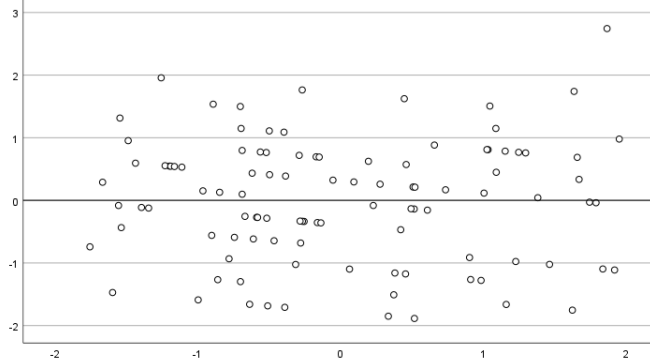
Assumpties

De eerste assumptie is die van onafhankelijke waarnemingen. Voor Wave 2 is dit het geval, er is dus voldaan aan deze assumpties.

De tweede assumptie van een lineair verband tussen de afhankelijke variabele Eenzaamheid en de verklarende variabelen wordt getest met de plot in Figuur 5. De donkere horizontale nullijn is de regressielijn van de punten. De residuen zijn willekeurig rond de nullijn verdeeld. Daarmee is er voldaan aan de assumptie van lineariteit. Een lineaire regressie past bij de data.

Figuur 5

Residuen plot met op de y-as de Gestandaardiseerde Residuen van Eenzaamheid en op de x-as Gestandaardiseerde Verwachte waarde op Eenzaamheid

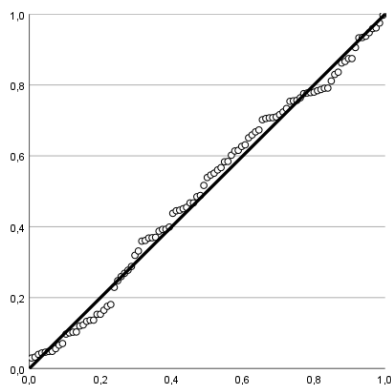

Daarnaast is het van belang de assumptie van homoscedasticiteit te testen. Kijkend naar Figuur 5 kan gesteld worden dat er voldaan is aan deze assumptie.

Tot slot wordt de assumptie van een normale conditionele verdeling van de afhankelijke variabele Eenzaamheid gecontroleerd. Net als bij Wave 1 worden hiervoor twee figuren gebruikt. In Figuur 6 is te zien dat de punten redelijk mooi langs de lijn liggen. Op een aantal plekken zijn er wat afwijkingen, maar dit lijkt niet ernstig. In Figuur 7 zijn enkele uitschieters te zien, maar over het algemeen is er sprake van een normale verdeling. Bij benadering zijn de residuen van Eenzaamheid normaal verdeeld en is er voldaan aan de assumptie.

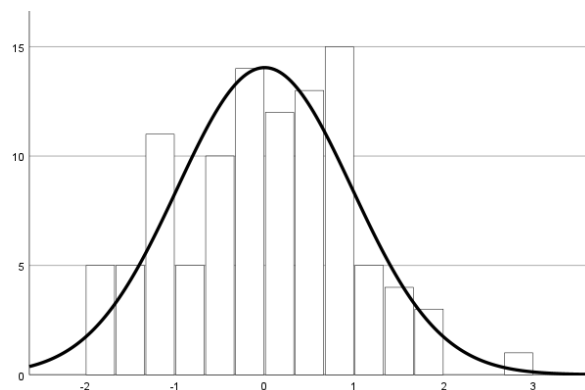
Figuur 6

P-P Plot met op de x-as de Geobserveerde waarde van Eenzaamheid en op de y-as Verwachte Normale waarde

Figuur 7

Histogram met Normaal Verdeling met op de x-as Gestandaardiseerde Residuen van Eenzaamheid en op de y-as de Frequentie

5. Conclusie en discussie

De onderzoeksvraag die in deze scriptie centraal staat is: *Wat is het effect van de ouderlijke scheiding op de eenzaamheid van jongeren en welke rol spelen leeftijd tijdens de scheiding en inmiddels verstreken tijd hierin?* Een groot deel van de Nederlandse jongeren voelt zich eenzaam (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2022). Tijdens de corona crisis was hier veel belangstelling voor (*Eenzaamheid onder jongeren tijdens de coronacrisis*, 2021; Prins, 2023), maar ook na de pandemie is het een probleem dat onze onverminderde aandacht verdient. Door onderzoek te doen naar mogelijke oorzaken hiervan, komen we een stapje dichterbij het verminderen van eenzaamheid onder jongeren. Een van de mogelijke oorzaken is ouderlijke scheiding. Wanneer ouders scheiden heeft dit een negatieve invloed op hun kinderen; denk aan problemen op het gebied van gezondheid, gedrag en school, maar ook emotionele problemen zoals eenzaamheid.

Eenzaamheid onder jongeren is weinig onderzocht en de invloed van gescheiden ouders op eenzaamheid des te minder. Hoewel een groot deel van de onderzoeken erop wijst dat jongeren met gescheiden ouders eenzamer zijn dan jongeren van niet-gescheiden ouders (Bayat et al., 2021; Garnefski & Dijkstra, 1997; Schaan et al., 2019), is er geen algehele consensus over het effect. Deze onduidelijkheid bestaat des te meer over de invloed van de verstreken tijd sinds de scheiding en de leeftijd van het kind waarop de ouders scheidden. Over beide effecten is zeer weinig onderzoek gedaan, met gemengde resultaten (Çivitci et al., 2009; Finkelstein & Grebelsky-Lichtman, 2021; Størksen et al., 2006). Bovendien zijn veel onderzoeken over de associaties met en voorspellers van eenzaamheid niet gedaan over een langere periode, maar zijn bijvoorbeeld cross-sectioneel (Qualter et al., 2013). Dit onderzoek draagt bij aan het dichten van het gat in de literatuur over eenzaamheid onder jongeren met gescheiden ouders, doormiddel van longitudinaal onderzoek. Doormiddel van een lineaire regressie zijn de verschillen en effecten onder jongeren onderzocht. In de analyses is er gecontroleerd voor gender van de respondenten en de opleiding van de moeder van de respondent.

Op basis van de *attachment theory* werd een verwachting opgesteld over eenzaamheid onder jongeren van gescheiden ouders. De ouderlijke scheiding kan een verstoring teweeg brengen in het ontwikkelen van een veilige hechting tussen ouder en kind (Bowlby, 1982, in Woodward et al., 2000). Het kind kan hierdoor een onveilige hechtingstijl ontwikkelen. Dit kan ertoe leiden dat het kind minder pro-sociaal gedrag vertoont, waardoor het minder goed sociale relaties kan behouden of bevorderen (Bippus & Rollin, 2003; Wiseman et al., 2006). Dit kan ervoor zorgen dat het kind zich eenzaam voelt. De eerste hypothese stelt daarom dat jongeren met gescheiden ouders zich eenzamer voelen dan jongeren van niet-gescheiden ouders. Dit verschil blijkt er te zijn, maar het is erg klein en niet significant. Er is dus geen bewijs gevonden voor de eerste hypothese. Deze bevinding komt overeen met het onderzoek van Spremo (2020) onder 590 pubers waarin geen verschil in eenzaamheid gevonden werd tussen jongeren met en zonder gescheiden ouders. Ongeveer tien procent van deze respondenten had gescheiden ouders. Dit is een klein aantal en dat kan leiden tot vertekening van de

resultaten. In deze scriptie heeft ongeveer vijftien procent van de respondenten gescheiden ouders. Net als bij het onderzoek van Spremo (2020) zou het kleine aantal respondenten ervoor gezorgd kunnen hebben dat er geen significant effect gevonden is, hoewel dit in de populatie misschien wel aanwezig is.

De tweede verwachting is tevens met behulp van de *attachment theory* opgesteld. Kinderen die jonger zijn tijdens de ouderlijke scheiding zouden een minder veilige hechting hebben dan kinderen die ouder zijn tijdens de scheiding (Woodward et al., 2000). Een minder veilige hechting wordt in verband gebracht met meer eenzaamheid (Wiseman et al., 2006). De verwachting is dus dat jongvolwassenen van wie de ouders scheidden toen zij jonger waren, eenzamer zijn dan jongeren die ouder waren tijdens de scheiding. In Wave 1 is dit het geval, maar het verschil is niet significant. In Wave 2 bleek juist het omgekeerde van de verwachting; jongeren die ouder waren toen hun ouders scheidden, voelen zich gemiddeld eenzamer dan jongeren die jonger waren tijdens de ouderlijke scheiding. Ook dit verschil is niet significant. Er is voor de tweede verwachting dus geen bewijs gevonden. De literatuur die gebruikt is om tot de verwachting te komen, kan geen verklaring geven voor dit wisselende resultaat. Duidelijk is dat de invloed van de leeftijd tijdens de scheiding op de eenzaamheid van jongeren meer aandacht en onderzoek verdient, om zo tot meer verheldering te komen.

Tot slot is op basis van inzichten over de invloed van verstreken tijd op andere welzijns-uitkomsten van kinderen de derde verwachting opgesteld (zie Clarke & Brentano, 2006). De hypothese stelt dat jongeren zich minder eenzaam voelen als de ouderlijke scheiding meer jaren geleden is. Dit is het geval in dit onderzoek, maar het verschil is erg klein en niet significant. Er is dus geen bewijs gevonden voor deze verwachting. Bovendien was – in Wave 2 – dit positieve effect van verstreken tijd slecht verenigbaar met het gevonden positieve effect van leeftijd tijdens de scheiding. Zowel jongeren die ouder waren tijdens de scheiding als jongeren wiens ouders langer geleden gescheiden zijn, voelden zich eenzamer. Dit is moeilijk te duiden, immers voor kinderen die ouder waren tijdens de scheiding, is de scheiding minder lang geleden. Daarnaast werd er in de analyse waarin de waves vergeleken werden een interessant resultaat gevonden. Binnen de groep jongeren met gescheiden ouders heeft tijd geen invloed. Echter, kijkend naar het verschil tussen deze groep en de groep jongeren zonder gescheiden ouders heeft tijd wel invloed. Jongeren zonder gescheiden ouders voelden zich in de tweede wave gemiddeld significant minder eenzaam dan in de eerste wave. Voor jongeren met gescheiden ouders was dit maar zeer gering het geval en het verschil tussen de twee waves was niet significant. Jongeren met gescheiden ouders voelen zich gemiddeld eenzamer dan jongeren zonder gescheiden ouders en dit verschil wordt groter naarmate de tijd verstrijkt.

Zoals benoemd bij de eerste verwachting kan het niet-significant zijn van de resultaten verklaard worden door een eerste limitatie in deze scriptie, namelijk de steekproefgrootte. Het totaal aantal respondenten van beide waves is voldoende, maar het aantal respondenten met gescheiden ouders is vrij laag. Voor Wave 1 zijn dit er 214 en voor Wave 2 103. Dit probleem van statistische

power heeft niet alleen betrekking op hypothese 1, maar ook op de andere twee verwachtingen. De twee laatste hypothesen zijn getest op een klein aantal respondenten, namelijk alleen de respondenten met gescheiden ouders. Naast deze kleine steekproef is het waarschijnlijk dat eenzaamheid van veel factoren afhankelijk is en dus dat de effecten van individuele factoren – zoals gescheiden ouders – niet erg groot zijn. Samen kan dit ervoor zorgen dat er minder power is om een effect te vinden. Dit kan betekenen dat er geen effect gevonden wordt in de steekproef, terwijl deze in de populatie wel aanwezig is. Er moet daarom met voorzichtigheid worden omgegaan met de bevindingen. Dit is des te meer het geval omdat er in deze steekproef sprake van een oversampling van jongeren met een Turkse of Marokkaanse afkomst, waardoor de steekproef niet representatief is voor de gehele Nederlandse samenleving. Desalniettemin is met de relatief kleine dataset gedaan wat mogelijk is om bij te dragen aan de literatuur. Bovendien zijn er weinig studies uitgevoerd met een opzet zoals deze, waarbij zowel de leeftijd van het kind tijdens de scheiding als de sindsdien verstreken tijd wordt onderzocht (zie Finkelstein & Grebelsky-Lichtman, 2021; Størksen et al., 2006). Deze scriptie biedt daarom een vrij unieke bijdrage aan het dichten van een bestaand gat in de literatuur.

Een tweede limitatie betreft de meetmethode van Eenzaamheid. Veel meetinstrumenten van eenzaamheid meten niet alleen de emotionele ervaring van eenzaamheid, maar ook de veronderstelde oorzaken van eenzaamheid (Weeks & Asher, 2012). Er wordt dan bijvoorbeeld gevraagd naar de evaluatie van iemands huidige relaties; “Hoe vaak voel je dat je relaties met anderen niet betekenisvol zijn?” Om dit te voorkomen kan men ‘pure eenzaamheid’ meten. Volgens Weeks en Asher (2012) betekent dit dat een item een van de volgende twee dingen inhoudt. Een item kan expliciet een vorm van het woord “eenzaam” of “eenzaamheid” bevatten. De tweede optie is dat het item de twee basiselementen van de emotionele ervaring van eenzaamheid bevat, namelijk (het gevoel van) alleen zijn en het gevoel van verdriet. Een item dat aan deze criteria voldoet, zou geschikt zijn voor een meetinstrument dat zeer gericht is op eenzaamheid. Niet alle items van de de Jong-Gierveld schaal, die gebruikt is in deze thesis, voldoen aan deze criteria. Drie items bevatten een onderdeel van alleen zijn of alleen voelen, maar bevatten geen expliciet woord zoals ‘verdrietig’. Echter, in mijn optiek impliceren de items wel een gevoel van verdriet, denk aan leegte, gemis en in de steek gelaten. Deze drie items voldoen daarmee aan de criteria. De andere drie items bevatten zowel geen vorm van het woord ‘eenzaamheid’ als de basiselementen van het emotioneel ervaren van eenzaamheid. Dit kan betekenen dat niet alleen eenzaamheid, maar ook de veronderstelde oorzaken ervan gemeten zijn. Dit kan zorgen voor vertekende resultaten, omdat in feite niet gemeten is wat gemeten moest worden, namelijk het ervaren van eenzaamheid. Desalniettemin is de De Jong-Gierveld schaal een veelgebruikt meetmiddel (zie Mann & Walker, 2022; Rodríguez-Blázquez et al., 2021) en is deze scriptie met het longitudinaal onderzoek een waardevolle contributie in het onderzoek naar eenzaamheid onder jongeren.

Dit onderzoek geeft aanleiding tot een aantal verdere onderzoeken. Er bestaat nog steeds veel onduidelijkheid over de invloed van gescheiden ouders op de eenzaamheid van jongeren, en het effect

van leeftijd en verstreken tijd hierin. Om kinderen te helpen de scheiding van hun ouders te verwerken en de negatieve invloeden van de scheiding op het leven van jongeren te verminderen, is het belangrijk de onderliggende processen goed te begrijpen. Een goede optie hiervoor zou een longitudinaal onderzoek zijn, met een grote steekproef van kinderen met gescheiden ouders, waarbij de eenzaamheid van kinderen onderzocht wordt. Uit de literatuur en uit deze scriptie blijkt de onduidelijkheid over invloed van de leeftijd van een kind tijdens de ouderlijke scheiding. Door dit aspect en de verstreken tijd sinds de scheiding mee te nemen in volgende onderzoeken, kunnen we meer helderheid krijgen over de effecten hiervan op eenzaamheid van jongeren. Het zou goed zijn om hierbij niet alleen te kijken naar eenzaamheid, maar ook naar andere negatieve uitkomsten bij jongeren. Denk hierbij aan mentale gezondheidsklachten, gedragsproblemen en schoolresultaten. Een onderzoek in die volledigheid kan veel duidelijkheid geven over de invloed van gescheiden ouders op verschillende aspecten van het welzijn van jongeren. Bovendien is de hechtingsstijl, die een belangrijk onderdeel uitmaakt van de motivering van de opgestelde verwachtingen in deze scriptie, niet meegenomen in de analyses. Dit maakt het moeilijk om de rol van hechtingsstijlen in de relatie tussen gescheiden ouders en eenzaamheid te verifiëren. In volgend onderzoek is het van belang om de *attachment theory* niet alleen te gebruiken als verklaringsgrond, maar ook de invloed van de hechting tussen ouder en kind in het eenzaamheidsvraagstuk te onderzoeken.

Eenzaamheid onder jongeren, specifiek jongeren met gescheiden ouders, is een weinig onderzocht onderwerp. Mogelijke effecten zoals de leeftijd van het kind tijdens de ouderlijke scheiding en de sindsdien verstreken tijd zijn hierin onderbelicht. Als deze invloeden meegenomen worden in onderzoeken, wordt er vaak maar weinig aandacht aan besteed of is er sprake van een cross-sectionele onderzoeksopzet. Deze scriptie is met zijn longitudinale aard en de analyses wat betreft leeftijd en verstreken tijd een unicum. Verwachtingen wat betreft een negatieve invloed van gescheiden ouders en ouderlijke scheiding op jonge leeftijd van het kind, en een positieve invloed van langer verstreken tijd sinds de scheiding, zijn niet significant bevonden in het onderzoek. Een kleine steekproefgrootte is hiervan mogelijk de oorzaak. Vervolgonderzoek zou hier rekening mee moeten houden. Ouderlijke scheiding op jonge leeftijd gaf een wisselend effect; in Wave 1 had dit een negatieve invloed, en in Wave 2 een positieve invloed. Vervolgonderzoek kan mogelijk meer duidelijkheid geven over deze inconsistentie. Verstreken tijd blijkt binnen de groep jongeren met gescheiden ouders geen verschil in eenzaamheid teweeg te brengen. Analyse tussen de groepen – jongeren met en zonder gescheiden ouders – geeft echter een interessant resultaat. Jongeren zonder gescheiden ouders voelen zich minder eenzaam en naarmate de tijd verstrijkt reduceert dit meer, waardoor het verschil met jongeren met gescheiden ouders groter wordt. Het is belangrijk om in onderzoek aandacht te besteden aan mogelijke invloedsfactoren op de eenzaamheid van jongeren met gescheiden ouders, zoals de leeftijd van het kind tijdens de scheiding en de sindsdien verstreken tijd. Als we steeds meer begrijpen waarom jongeren zich eenzaam voelen, hetzij tijdens de corona crisis, hetzij daarna, kunnen we eenzaamheid beter voorkomen en tegen gaan.

Literatuurlijst

- Allison, P. D., & Furstenberg, F. F. (1989). How marital dissolution affects children: Variations by age and sex. *Developmental Psychology*, 25(4), 540–549. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.4.540>
- Amato, P. R. (1994). Life-Span adjustment of children to their parents' divorce. *The Future of Children*, 4(1), 143–164. <https://doi.org/10.2307/1602482>
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62, 1269–1287.
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355–370.
- Amato, P. R. (2014). The Consequences of Divorce for Adults and Children: An update. *Drustvena Istrazivanja*, 23(1), 5–24. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=259502>
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 110(1), 26–46. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.110.1.26>
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of Intimacy: an attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7(2), 147–178. <https://doi.org/10.1177/0265407590072001>
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226–244. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.2.226>
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497–529.
- Bayat, N., Fokkema, T., Mujakovic, S., & Ruiter, R. A. C. (2021). Contextual correlates of loneliness in adolescents. *Children and Youth Services Review*, 127, 106083. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2021.106083>
- Bernardon, S., Babb, K. A., Hakim-Larson, J., & Gragg, M. N. (2011). Loneliness, attachment, and the perception and use of social support in university students. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 43(1), 40–51. <https://doi.org/10.1037/a0021199>
- Bevolkingsomvang, leeftijd en geslacht. (z.d.). Volksgezondheid en Zorg. <https://www.vzinfo.nl/bevolking-bevolkingsomvang-leeftijd-en-geslacht>
- Bippus, A. M., & Rollin, E. (2003). Attachment style differences in relational maintenance and conflict behaviors: Friends' perceptions. *Communication Reports*, 16(2), 113–123. <https://doi.org/10.1080/08934210309384494>
- Brennan, K. A., & Shaver, P. R. (1998). Attachment styles and personality disorders: their connections to each other and to parental divorce, parental death, and perceptions of parental caregiving. *Journal of Personality*, 66(5), 835–878. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00034>

- Cacioppo, J. T., Fowler, J. H., & Christakis, N. A. (2009). Alone in the crowd: the structure and spread of loneliness in a large social network. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(6), 977–991. <https://doi.org/10.1037/a0016076>
- Cacioppo, J. T., Hawkley, L. C., & Thisted, R. A. (2010). Perceived social isolation makes me sad: 5-year cross-lagged analyses of loneliness and depressive Symptomatology in the Chicago Health, Aging, and Social Relations Study. *Psychology and Aging*, 25(2), 453–463. <https://doi.org/10.1037/a0017216>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022, 28 september). Vooral jongeren emotioneel eenzaam in 2021. *Centraal Bureau voor de Statistiek*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/39/vooral-jongeren-emotioneel-eenzaam-in-2021>
- Chase-Lansdale, P. L., Cherlin, A. J., & Kiernan, K. (1995). The Long-Term Effects of Parental Divorce on the Mental Health of Young Adults: A Developmental perspective. *Child Development*, 66(6), 1614–1634. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1995.tb00955.x>
- Chow, C. M., Ruhl, H., & Buhrmester, D. (2014). Reciprocal associations between friendship attachment and relational experiences in adolescence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 33(1), 122–146. <https://doi.org/10.1177/0265407514562987>
- Cijfers over jeugd met een migratieachtergrond* | Nederlands Jeugdinstituut. (2023, 13 februari). [https://www.nji.nl/cijfers/jeugd-met-een-migratieachtergrond#:~:text=Verdeling%20van%20migrantenjeugd%20naar%20herkomst%20in%20022&text=De%20helft%20van%20de%20jeugd,\(ruim%207%20procent\)%20migratieachtergrond.](https://www.nji.nl/cijfers/jeugd-met-een-migratieachtergrond#:~:text=Verdeling%20van%20migrantenjeugd%20naar%20herkomst%20in%20022&text=De%20helft%20van%20de%20jeugd,(ruim%207%20procent)%20migratieachtergrond.)
- Çivitci, N., Çivitci, A., & Fiyakali, N. C. (2009). Loneliness and life satisfaction in adolescents with divorced and non- divorced parents. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 9(2), 513. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ847764.pdf>
- Clarke-Stewart, A., & Brentano, C. (2006). Effects of Divorce on Children. In *Divorce: Causes and Consequences* (pp. 106–130). Yale University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1npfks.9>
- Crosier, T., Butterworth, P., & Rodgers, B. (2007). Mental health problems among single and partnered mothers. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 42(1), 6–13. <https://doi.org/10.1007/s00127-006-0125-4>
- Crowell, J. A., Treboux, D., & Brockmeyer, S. L. (2009). Parental divorce and adult children’s attachment representations and marital status. *Attachment & Human Development*, 11(1), 87–101. <https://doi.org/10.1080/14616730802500867>
- De Graaf, P. M., Kalmijn, M., Kraaykamp, G. L. M., & Monden, C. M. (2011). “DESIGN AND CONTENT OF THE NETHERLANDS LONGITUDINAL LIFECOURSE STUDY NELLS FIRST WAVE – version 1.2”. <https://ssh.datastations.nl/dataset.xhtml?persistentId=doi:10.17026/dans-25n-2xjv>
- De Jong-Gierveld, J. (1989). Personal Relationships, Social Support, and Loneliness. *Journal of Social and Personal Relationships*, 6(2), 197–221. <https://doi.org/10.1177/026540758900600204>
- De Jong-Gierveld, J. (1987). Developing and testing a model of loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(1), 119–128. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.1.119>

- De Jong-Gierveld, J. (1998). A review of loneliness: Concepts and definitions, determinants and consequences. *Reviews in Clinical Gerontology*, (8), 73-80.
<https://doi.org/10.1017/S0959259898008090>
- De Jong Gierveld, J., & Van Tilburg, T. (2006). A 6-Item Scale for Overall, Emotional, and Social Loneliness: Confirmatory Tests on Survey Data. *Research on Aging*, 28(5), 582–598. <https://doi.org/10.1177/0164027506289723>
- De Jong Gierveld, J., Van Tilburg, T., & Dykstra, P. A. (2006). Loneliness and social isolation. In D., Perlman, & A., Vangelisti (Red.), *The Cambridge handbook of personal relationships* (pp. 485–500).
<https://doi.org/10.1017/cbo9780511606632.027>
- DiTommaso, E., Brannen-McNulty, C., Ross, L., & Burgess, M. M. (2003). Attachment styles, social skills and loneliness in young adults. *Personality and Individual Differences*, 35(2), 303–312.
[https://doi.org/10.1016/s0191-8869\(02\)00190-3](https://doi.org/10.1016/s0191-8869(02)00190-3)
- Eccles, A., Qualter, P., Madsen, K. R., & Holstein, B. E. (2020). Loneliness in the lives of Danish adolescents: associations with health and sleep. *Scandinavian Journal of Public Health*, 48(8), 877–887. <https://doi.org/10.1177/1403494819865429>
- Eenzaamheid onder jongeren tijdens de coronacrisis*. (2021, 27 mei). Movisie. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://www.movisie.nl/artikel/eenzaamheid-onder-jongeren-tijdens-coronacrisis>
- Finkelstein, I., & Grebelsky-Lichtman, T. (2021). Adolescents in Divorced Families: the interplay of attachment patterns, family environment, and personal characteristics. *Journal of Divorce & Remarriage*, 63(2), 120–149. <https://doi.org/10.1080/10502556.2021.1993017>
- Fontaine, R. G., Yang, C., Burks, V. S., Dodge, K. A., Price, J. M., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2009). Loneliness as a partial mediator of the relation between low social preference in childhood and anxious/depressed symptoms in adolescence. *Development and Psychopathology*, 21(2), 479–491.
<https://doi.org/10.1017/s0954579409000261>
- Garnefski, N., & Diekstra, R. F. W. (1997). Adolescents from one parent, stepparent and intact families: emotional problems and suicide attempts. *Journal of Adolescence*, 20(2), 201–208.
<https://doi.org/10.1006/jado.1996.0077>
- Goosby, B. J., Bellatorre, A., Walsemann, K. M., & Cheadle, J. E. (2013). Adolescent loneliness and health in early adulthood. *Sociological Inquiry*, 83(4), 505–536. <https://doi.org/10.1111/soin.12018>
- Hetherington, E. M. (1989). Coping with Family Transitions: Winners, Losers, and Survivors. *Child Development*, 60(1), 1–14. <https://doi.org/10.2307/1131066>
- Hetherington, E. M. (1993). An overview of the Virginia Longitudinal study of divorce and remarriage with a focus on early adolescence. *Journal of Family Psychology*, 7(1), 39–56. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.7.1.39>
- Hines, A. M. (1997). Divorce-related transitions, adolescent development, and the role of the parent–child relationship: A review of the literature. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 375–388.

- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 140–152. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x>
- Lansford, J. E., Malone, P. S., Castellino, D. R., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2006). Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have and have not experienced their parents' divorce or separation. *Journal of Family Psychology*, 20(2), 292–301. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.2.292>
- Leigh-Hunt, N., Baguley, D., Bash, K., Turner, V., Turnbull, S., Valtorta, N., & Caan, W. (2017). An overview of systematic reviews on the public health consequences of social isolation and loneliness. *Public Health*, 152, 157–171. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2017.07.035>
- Løhre, A. (2012). The impact of loneliness on self-rated health symptoms among victimized school children. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 6(1). <https://doi.org/10.1186/1753-2000-6-20>
- Maes, M., Qualter, P., Vanhalst, J., Van Den Noortgate, W., & Goossens, L. (2019). Gender Differences in Loneliness Across the Lifespan: A Meta-Analysis. *European Journal of Personality*, 33(6), 642–654. <https://doi.org/10.1002/per.2220>
- Mahon, N. E., Yarcheski, A., Yarcheski, T. J., Cannella, B., & Hanks, M. M. (2006). A meta-analytic study of predictors for loneliness during adolescence. *Nursing Research*, 55(5), 308–315. <https://doi.org/10.1097/00006199-200609000-00003>
- Mann, L. M., & Walker, B. R. (2022). The role of equanimity in mediating the relationship between psychological distress and social isolation during COVID-19. *Journal of Affective Disorders*, 296, 370–379. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.09.087>
- Matthews, T., Qualter, P., Bryan, B. T., Caspi, A., Danese, A., Moffitt, T. E., Odgers, C. L., Strange, L., & Arseneault, L. (2022). The Developmental Course of loneliness in Adolescence: implications for mental health, educational attainment, and psychosocial functioning. *Development and Psychopathology*, 35(2), 537–546. <https://doi.org/10.1017/s0954579421001632>
- Özdemir, U., & Tuncay, T. (2008). Correlates of loneliness among university students. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 2(1). <https://doi.org/10.1186/1753-2000-2-29>
- Pasteels, I., & Bastais, K. (2020). Loneliness in children adapting to dual family life. In M., Kreyenfeld, & H., Trappe, (Eds.), *Life course research and social policies* (pp. 195–213). https://doi.org/10.1007/978-3-030-44575-1_10
- Peplau, L. A., Miceli, M., & Morasch, B. (1982). Loneliness and self-evaluation. In L. A. Peplau & D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy* (pp. 135-151). New York: Wiley-Interscience. https://peplau.psych.ucla.edu/wp-content/uploads/sites/141/2017/07/Peplau_Miceli_Morasch_82.pdf
- Prins, E. (2023, 4 oktober). “Eenzaamheid onder jongeren verminderen een grote opdracht”. Zorg+Welzijn. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://www.zorgwelzijn.nl/eenzaamheid-onder-jongeren-is-een-opdracht-aan-de-hele-samenleving/>

- Qualter, P., Brown, S. L., Rotenberg, K. J., Vanhalst, J., Harris, R. A., Goossens, L., Bangee, M., & Munn, P. (2013). Trajectories of Loneliness during Childhood and Adolescence: Predictors and health outcomes. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1283–1293.
<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.01.005>
- Rodgers, B., Power, C., & Hope, S. (1997). Parental Divorce and adult Psychological Distress: Evidence from a National Birth Cohort: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(7), 867–872. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01605.x>
- Rodríguez–Blázquez, C., Ayala-García, A., Forjaz, M. J., & Peralta, L. P. G. (2021). Validation of the De Jong Gierveld Loneliness Scale, 6-item version, in a multiethnic population of Chilean older adults. *Australasian Journal on Ageing*, 40(2). <https://doi.org/10.1111/ajag.12893>
- Schaan, V., Schulz, A., Schächinger, H., & Vögele, C. (2019). Parental divorce is associated with an increased risk to develop mental disorders in women. *Journal of Affective Disorders*, 257, 91–99.
<https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.06.071>
- Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2002). Attachment-related psychodynamics. *Attachment & Human Development*, 4(2), 133–161. <https://doi.org/10.1080/14616730210154171>
- Spremo, M., (2020). Children and Divorce. *Psychiatria Danubina*, 32(Suppl 3), 353-359.
- Stickley, A., Koyanagi, A., Koposov, R., Blatný, M., Hrdlicka, M., Schwab-Stone, M., & Ruchkin, V. (2016). Loneliness and its association with psychological and somatic health problems among Czech, Russian and U.S. adolescents. *BMC Psychiatry*, 16(1). <https://doi.org/10.1186/s12888-016-0829-2>
- Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T. L., & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: Effects of parental divorce and distress. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47(1), 75–84.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2006.00494.x>
- Tolsma, J., Kraaykamp, G. L. M., de Graaf, P. M., Kalmijn, M., & Monden, C. M. (2014). “DESIGN AND CONTENT OF THE NETHERLANDS LONGITUDINAL LIFECOURSE STUDY NELLS CODEBOOK PANEL (WAVE 1 AND WAVE 2) – version 1.2”.
<https://ssh.datastations.nl/dataset.xhtml?persistentId=doi:10.17026/dans-25n-2xjv>
- Von Soest, T., Luhmann, M., & Gerstorf, D. (2020). The development of loneliness through adolescence and young adulthood: its nature, correlates, and midlife outcomes. *Developmental Psychology*, 56(10), 1919–1934. <https://doi.org/10.1037/dev0001102>
- Victor, C., & Yang, K. (2012). The prevalence of loneliness among adults: a case study of the United Kingdom. *The Journal of Psychology*, 146(1–2), 85–104.
<https://doi.org/10.1080/00223980.2011.613875>
- Weeks, M. S., & Asher, S. R. (2012). Loneliness in childhood. In *Advances in Child Development and Behavior* (pp. 1-39). Elsevier BV. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-394388-0.00001-0>
- Wiseman, H., Mayseless, O., & Sharabany, R. (2006). Why are they lonely? Perceived quality of early relationships with parents, attachment, personality predispositions and loneliness in first-year

university students. *Personality and Individual Differences*, 40(2), 237–248.

<https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.05.015>

Woodward, L. J., Fergusson, D. M., & Belsky, J. (2000). Timing of parental separation and attachment to parents in adolescence: Results of a prospective study from birth to age 16. *Journal of Marriage and Family*, 62(1), 162–174. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00162.x>

Bijlage 1

In deze bijlage worden eerst de missende waarden besproken. Dit wordt opgedeeld per wave. Daarna worden de variabelen en bijbehorende coderingen besproken. Ten slotte worden de correlaties tussen alle variabelen per wave besproken.

Missende waarden

De originele NELSS data bestaat uit een groep van 5.312 respondenten met een leeftijd van veertien tot negenenveertig. De dataset die gebruikt is in deze scriptie is een subset van deze volledige dataset. Alle respondenten met een leeftijd van veertien tot vierentwintig jaar oud in Wave 1 zijn geselecteerd. Wat overblijft zijn 1.444 respondenten. Vanaf nu wordt dit de originele dataset genoemd. De selectie is gedaan met onderstaande syntax.

```
FILTER OFF.
```

```
USE ALL.
```

```
SELECT IF (LeeftijdW1 > 13 & LeeftijdW1 < 25).
```

```
EXECUTE.
```

Wave 1

De respondenten met een missende waarde op een van de variabelen zijn uit de dataset verwijderd. Dit is gedaan met onderstaande syntax. Voor de variabelen Leeftijd tijdens scheiding en Verstreken tijd sinds scheiding geldt dit niet. Dit wordt in de volgende alinea besproken. Met onderstaande syntax is gekomen tot Steekproef 1, oftewel de gehele steekproef van Wave 1.

```
RECODE EenzaamheidW1 Geslacht Gescheiden Opl_Mid Opl_Hoog (SYSMIS=1) (ELSE=0) INTO  
dum_EenzaamheidW1 dum_Geslacht dum_Gescheiden dum_Opl_Mid dum_Opl_Hoog.
```

```
EXECUTE.
```

```
COMPUTE SOM_dum_alles_W1=dum_EenzaamheidW1 + dum_Geslacht + dum_Gescheiden +  
dum_Opl_Mid + dum_Opl_Hoog.
```

```
EXECUTE.
```

```

USE ALL.
COMPUTE filter_$=(SOM_dum_alles_W1 = 0).
VARIABLE LABELS filter_$ 'SOM_dum_alles_W1 = 0 (FILTER)'.
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
FORMATS filter_$ (f1.0).
FILTER BY filter_$.
EXECUTE.

```

Missende waarden van de variabelen Leeftijd tijdens scheiding en Verstreken tijd sinds scheiding zijn op een andere manier verwijderd. Respondenten zonder gescheiden ouders hebben een missende waarde op deze twee variabelen, maar zij hoeven niet verwijderd te worden. Alleen de cases met gescheiden ouders maar een missende waarden op een van deze twee variabelen moeten verwijderd worden. Er zijn geen respondenten met gescheiden ouders met een missende waarden op een van deze twee variabelen. Er zijn echter wel een aantal cases met incoherente waarden. Twee respondenten hadden aangegeven geen gescheiden ouders te hebben, maar hebben wel hun leeftijd tijdens de ouderlijke scheiding ingevuld. Twee andere respondenten met gescheiden ouders hadden een leeftijd tijdens de ouderlijke scheiding ingevuld die hoger was dan de huidige leeftijd. Deze vier cases zijn verwijderd uit de dataset.

Om tot Steekproef 2 van Wave 1 te komen, oftewel de groep respondenten met gescheiden ouders, is de volgende syntax gebruikt. Alle respondenten zonder gescheiden ouders en missende waarden zijn verwijderd.

```

USE ALL.
COMPUTE filter_$=(Gescheiden = 1 & SOM_dum_alles_W1 = 0).
VARIABLE LABELS filter_$ 'Gescheiden = 1 & SOM_dum_alles_W1 = 0 (FILTER)'.
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
FORMATS filter_$ (f1.0).
FILTER BY filter_$.
EXECUTE.

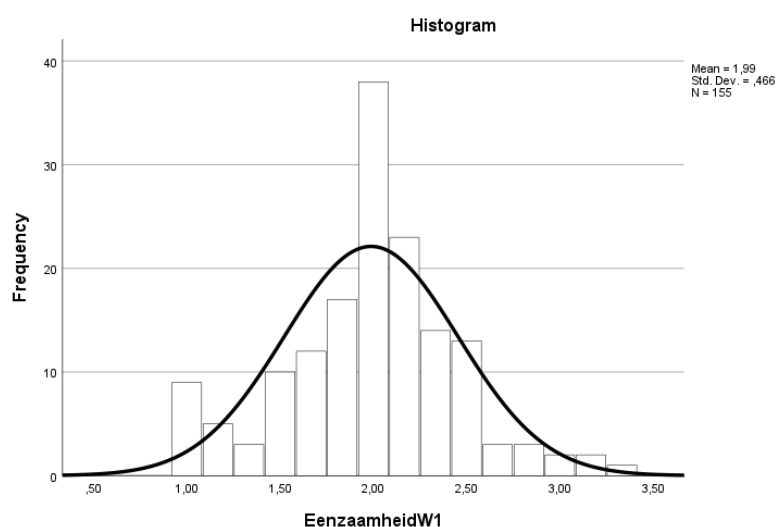
```

In totaal zijn er 294 respondenten uit de dataset verwijderd. Zoals in de onderstaande tabel te zien is, heeft een groot deel daarvan missende waarden op Eenzaamheid en Opleiding van de moeder. Het zou kunnen dat respondenten de indirecte vragen over eenzaamheid niet beantwoord hebben omdat ze niet geconfronteerd willen worden met hun eenzaamheid. Een andere verklaring is dat respondenten de vragenlijst te lang vonden en de vragen overgeslagen hebben; de vragen over eenzaamheid bevinden zich aan het eind van de vragenlijst.

Statistics						
Eenzaamheid W1		Geslacht	Gescheiden ouders	Moeder opleiding midden	Moeder opleiding hoog	
N	Valid	155	294	285	123	123
	Missing	139	0	9	171	171

FREQUENCIES VARIABLES=EenzaamheidW1 Geslacht Gescheiden Opl_Mid Opl_Hoog
/ORDER=ANALYSIS.

De respondenten die uit de dataset verwijderd zijn en de eenzaamheidsvragen wel beantwoord hebben, lijken niet uitzonderlijk eenzaam. De variabele Eenzaamheid is vrij normaal verdeeld, met uitzondering van een grote groep mensen met een score 2.

De missende waarden bij Opleiding moeder zijn zoals te zien is onderstaande tabel afkomstig van twee antwoordmogelijkheden. Het grootste deel van de respondenten met een missende waarden wist het antwoord op de vraag niet. Een klein gedeelte van de respondenten heeft een moeder met een buitenlandse opleiding die niet in te delen is in het Nederlandse schoolstelsel.

wat is de hoogst voltooide opleiding van uw moeder (hoogste opleiding)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	lagere school niet afgemaakt of niet gevolgd	36	12,2	12,2	12,2
	lagere school	24	8,2	8,2	20,4
	lager beroepsonderwijs, vmbo	10	3,4	3,4	23,8
	mavo (of vmbo-t)	17	5,8	5,8	29,6
	middelbaar beroepsonderwijs	17	5,8	5,8	35,4
	havo, vwo, gymnasium	4	1,4	1,4	36,7
	hoger beroepsonderwijs	11	3,7	3,7	40,5
	universiteit	4	1,4	1,4	41,8
	buitenlandse opleiding niet in te delen, namelijk	24	8,2	8,2	50,0
	weet niet	147	50,0	50,0	100,0
	Total	294	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=w1fc8

/ORDER=ANALYSIS.

Wave 2

De respondenten met een missende waarde op een van de variabelen zijn uit de dataset verwijderd. Dit is gedaan met onderstaande syntax. Alleen respondenten met een missende waarde op variabelen in Wave 2 zijn verwijderd. Respondenten uit Wave 2 met een missende waarde op een variabele uit Wave 1 zijn niet uit Wave 2 verwijderd. Bij het vergelijken van respondenten uit Wave 1 en Wave 2 zullen alle respondenten met een missende waarde bij een van de waves verwijderd worden. Dit wordt later besproken in Bijlage 3 onder het kopje Vergelijking waves.

RECODE EenzaamheidW2 (SYSMIS=1) (ELSE=0) INTO dum_EenzaamheidW2.

EXECUTE.

COMPUTE SOM_dum_alles_W2=dum_EenzaamheidW2 + dum_Geslacht + dum_Gescheiden + dum_Opl_Mid + dum_Opl_Hoog.

EXECUTE.

```
USE ALL.
COMPUTE filter_$=(SOM_dum_alles_W2 = 0).
VARIABLE LABELS filter_$ 'SOM_dum_alles_W2 = 0 (FILTER)'.
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
FORMATS filter_$ (f1.0).
FILTER BY filter_$.
EXECUTE.
```

Om tot Steekproef 2 van Wave 1 te komen, oftewel de groep respondenten met gescheiden ouders, is de volgende syntax gebruikt. Alle respondenten zonder gescheiden ouders en missende waarden zijn verwijderd.

```
USE ALL.
COMPUTE filter_$=(Gescheiden = 1 & SOM_dum_alles_W2 = 0).
VARIABLE LABELS filter_$ 'Gescheiden = 1 & SOM_dum_alles_W2 = 0 (FILTER)'.
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
FORMATS filter_$ (f1.0).
FILTER BY filter_$.
EXECUTE.
```

Inclusief missende waarden bestaat Wave 2 uit 743 cases, exclusief missende waarden is dit 663. Er zijn tachtig cases verwijderd uit de dataset. Dit is inclusief de handmatig verwijderde cases die besproken zijn bij Wave 1. Hierbij gaat het om twee handmatig verwijderde cases. De andere twee cases, besproken bij Wave 1, hebben niet deelgenomen aan Wave 2.

Zoals te zien is in de onderstaande tabel heeft slechts een klein deel niet geantwoord op de vragen over eenzaamheid tijdens Wave 2. Veruit de meeste respondenten hebben een missende waarde op de vraag over de hoogste behaalde opleiding van de moeder. Deze vraag is gesteld in Wave 1. Zoals te zien is in de tabel op de volgende pagina komt dat omdat de meeste respondenten de hoogst behaalde opleiding van hun moeder niet wisten.

Statistics						
Eenzaamheid W2			Geslacht	Gescheiden ouders	Moeder opleiding midden	Moeder opleiding hoog
N	Valid	70	80	76	12	12
	Missing	10	0	4	68	68

```
FREQUENCIES VARIABLES=EenzaamheidW2 Geslacht Gescheiden Opl_Mid Opl_Hoog
/ORDER=ANALYSIS.
```

wat is de hoogst voltooide opleiding van uw moeder (hoogste opleiding)? als uw m					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	lagere school niet afgemaakt of niet gevolgd	1	1,3	1,3	1,3
	lagere school	3	3,8	3,8	5,0
	lager beroepsonderwijs, vmbo	1	1,3	1,3	6,3
	mavo (of vmbo-t)	4	5,0	5,0	11,3
	middelbaar beroepsonderwijs	3	3,8	3,8	15,0
	buitenlandse opleiding niet in te delen, namelijk	8	10,0	10,0	25,0
	weet niet	60	75,0	75,0	100,0
	Total	80	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=w1fc8

/ORDER=ANALYSIS.

Verdeling en bewerking variabelen

De verdeling en bewerking van de variabelen wordt per variabele besproken. Eerst wordt er een toelichting bij de variabele gegeven en een verdeling per wave; eerst voor Wave 1, daarna voor Wave 2. Vervolgens wordt besproken hoe de variabele bewerkt is om tot de uiteindelijke variabele in de gebruikte dataset te komen. Ten slotte wordt per wave de verdeling gegeven van deze variabele.

Eenzaamheid en Verstreken tijd sinds de scheiding hebben een aparte variabele in iedere wave. De opzet van de variabelen is voor beide waves gelijk. Eenzaamheid is in Wave 2 opnieuw bevraagd en bestaat daarom uit twee variabelen. Verstreken tijd moet twee ‘versies’ hebben omdat in Wave 1 gerekend wordt met de leeftijd tijdens Wave 1, en in Wave 2 gerekend wordt met de leeftijd tijdens Wave 2. De rest van de variabelen, zoals Gender en Leeftijd tijdens scheiding, zijn gelijk in beide waves. Daarom zijn er voor deze variabelen niet twee ‘versies’.

Voor Eenzaamheid is tevens de samenhang (betrouwbaarheid) gemeten met behulp van Cronbach’s alpha. De resultaten hiervan zijn te vinden na het segment van de verdeling en bewerking van de variabele Eenzaamheid.

Deelname Wave 2

Om twee waves los van elkaar te analyseren gebruik ik een variabele die indiceert of een participant wel of niet heeft deelgenomen aan Wave 2. Als een participant heeft deelgenomen aan Wave 2 krijgt hij of zij code 1, als een respondent niet heeft deelgenomen aan Wave 2 krijgt hij of zij code 2. De verdeling van deze variabele in Wave 1 staat in de onderstaande frequentietabel.

respondent participated in Wave 2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	701	48,5	48,5	48,5
	YES, participated in Wave 2	743	51,5	51,5	100,0
	Total	1444	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=w2cpanel

/ORDER=ANALYSIS.

De nieuwe variabele PWave2 is zo gecodeerd dat 1 betekent dat de participant heeft deelgenomen aan Wave 2, en 0 betekent dat de participant niet heeft deelgenomen aan Wave 2. Dit is gedaan met onderstaande syntax.

RECODE w2cpanel (1=1) (2=0) INTO PWave2.

VARIABLE LABELS PWave2 'Participant heeft meegedaan aan Wave 2'.

EXECUTE.

In de onderstaande frequentietabel staat de verdeling van de variabele. Ruim de helft van de respondenten heeft deelgenomen aan Wave 2.

Participant heeft meegedaan aan Wave 2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	662	57,5	100,0	100,0
Missing	System	489	42,5		
Total		1151	100,0		

FREQUENCIES VARIABLES=PWave2

/ORDER=ANALYSIS.

Eenzaamheid

In de originele dataset is eenzaamheid bevraagd doormiddel van zes items. De respondent wordt de volgende vraag gesteld: “Kunt u van elk van de volgende uitspraken aangeven of deze wel of niet op u van toepassing zijn?” Er worden zes stellingen aan de respondent voorgelegd: er zijn voldoende mensen met wie ik me nauw verbonden voel (a), ik ervaar een leegte om me heen (b), ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen (c), er zijn genoeg mensen op wie ik in geval van narigheid kan terugvallen (d), ik mis mensen om me heen (e), vaak voel ik me in de steek gelaten (f). De respondent kan reageren op iedere stelling door uit vier antwoordmogelijkheden kiezen, namelijk: zeer

van toepassing (1), van toepassing (2), niet van toepassing (3), helemaal niet van toepassing (4).
Hieronder staan de frequentietabellen van de zes items in Wave 1.

er zijn voldoende mensen met wie ik me nauw verbonden voel

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	422	29,2	32,3	32,3
	van toepassing	700	48,5	53,6	86,0
	niet van toepassing	149	10,3	11,4	97,4
	helemaal niet van toepassing	34	2,4	2,6	100,0
	Total	1305	90,4	100,0	
Missing	System	139	9,6		
Total		1444	100,0		

Ik ervaar een leegte om me heen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	31	2,1	2,4	2,4
	van toepassing	180	12,5	13,8	16,2
	niet van toepassing	663	45,9	50,8	67,0
	helemaal niet van toepassing	430	29,8	33,0	100,0
	Total	1304	90,3	100,0	
Missing	System	140	9,7		
Total		1444	100,0		

ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	374	25,9	28,7	28,7
	van toepassing	750	51,9	57,5	86,1
	niet van toepassing	147	10,2	11,3	97,4
	helemaal niet van toepassing	34	2,4	2,6	100,0
	Total	1305	90,4	100,0	
Missing	System	139	9,6		
Total		1444	100,0		

er zijn genoeg mensen op wie ik in geval van narigheid kan terugvallen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	397	27,5	30,4	30,4
	van toepassing	745	51,6	57,1	87,5
	niet van toepassing	132	9,1	10,1	97,6
	helemaal niet van toepassing	31	2,1	2,4	100,0
	Total	1305	90,4	100,0	
Missing	System	139	9,6		
Total		1444	100,0		

ik mis mensen om me heen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	60	4,2	4,6	4,6
	van toepassing	225	15,6	17,2	21,8
	niet van toepassing	637	44,1	48,8	70,7
	helemaal niet van toepassing	383	26,5	29,3	100,0
	Total	1305	90,4	100,0	
Missing	System	139	9,6		
Total		1444	100,0		

vaak voel ik me in de steek gelaten

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	34	2,4	2,6	2,6
	van toepassing	110	7,6	8,4	11,0
	niet van toepassing	641	44,4	49,1	60,2
	helemaal niet van toepassing	520	36,0	39,8	100,0
	Total	1305	90,4	100,0	
Missing	System	139	9,6		
Total		1444	100,0		

FREQUENCIES VARIABLES=w1scf7a w1scf7b w1scf7c w1scf7d w1scf7e w1scf7f
/ORDER=ANALYSIS.

Hieronder staan de frequentietabellen van de zes items in Wave 2.

er zijn voldoende mensen met wie ik me nauw verbonden voel

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	299	40,2	40,8	40,8
	van toepassing	362	48,7	49,4	90,2
	niet van toepassing	63	8,5	8,6	98,8
	helemaal niet van toepassing	9	1,2	1,2	100,0
	Total	733	98,7	100,0	
Missing	System	10	1,3		
Total		743	100,0		

ik ervaar een leegte om me heen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	15	2,0	2,0	2,0
	van toepassing	102	13,7	13,9	16,0
	niet van toepassing	375	50,5	51,2	67,1
	helemaal niet van toepassing	241	32,4	32,9	100,0
	Total	733	98,7	100,0	
Missing	System	10	1,3		
Total		743	100,0		

ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	262	35,3	35,7	35,7
	van toepassing	385	51,8	52,5	88,3
	niet van toepassing	73	9,8	10,0	98,2
	helemaal niet van toepassing	13	1,7	1,8	100,0
	Total	733	98,7	100,0	
Missing	System	10	1,3		
Total		743	100,0		

er zijn genoeg mensen op wie ik in geval van narigheid kan terugvallen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	281	37,8	38,3	38,3
	van toepassing	394	53,0	53,8	92,1
	niet van toepassing	47	6,3	6,4	98,5
	helemaal niet van toepassing	11	1,5	1,5	100,0
	Total	733	98,7	100,0	
Missing	System	10	1,3		
Total		743	100,0		

ik mis mensen om me heen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	30	4,0	4,1	4,1
	van toepassing	122	16,4	16,6	20,7
	niet van toepassing	374	50,3	51,0	71,8
	helemaal niet van toepassing	207	27,9	28,2	100,0
	Total	733	98,7	100,0	
Missing	System	10	1,3		
Total		743	100,0		

vaak voel ik me in de steek gelaten

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer van toepassing	18	2,4	2,5	2,5
	van toepassing	58	7,8	7,9	10,4
	niet van toepassing	368	49,5	50,2	60,6
	helemaal niet van toepassing	289	38,9	39,4	100,0
	Total	733	98,7	100,0	
Missing	System	10	1,3		
Total		743	100,0		

FREQUENCIES VARIABLES=w2scf7a w2scf7b w2scf7c w2scf7d w2scf7e w2scf7f
/ORDER=ANALYSIS.

De zes items hebben handmatig een andere naam gekregen zodat in de dataset duidelijk te onderscheiden was dat het om de eenzaamheid items ging. Bijvoorbeeld, in plaats van 'w2scf7a' staat er 'DJG1a', naar **De Jong Gierveldschaal**, Wave 1, item a.

De zes items zijn samengenomen tot de variabele Eenzaamheid. Items b, e en f zijn omgedraaid. Dat wil zeggen dat de antwoorden van de respondent nu zo gecodeerd zijn: zeer van toepassing (4), van toepassing (3), niet van toepassing (2), helemaal niet van toepassing (1). Hierdoor geldt nu bij alle items dat een hogere score een hogere mate van eenzaamheid aanduidt. De items b, e en f hebben voor het coderen een 'm' achter de naam gekregen, zodat duidelijk was dat deze items niet gebruikt moesten worden in de schaalconstructie, maar gehercodeerd moesten worden.

De variabele Eenzaamheid is het gemiddelde van de antwoorden van elke respondent. Eenzaamheid heeft een continue schaal van 1 tot 4. De respondent is niet meegenomen in de analyses als hij of zij minder dan drie items beantwoord heeft.

Deze variabele is verschillend voor de verschillende waves. In Wave 1 is er EenzaamheidW1, in Wave 2 is er EenzaamheidW2. De variabelen zijn op dezelfde manier opgebouwd en gecodeerd, maar verschillen omdat het in de tweede wave opnieuw bevraagd is.

De bewerkingen om te komen tot EenzaamheidW1 zijn gedaan met onderstaande syntax.

```
RECODE DJG1bm (1=4) (2=3) (3=2) (4=1) INTO DJG1b.
```

```
VARIABLE LABELS DJG1b 'Ik ervaar een leegte om me heen'.
```

```
EXECUTE.
```

```
VALUE LABELS DJG1b 1 'helemaal niet van toepassing' 2 'niet van toepassing' 3 'van toepassing' 4  
'zeer van toepassing'
```

```
RECODE DJG1em (1=4) (2=3) (3=2) (4=1) INTO DJG1e.
```

```
VARIABLE LABELS DJG1e 'ik mis mensen om me heen'.
```

```
EXECUTE.
```

```
VALUE LABELS DJG1e 1 'helemaal niet van toepassing' 2 'niet van toepassing' 3 'van toepassing' 4  
'zeer van toepassing'
```

```
RECODE DJG1fm (1=4) (2=3) (3=2) (4=1) INTO DJG1f.
```

```
VARIABLE LABELS DJG1f 'vaak voel ik me in de steek gelaten'.
```

```
EXECUTE.
```

VALUE LABELS DJG1f 1 'helemaal niet van toepassing' 2 'niet van toepassing' 3 'van toepassing' 4
'zeer van toepassing'

COMPUTE EenzaamheidW1=MEAN.3(DJG1a,DJG1b,DJG1c,DJG1d,DJG1e,DJG1f).
EXECUTE.

De bewerkingen om te komen tot EenzaamheidW2 zijn gedaan met onderstaande syntax.

RECODE DJG2bm (1=4) (2=3) (3=2) (4=1) INTO DJG2b.
VARIABLE LABELS DJG2b 'Ik ervaar een leegte om me heen'.
EXECUTE.

VALUE LABELS DJG2b 1 'helemaal niet van toepassing' 2 'niet van toepassing' 3 'van toepassing' 4
'zeer van toepassing'

RECODE DJG2em (1=4) (2=3) (3=2) (4=1) INTO DJG2e.
VARIABLE LABELS DJG2e 'ik mis mensen om me heen'.
EXECUTE.

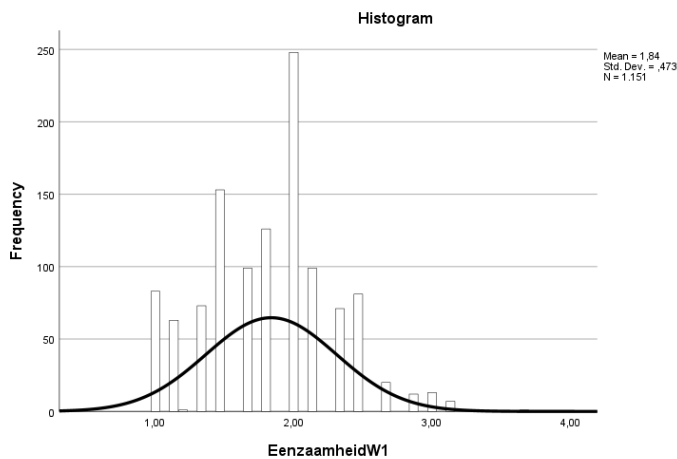
VALUE LABELS DJG2e 1 'helemaal niet van toepassing' 2 'niet van toepassing' 3 'van toepassing' 4
'zeer van toepassing'

RECODE DJG2fm (1=4) (2=3) (3=2) (4=1) INTO DJG2f.
VARIABLE LABELS DJG2f 'vaak voel ik me in de steek gelaten'.
EXECUTE.

VALUE LABELS DJG2f 1 'helemaal niet van toepassing' 2 'niet van toepassing' 3 'van toepassing' 4
'zeer van toepassing'

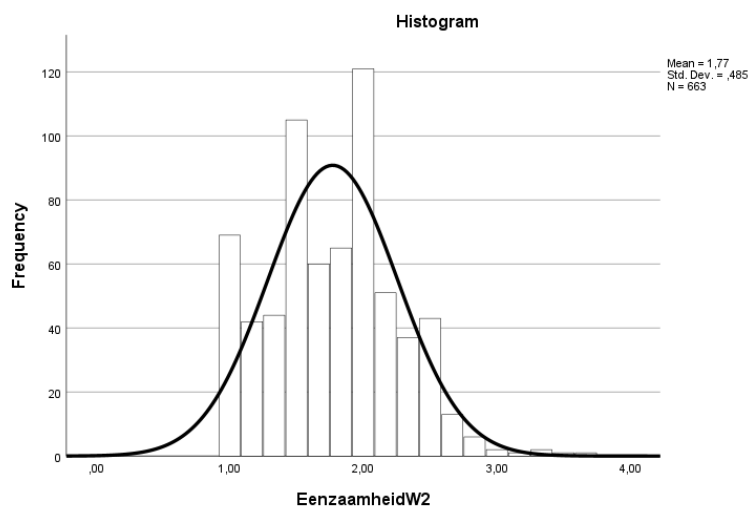
COMPUTE EenzaamheidW2=MEAN.3(DJG2a,DJG2b,DJG2c,DJG2d,DJG2e,DJG2f).
EXECUTE.

De variabele EenzaamheidW1 is rechtsscheef verdeeld, zoals te zien in de histogram hieronder. Er zijn
weinig respondenten die gemiddeld een score van 3 of hoger hebben.


```
FREQUENCIES VARIABLES=EenzaamheidW1
/HISTOGRAM NORMAL
/ORDER=ANALYSIS.
```

De variabele EenzaamheidW2 is niet gelijk verdeeld, zoals te zien in de frequentietabel hieronder. Net als bij Wave 1 is er sprake van een rechtsscheve verdeling.


```
FREQUENCIES VARIABLES=EenzaamheidW2
/HISTOGRAM NORMAL
/ORDER=ANALYSIS.
```

Overige analyses Eenzaamheid

Om de betrouwbaarheid van de schaal van Eenzaamheid te beoordelen, is Cronbach's alpha gebruikt. Dit is getoetst per wave. Vaak wordt een Cronbach's alpha met een score van 0,7 gebruikt als standaard, zo ook in deze scriptie. Iedere waarde hoger dan dit wordt gezien als voldoende betrouwbaar.

De Cronbach's alpha voor Eenzaamheid in Wave 1 is 0,73. Daarmee is de schaal van Eenzaamheid in Wave 1 betrouwbaar. Dit komt overeen met andere gerapporteerde waarden van de

Cronbach's alpha voor Eenzaamheid, getoetst in andere steekproeven (De Jong-Gierveld & Van Tilburg, 2006). De tabel met betrouwbaarheidsstatistieken staat hieronder.

Reliability Statistics		
	Cronbach's Alpha Based on	
Cronbach's Alpha	Standardized Items	N of Items
,730	,732	6

RELIABILITY

/VARIABLES=DJG1a DJG1b DJG1c DJG1d DJG1e DJG1f

/SCALE('ALL VARIABLES') ALL

/MODEL=ALPHA

/STATISTICS=DESCRIPTIVE SCALE

/SUMMARY=TOTAL MEANS VARIANCE CORR.

De Cronbach's alpha voor Eenzaamheid in Wave 2 is 0,783. Daarmee is de schaal van Eenzaamheid in Wave 2 betrouwbaar, net als in Wave 1. Deze Cronbach's alpha komt tevens overeen met andere gerapporteerde waarden voor De Jong-Gierveldschaal (De Jong-Gierveld & Van Tilburg, 2006). De tabel met betrouwbaarheidsstatistieken staat hieronder.

Reliability Statistics		
	Cronbach's Alpha Based on	
Cronbach's Alpha	Standardized Items	N of Items
,783	,784	6

RELIABILITY

/VARIABLES=DJG2a DJG2b DJG2c DJG2d DJG2e DJG2f

/SCALE('ALL VARIABLES') ALL

/MODEL=ALPHA

/STATISTICS=DESCRIPTIVE SCALE

/SUMMARY=TOTAL MEANS VARIANCE CORR.

Om het verschil in Eenzaamheid tussen jongens en meisjes van gescheiden ouders in Wave 1 beter te duiden, is het gemiddelde uitgerekend van beide groepen. De twee onderstaande frequentietabellen laten de gemiddelden zien.

Descriptive Statistics ^a					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
EenzaamheidW1	95	1,00	2,83	1,8196	,43209
Valid N (listwise)	95				

a. Geslacht = Man

Descriptive Statistics ^a					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
EenzaamheidW1	119	1,00	3,17	1,9440	,47750
Valid N (listwise)	119				

a. Geslacht = Vrouw

USE ALL.

COMPUTE filter_\$=(Gescheiden = 1 & SOM_dum_alles_W1 = 0).

VARIABLE LABELS filter_\$ 'Gescheiden = 1 & SOM_dum_alles_W1 = 0 (FILTER)'.

VALUE LABELS filter_\$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.

FORMATS filter_\$ (f1.0).

FILTER BY filter_\$.

EXECUTE.

SORT CASES BY Geslacht.

SPLIT FILE SEPARATE BY Geslacht.

MEANS TABLES=EenzaamheidW1

/CELLS=MEAN COUNT STDDEV.

DESCRIPTIVES VARIABLES=EenzaamheidW1

/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.

Gescheiden ouders

Of de respondent gescheiden ouders heeft of niet is gemeten met de volgende vraag: “Zijn uw (biologische) ouders ooit van elkaar gescheiden (of uit elkaar gegaan)?” De respondent kon antwoorden met ja (1), nee (2) of 3 (weet ik niet). De frequentietabel van deze variabele in Wave 1 staat hieronder.

zijn uw (biologische) ouders ooit van elkaar gescheiden (of uit elkaar gegaan)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	275	19,0	19,0	19,0
	nee	1160	80,3	80,3	99,4
	weet niet	9	,6	,6	100,0
	Total	1444	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=w1fc6

/ORDER=ANALYSIS.

De verdeling van de variabele in Wave 2 staat hieronder.

zijn uw (biologische) ouders ooit van elkaar gescheiden (of uit elkaar gegaan)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	120	16,2	16,2	16,2
	nee	619	83,3	83,3	99,5
	weet niet	4	,5	,5	100,0
	Total	743	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=w1fc6

/ORDER=ANALYSIS.

De originele variabele is zo bewerkt dat code 1 betekent dat de respondent gescheiden ouders heeft en code 0 dat de respondent geen gescheiden ouders heeft. De nieuwe variabele is 'Gescheiden ouders'.

Dit is gedaan met onderstaande syntax.

RECODE w1fc6 (1=1) (2=0) (3=SYSMIS) INTO Gescheiden.

VARIABLE LABELS Gescheiden 'Zijn je ouders ooit gescheiden?'.

EXECUTE.

De variabele Gescheiden ouders in Wave 1 is zeer ongelijk verdeeld, zoals te zien in de frequentietabel hieronder. Het grootste deel van de respondenten in Wave 1 heeft geen gescheiden ouders.

Gescheiden ouders

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nee	936	81,3	81,3	81,3
	Ja	215	18,7	18,7	100,0
	Total	1151	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=Gescheiden

/ORDER=ANALYSIS.

De variabele Gescheiden ouders in Wave 2 is net als in Wave 1 zeer ongelijk verdeeld, zoals te zien in de frequentietabel hieronder. Maar een klein deel van de respondenten in Wave 2 heeft gescheiden ouders.

Gescheiden ouders

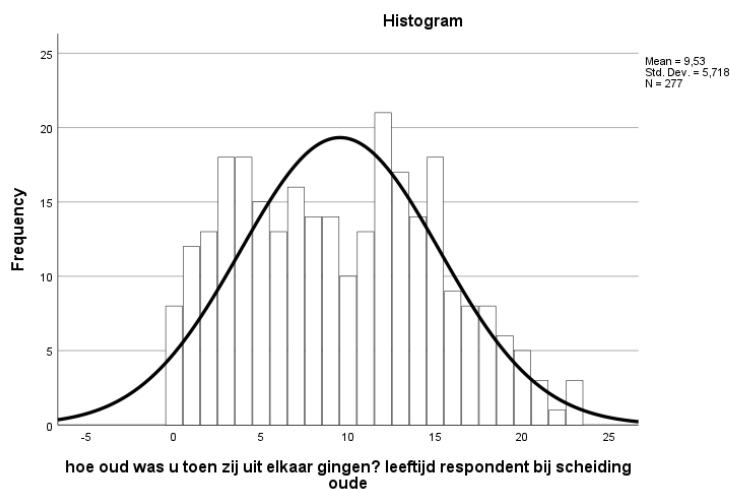
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nee	560	84,5	84,5	84,5
	Ja	103	15,5	15,5	100,0
	Total	663	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=Gescheiden

/ORDER=ANALYSIS.

Leeftijd bij scheiding ouders

Als de respondent op de vraag “Zijn uw (biologische) ouders ooit van elkaar gescheiden (of uit elkaar gegaan)?” “ja” antwoordde, kreeg hij of zij de vraag: “Hoe oud was u toen zij uit elkaar gingen?” De verdeling van deze variabele in jaren in Wave 1 staat in het onderstaande histogram. Zoals te zien is de variabele niet mooi gelijk verdeeld.

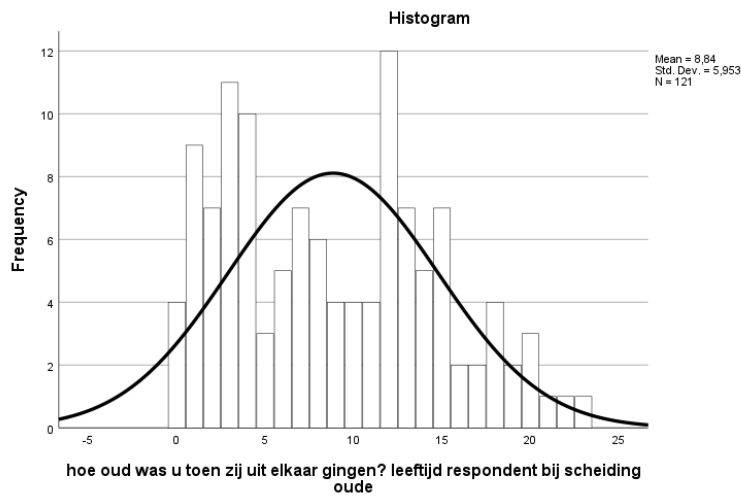

FREQUENCIES VARIABLES=w1fc7

/HISTOGRAM NORMAL

/ORDER=ANALYSIS.

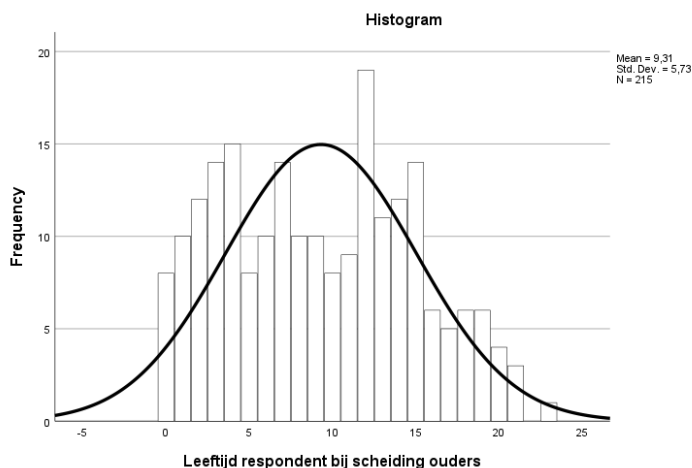
De verdeling van de variabele in Wave 2 staat in het onderstaande histogram. De verdeling is zeer ongelijk.


```
FREQUENCIES VARIABLES=w1fc7
/HISTOGRAM NORMAL
/ORDER=ANALYSIS.
```

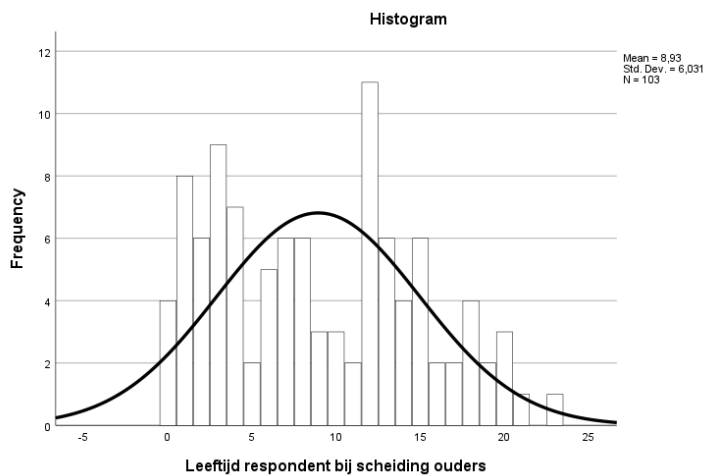
Deze variabele is inhoudelijk niet bewerkt. De naam is veranderd naar LS – afkorting voor Leeftijd Scheiding – en het label is veranderd naar Leeftijd respondent bij scheiding ouders.

Kijkend naar Steekproef 2 binnen Wave 1 – dus alle respondenten met gescheiden ouders – is de variabele Leeftijd tijdens scheiding niet gelijk verdeeld.


```
FREQUENCIES VARIABLES=LS
/HISTOGRAM NORMAL
/ORDER=ANALYSIS.
```

Ook in Wave 2 is binnen de groep respondenten met gescheiden ouders de Leeftijd bij de ouderlijke scheiding niet gelijk verdeeld.

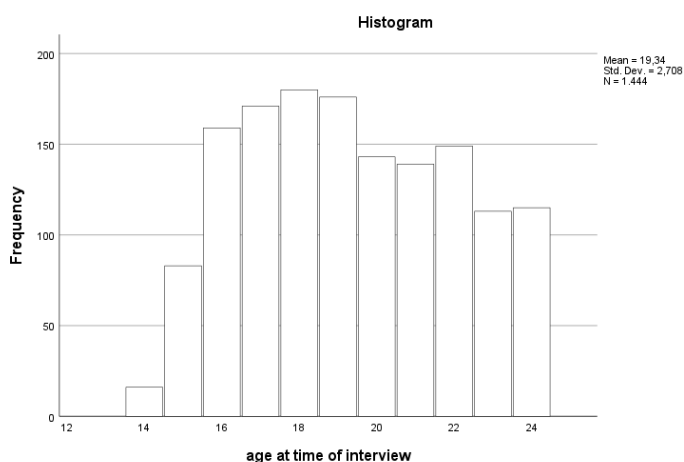


```
FREQUENCIES VARIABLES=LS
/HISTOGRAM NORMAL
/ORDER=ANALYSIS.
```

Verstreken tijd sinds scheiding

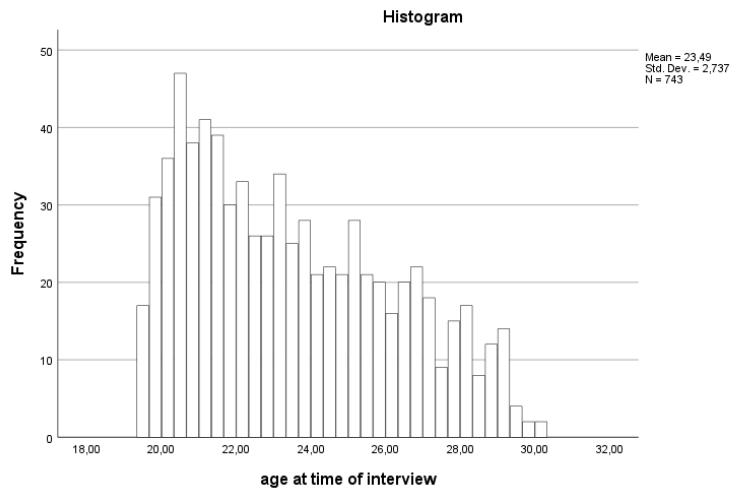
De variabele Verstreken tijd sinds scheiding bestaat uit twee variabelen, namelijk de Leeftijd tijdens participatie aan het onderzoek en de Leeftijd van de respondent tijdens de scheiding van zijn of haar ouders. Uitleg en verdeling van de variabele Leeftijd tijdens scheiding is hierboven te vinden.

De leeftijd van de respondent is niet gevraagd in het interview, maar is later toegevoegd aan de dataset. De respondent is wel gevraagd naar de geboortedatum. Het is aannemelijk dat de leeftijd dus op die manier berekend is. Zoals te zien in het onderstaande histogram is de leeftijd in Wave 1 niet gelijk verdeeld. Veertien en vijftien jarigen worden ondervertegenwoordigd.


```
FREQUENCIES VARIABLES=w1cage
/HISTOGRAM
/ORDER=ANALYSIS.
```

De leeftijd van de respondent tijdens Wave 2 staat in onderstaande histogram. Wave 2 is ongeveer 4 jaar later dan Wave 1, dus de gemiddelde leeftijd van de respondenten verschilt van die in Wave 1. Leeftijd in Wave 2 is zeer scheef verdeeld. Over het algemeen geldt; hoe ouder, hoe minder respondenten die deelnamen aan Wave 2.

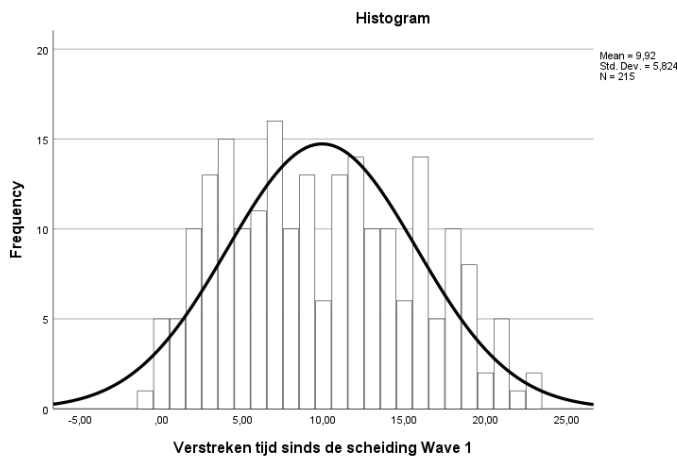
```
FREQUENCIES VARIABLES=w2cage
  /HISTOGRAM
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Voor de variabele Verstreken tijd sinds de scheiding in Wave 1 is de Leeftijd tijdens de scheiding afgetrokken van de Leeftijd tijdens Wave 1. Voor Wave 2 is de Leeftijd tijdens de scheiding afgetrokken van de Leeftijd tijdens Wave 2. Dit is gedaan met onderstaande syntax.

```
COMPUTE VersTijdW1=LeeftijdW1 - LS.
EXECUTE.
```

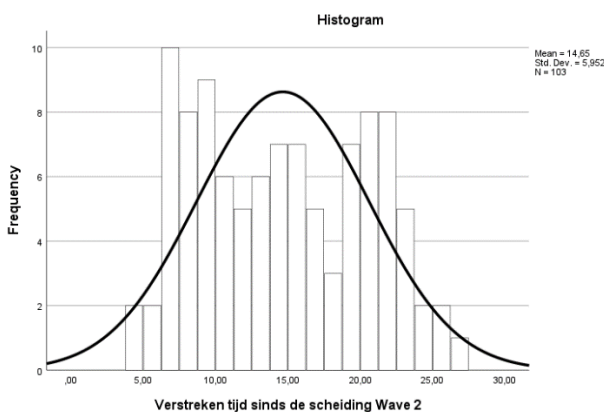
```
COMPUTE VersTijdW2=LeeftijdW2 - LS.
EXECUTE.
```

De variabele Verstreken tijd sinds de scheiding is in Wave 1 voor alle respondenten met gescheiden ouders niet gelijk verdeeld.


```
FREQUENCIES VARIABLES=VersTijdW1
/HISTOGRAM NORMAL
/ORDER=ANALYSIS.
```

De variabele Verstreken tijd sinds de scheiding is in Wave 2 voor alle respondenten met gescheiden ouders net als in Wave 1 niet gelijk verdeeld.


```
FREQUENCIES VARIABLES=VersTijdW2
/HISTOGRAM NORMAL
/ORDER=ANALYSIS.
```

Geslacht

Het geslacht van de respondent is gemeten met de volgende vraag: Wat is uw geslacht? De respondent kon antwoorden met man (1) en vrouw (2). De frequentietabel van deze variabele in Wave 1 staat hieronder. Zoals te zien is het redelijk gelijk verdeeld, maar zijn mannen ietwat ondervertegenwoordigd.

		sample geslacht rp			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	man	694	48,1	48,1	48,1
	vrouw	750	51,9	51,9	100,0
	Total	1444	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=w1csex

/ORDER=ANALYSIS.

De frequentietabel van geslacht in Wave 2 staat hieronder. Net als in Wave 1 is het redelijk gelijk verdeeld, maar zijn er iets meer vrouwen dan mannen die deelnemen.

		sample geslacht rp			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	man	340	45,8	45,8	45,8
	vrouw	403	54,2	54,2	100,0
	Total	743	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=w1csex

/ORDER=ANALYSIS.

Deze variabele is zo gecodeerd dat code 0 betekent dat de respondent een man is, en code 1 dat de respondent een vrouw is. Dit is gedaan met onderstaande syntax.

RECODE w1csex (1=0) (2=1) INTO Geslacht.

VARIABLE LABELS Geslacht 'Geslacht'.

EXECUTE.

De variabele Geslacht in Wave 1 is redelijk gelijk verdeeld, zoals te zien in de frequentietabel hieronder. Vrouwen zijn ietwat over vertegenwoordigd.

		Geslacht			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Man	532	46,2	46,2	46,2
	Vrouw	619	53,8	53,8	100,0
	Total	1151	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=Geslacht

/ORDER=ANALYSIS.

Net als in Wave 1 is de verdeling van Geslacht in Wave 2 redelijk gelijk. Mannen zijn ietwat ondervertegenwoordigd.

		Geslacht			Cumulative
		Frequency	Percent	Valid Percent	Percent
Valid	Man	296	44,6	44,6	44,6
	Vrouw	367	55,4	55,4	100,0
	Total	663	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=Geslacht

/ORDER=ANALYSIS.

Opleiding moeder

De opleiding van de moeder is gemeten met de volgende vraag: “Wat is de hoogst voltooide opleiding van uw moeder (hoogste opleiding)? Als uw moeder in het buitenland onderwijs heeft gevolgd, neem dan het Nederlandse niveau dat er het meest op lijkt.” De respondent kan hierop antwoorden met de volgende categorieën: lagere school niet afgemaakt of niet gevolgd (1), lagere school (2), lager beroepsonderwijs, vmbo (3), mavo (of vmbo-t) (4), middelbaar beroepsonderwijs (5), havo, vwo, gymnasium (6), hoger beroepsonderwijs (7), universiteit (8), buitenlandse opleiding niet in te delen, namelijk [invullen] (9), weet niet (10). In de dataset blijkt dat in werkelijkheid code 9 en 10 erin staan als code 30 en 31, en niet 9 en 10 zoals in het codeboek staat. Hieronder staat de frequentieverdeling van deze variabele in Wave 1.

wat is de hoogst voltooide opleiding van uw moeder (hoogste opleiding)? als uw m

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	lagere school niet afgemaakt of niet gevolgd	205	14,2	14,2	14,2
	lagere school	175	12,1	12,1	26,3
	lager beroepsonderwijs, vmbo	182	12,6	12,6	38,9
	mavo (of vmbo-t)	179	12,4	12,4	51,3
	middelbaar beroepsonderwijs	232	16,1	16,1	67,4
	havo, vwo, gymnasium	100	6,9	6,9	74,3
	hoger beroepsonderwijs	145	10,0	10,0	84,3
	universiteit	55	3,8	3,8	88,2
	buitenlandse opleiding niet in te delen, namelijk	24	1,7	1,7	89,8
	weet niet	147	10,2	10,2	100,0
	Total	1444	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=w1fc8
/ORDER=ANALYSIS.

Hieronder staat de frequentieverdeling van deze variabele in Wave 2.

wat is de hoogst voltooide opleiding van uw moeder (hoogste opleiding)? als uw m

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	lagere school niet afgemaakt of niet gevolgd	75	10,1	10,1	10,1
	lagere school	78	10,5	10,5	20,6
	lager beroepsonderwijs, vmbo	108	14,5	14,5	35,1
	mavo (of vmbo-t)	111	14,9	14,9	50,1
	middelbaar beroepsonderwijs	135	18,2	18,2	68,2
	havo, vwo, gymnasium	56	7,5	7,5	75,8
	hoger beroepsonderwijs	86	11,6	11,6	87,3
	universiteit	26	3,5	3,5	90,8
	buitenlandse opleiding niet in te delen, namelijk	8	1,1	1,1	91,9
	weet niet	60	8,1	8,1	100,0
	Total	743	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=w1fc8
/ORDER=ANALYSIS.

Van deze variabele zijn twee verschillende soorten variabelen in de uiteindelijke dataset gemaakt. Ten eerste zijn er twee dummyvariabelen gemaakt voor de analyses, en een aangepaste variabele voor het berekenen van correlaties.

De twee dummyvariabelen relateren aan drie categorieën. De verschillende antwoordcategorieën uit de vragenlijst zijn ingedeeld in drie categorieën, namelijk laag, midden en hoog. Categorie laag geldt voor moeders die geen opleiding of alleen de lagere school hebben afgemaakt. In dit geval scoort de respondent op beide dummyvariabelen een nul. De categorie midden geldt voor moeders met een diploma van het vmbo, vmbo-t, havo, vwo, gymnasium of mbo. De categorie hoog geldt voor moeders die een opleiding op het hbo of de universiteit hebben afgerond. Als respondenten het antwoord niet wisten of als de moeder een buitenlandse opleiding had gevolgd die niet in te delen is (score 30 en 31), is dit gecodeerd als missende waarde. Van de drie categorieën zijn twee dummyvariabelen gemaakt. ‘Moeder opleiding midden’ laat zien of de hoogst behaalde opleiding van de moeder van de respondent in de midden categorie valt (1) of niet (0). ‘Moeder opleiding hoog’ laat zien of de hoogst behaalde opleiding van de moeder van de respondent in de hoge categorie valt (1) of niet (0). De

respondenten met moeders met een opleiding in de categorie laag vallen onder de referentie groep. Dit is gedaan met onderstaande syntax.

```
RECODE w1fc8 (3 thru 6=1) (30 thru 31=SYSMIS) (7 thru 8=0) (1 thru 2=0) INTO Opl_Mid.
VARIABLE LABELS Opl_Mid 'Moeder opleiding midden'.
EXECUTE.
```

```
RECODE w1fc8 (30 thru 31=SYSMIS) (1 thru 2=0) (7 thru 8=1) (3 thru 6=0) INTO Opl_Hoog.
VARIABLE LABELS Opl_Hoog 'Moeder opleiding hoog'.
EXECUTE.
```

De aangepaste variabele heet Opl_Moeder. Deze variabele behoudt de originele antwoordcategorieën en bestaat dus niet uit de drie hiervoor beschreven categorieën. De antwoordopties “buitenlandse opleiding niet in te delen, namelijk” en “weet niet” zijn gecodeerd als missende waarden. Hierdoor blijft een variabele over met acht antwoordopties, zodat er correlaties met andere variabelen berekend kunnen worden. De codering staat in de onderstaande syntax.

```
RECODE w1fc8 (30=SYSMIS) (31=SYSMIS) (ELSE=Copy) INTO Opl_Moeder.
VARIABLE LABELS Opl_Moeder 'Opl_Moeder'.
EXECUTE.
```

Hieronder staan de frequentietabellen van de dummyvariabelen voor Opleiding moeder in Wave 1. Zoals te zien zijn die erg ongelijk verdeeld. Meer dan de helft van de respondenten heeft een moeder met een opleiding in de midden categorie. Van ongeveer een kwart van de respondenten heeft de moeder een opleiding in de categorie laag. Ongeveer een-zesde van de respondenten heeft een hoog opgeleide moeder.

Moeder opleiding midden					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	506	44,0	44,0	44,0
	1,00	645	56,0	56,0	100,0
	Total	1151	100,0	100,0	

```
FREQUENCIES VARIABLES=Opl_Mid
/ORDER=ANALYSIS.
```

Moeder opleiding hoog

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	966	83,9	83,9	83,9
	1,00	185	16,1	16,1	100,0
	Total	1151	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=Opl_Hoog

/ORDER=ANALYSIS.

Hieronder staan de frequentietabellen van de dummyvariabelen voor Opleiding moeder in Wave 2.

Zoals te zien zijn die erg ongelijk verdeeld. De verdeling is vergelijkbaar met Wave 1.

Moeder opleiding midden

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	261	39,4	39,4	39,4
	1,00	402	60,6	60,6	100,0
	Total	663	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=Opl_Mid

/ORDER=ANALYSIS.

Moeder opleiding laag

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	,00	551	83,1	83,1	83,1
	1,00	112	16,9	16,9	100,0
	Total	663	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=Opl_Laag

/ORDER=ANALYSIS.

Hieronder staat de frequentietabel voor de variabele Opl_Moeder in Wave 1. De meeste antwoordopties zijn ongeveer even vaak gekozen.

		Opl_Moeder			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	lagere school niet afgemaakt of niet gevolgd	170	14,8	14,8	14,8
	lagere school	151	13,1	13,1	27,9
	lager beroepsonderwijs, vmbo	172	14,9	14,9	42,8
	mavo (of vmbo-t)	162	14,1	14,1	56,9
	middelbaar beroepsonderwijs	215	18,7	18,7	75,6
	havo, vwo, gymnasium	96	8,3	8,3	83,9
	hoger beroepsonderwijs	134	11,6	11,6	95,6
	universiteit	51	4,4	4,4	100,0
	Total	1151	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=Opl_Moeder

/ORDER=ANALYSIS.

Hieronder staat de frequentietabel voor de variabele Opl_Moeder in Wave 2. De verdeling is redelijk gelijk met die in Wave 1.

		Opl_Moeder			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	lagere school niet afgemaakt of niet gevolgd	74	11,2	11,2	11,2
	lagere school	75	11,3	11,3	22,5
	lager beroepsonderwijs, vmbo	107	16,1	16,1	38,6
	mavo (of vmbo-t)	107	16,1	16,1	54,8
	middelbaar beroepsonderwijs	132	19,9	19,9	74,7
	havo, vwo, gymnasium	56	8,4	8,4	83,1
	hoger beroepsonderwijs	86	13,0	13,0	96,1
	universiteit	26	3,9	3,9	100,0
	Total	663	100,0	100,0	

FREQUENCIES VARIABLES=Opl_Moeder

/ORDER=ANALYSIS.

Correlaties

Wave 1

In deze paragraaf staat van elke correlatie binnen Wave 1 de SPSS output en syntax die gebruikt is om Tabel 2 in te vullen. De tabel is verdeeld in twee delen, namelijk voor Steekproef 1 en Steekproef 2.

De output en syntax zullen ook per steekproef getoond worden.

Voor Steekproef 1 zijn de correlaties tussen continue en nominale variabelen, oftewel Eenzaamheid tijdens Wave 1 tegenover Opleiding moeder en Geslacht, berekend met behulp van een ANOVA. De correlaties zijn uitgerekend door de wortel van de R^2 in de output te nemen. De correlatie tussen de twee nominale variabelen Geslacht en Gescheiden ouders zijn berekend met een kruistabel.

Voor Steekproef 2 zijn de correlaties tussen continue en nominale variabelen, oftewel Eenzaamheid tijdens Wave 1, Leeftijd tijdens de scheiding en Verstreken tijd sinds de scheiding tegenover Opleiding moeder en Geslacht, berekend met behulp van een ANOVA. De correlaties tussen de continue variabelen, oftewel Eenzaamheid tijdens Wave 1, Leeftijd tijdens de scheiding en Verstreken tijd sinds de scheiding voor Wave 1 zijn weergegeven in Pearson correlaties. Het is niet mogelijk om correlaties uit te rekenen tussen Gescheiden ouders en Leeftijd tijdens de scheiding en Verstreken tijd. Respondenten zonder gescheiden ouders hebben immers geen waarde op deze twee variabelen.

De correlaties tussen Opleiding moeder en de andere variabelen zijn niet berekend met de twee dummyvariabelen voor Opleiding moeder, maar met de variabele Opl_Moeder. Zoals in Bijlage 1 op pagina 69 te lezen is, is deze variabele gelijk aan de originele variabele, behalve dat de antwoordopties “buitenlandse opleiding niet in te delen, namelijk ...” en “weet niet” zijn gecodeerd als missende waarden. De correlaties zijn dus niet berekend met drie ingedeelde categorieën hoog-laag-midden, maar met de acht categorieën van de originele variabele.

De correlaties in Steekproef 1 worden eerst behandeld; allereerst de ANOVA tabellen en daarna de kruistabel. Vervolgens worden de correlaties voor Steekproef 2 getoond. Ten eerste de Pearson correlaties en daaronder de ANOVA tabellen.

Steekproef 1

Correlaties tussen continue en nominale variabelen

Hieronder staan de correlaties tussen continue en nominale variabelen. Dit is berekend door de wortel te nemen van de R^2 , welke gegeven is door de ANOVA tabel. Het significantieniveau is de p-waarde van de F-toets, af te lezen in de rij van de betreffende nominale variabele.

De correlatie tussen Eenzaamheid en Geslacht is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: EenzaamheidW1

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	,442 ^a	1	,442	1,977	,160
Intercept	1754,174	1	1754,174	7843,419	<,001
Geslacht	,442	1	,442	1,977	,160
Error	256,749	1148	,224		
Total	4137,884	1150			
Corrected Total	257,191	1149			

a. R Squared = ,002 (Adjusted R Squared = ,001)

UNIANOVA EenzaamheidW1 WITH Geslacht

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Geslacht.

De correlatie tussen Eenzaamheid en Gescheiden ouders is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: EenzaamheidW1

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	,705 ^a	1	,705	3,158	,076
Intercept	3117,952	1	3117,952	13955,579	<,001
Gescheiden	,705	1	,705	3,158	,076
Error	256,486	1148	,223		
Total	4137,884	1150			
Corrected Total	257,191	1149			

a. R Squared = ,003 (Adjusted R Squared = ,002)

EenzaamheidW1 WITH Gescheiden

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Gescheiden.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Eenzaamheid is klein en significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: EenzaamheidW1

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	3,739 ^a	7	,534	2,407	,019
Intercept	3192,761	1	3192,761	14385,862	<,001
Opl_Moeder	3,739	7	,534	2,407	,019
Error	253,453	1142	,222		
Total	4137,884	1150			
Corrected Total	257,191	1149			

a. R Squared = ,015 (Adjusted R Squared = ,008)

UNIANOVA EenzaamheidW1 BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Gescheiden ouders is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Opl_Moeder

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	12,172 ^a	1	12,172	2,849	,092
Intercept	11773,536	1	11773,536	2755,595	<,001
Gescheiden	12,172	1	12,172	2,849	,092
Error	4904,937	1148	4,273		
Total	23574,000	1150			
Corrected Total	4917,110	1149			

a. R Squared = ,002 (Adjusted R Squared = ,002)

UNIANOVA Gescheiden BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Geslacht is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Opl_Moeder

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	32,368 ^a	1	32,368	7,607	,006
Intercept	18668,636	1	18668,636	4387,457	<,001
Geslacht	32,368	1	32,368	7,607	,006
Error	4884,742	1148	4,255		
Total	23574,000	1150			
Corrected Total	4917,110	1149			

a. R Squared = ,007 (Adjusted R Squared = ,006)

UNIANOVA Geslacht BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

Correlatie tussen nominale variabelen

De correlatie tussen Geslacht en Gescheiden ouders is klein en niet significant.

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,018	,543
	Cramer's V	,018	,543
N of Valid Cases		1150	

CROSSTABS

/TABLES=Geslacht BY Gescheiden

/FORMAT=AVALUE TABLES

/STATISTICS=CHISQ PHI

/CELLS=COUNT

/COUNT ROUND CELL.

Steekproef 2

Correlaties tussen continue variabelen

De correlatie tussen Eenzaamheid en Leeftijd tijdens scheiding is klein en niet significant. De correlatie tussen Eenzaamheid en Verstreken tijd sinds scheiding is tevens klein en niet significant. De correlatie tussen Leeftijd tijdens de scheiding en Verstreken tijd sinds scheiding is groot en significant.

Correlations

		EenzaamheidW1	Leeftijd respondent bij scheiding ouders	Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1
EenzaamheidW1	Pearson Correlation	1	-,109	,089
	Sig. (2-tailed)		,112	,193
	N	1150	214	214
Leeftijd respondent bij scheiding ouders	Pearson Correlation	-,109	1	-,897**
	Sig. (2-tailed)	,112		<,001
	N	214	214	214
Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1	Pearson Correlation	,089	-,897**	1
	Sig. (2-tailed)	,193	<,001	
	N	214	214	214

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

CORRELATIONS

```
/VARIABLES=EenzaamheidW1 LS VersTijdW1
/PRINT=TWOTAIL NOSIG FULL
/MISSING=PAIRWISE.
```

Correlaties tussen continue en nominale variabelen

De correlatie tussen Leeftijd scheiding en Geslacht is klein, namelijk nul, en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Leeftijd respondent bij scheiding ouders

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	3,076 ^a	1	3,076	,094	,760
Intercept	7930,779	1	7930,779	241,459	<,001
Geslacht	3,076	1	3,076	,094	,760
Error	6963,204	212	32,845		
Total	25360,000	214			
Corrected Total	6966,280	213			

a. R Squared = ,000 (Adjusted R Squared = -,004)

UNIANOVA LS WITH Geslacht

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Geslacht.

De correlatie tussen Verstreken tijd sinds scheiding en Geslacht is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	27,821 ^a	1	27,821	,830	,363
Intercept	8697,695	1	8697,695	259,340	<,001
Geslacht	27,821	1	27,821	,830	,363
Error	7110,011	212	33,538		
Total	28418,000	214			
Corrected Total	7137,832	213			

a. R Squared = ,004 (Adjusted R Squared = -,001)

UNIANOVA VersTijdW1 WITH Geslacht

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Geslacht.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Leeftijd tijdens scheiding is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Leeftijd respondent bij scheiding ouders

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	251,591 ^a	7	35,942	1,103	,363
Intercept	15735,204	1	15735,204	482,740	<,001
Opl_Moeder	251,591	7	35,942	1,103	,363
Error	6714,689	206	32,596		
Total	25360,000	214			
Corrected Total	6966,280	213			

a. R Squared = ,036 (Adjusted R Squared = ,003)

UNIANOVA LS BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Verstreken tijd sinds de scheiding is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	168,832 ^a	7	24,119	,713	,661
Intercept	18585,250	1	18585,250	549,370	<,001
Opl_Moeder	168,832	7	24,119	,713	,661
Error	6969,000	206	33,830		
Total	28418,000	214			
Corrected Total	7137,832	213			

a. R Squared = ,024 (Adjusted R Squared = -,010)

UNIANOVA VersTijdW1 BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

De correlatie tussen Eenzaamheid en Opleiding moeder is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: EenzaamheidW1

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	1,135 ^a	7	,162	,757	,624
Intercept	658,239	1	658,239	3072,257	<,001
Opl_Moeder	1,135	7	,162	,757	,624
Error	44,136	206	,214		
Total	808,718	214			
Corrected Total	45,271	213			

a. R Squared = ,025 (Adjusted R Squared = -,008)

UNIANOVA EenzaamheidW1 BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Geslacht is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Geslacht

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	2,044 ^a	7	,292	1,185	,313
Intercept	57,460	1	57,460	233,084	<,001
Opl_Moeder	2,044	7	,292	1,185	,313
Error	50,783	206	,247		
Total	119,000	214			
Corrected Total	52,827	213			

a. R Squared = ,039 (Adjusted R Squared = ,006)

UNIANOVA Geslacht BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

De correlatie tussen Eenzaamheid en Geslacht is klein en significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: EenzaamheidW1

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	,817 ^a	1	,817	3,894	,050
Intercept	314,557	1	314,557	1500,103	<,001
Geslacht	,817	1	,817	3,894	,050
Error	44,454	212	,210		
Total	808,718	214			
Corrected Total	45,271	213			

a. R Squared = ,018 (Adjusted R Squared = ,013)

UNIANOVA EenzaamheidW1 WITH Geslacht

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Geslacht.

Wave 2

In deze paragraaf staat van elke correlatie binnen Wave 2 de SPSS output en syntax die gebruikt is om Tabel 4 in te vullen. Net als bij Wave 1 is de tabel verdeeld in twee delen, namelijk voor Steekproef 1 en Steekproef 2. De output en syntax zullen ook per steekproef getoond worden.

Voor Steekproef 1 zijn de correlaties tussen continue en nominale variabelen, oftewel Eenzaamheid tijdens Wave 1 tegenover Opleiding moeder en Geslacht, berekend met behulp van een ANOVA. De correlaties zijn uitgerekend door de wortel van de R^2 in de output te nemen. De correlatie tussen de twee nominale variabelen Geslacht en Gescheiden ouders zijn berekend met een kruistabel.

Voor Steekproef 2 zijn de correlaties tussen continue en nominale variabelen, oftewel Eenzaamheid tijdens Wave 2, Leeftijd tijdens de scheiding en Verstreken tijd sinds de scheiding tijdens Wave 2 tegenover Opleiding moeder en Geslacht, berekend met behulp van een ANOVA. De correlaties tussen de continue variabelen, oftewel Eenzaamheid tijdens Wave 2, Leeftijd tijdens de scheiding en Verstreken tijd sinds de scheiding voor Wave 2 zijn weergegeven in Pearson correlaties.

Net als bij Wave 1 zijn de correlaties tussen Opleiding moeder en de andere variabelen niet berekend met drie ingedeelde categorieën hoog-laag-midden, maar met de acht categorieën van de originele variabele.

De correlaties in Steekproef 1 worden eerst behandeld; allereerst de ANOVA tabellen en daarna de kruistabel. Vervolgens worden de correlaties voor Steekproef 2 getoond. Ten eerste de Pearson correlaties en daaronder de ANOVA tabellen.

Steekproef 1

Correlaties tussen continue en nominale variabelen

Hieronder staan de correlaties tussen continue en nominale variabelen. Dit is berekend door de wortel te nemen van de R^2 , welke gegeven is door de ANOVA tabel. Het significantieniveau is de p-waarde van de F-toets, af te lezen in de rij van de betreffende nominale variabele.

De correlatie tussen Eenzaamheid en Geslacht is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: EenzaamheidW2

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	,002 ^a	1	,002	,010	,920
Intercept	926,442	1	926,442	3927,671	<,001
Geslacht	,002	1	,002	,010	,920
Error	155,914	661	,236		
Total	2235,944	663			
Corrected Total	155,916	662			

a. R Squared = ,000 (Adjusted R Squared = -,001)

UNIANOVA EenzaamheidW2 WITH Geslacht

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Geslacht.

De correlatie tussen Eenzaamheid en Gescheiden ouders is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: EenzaamheidW2

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	,778 ^a	1	,778	3,316	,069
Intercept	1727,857	1	1727,857	7361,930	<,001
Gescheiden	,778	1	,778	3,316	,069
Error	155,138	661	,235		
Total	2235,944	663			
Corrected Total	155,916	662			

a. R Squared = ,005 (Adjusted R Squared = ,003)

UNIANOVA EenzaamheidW2 WITH Gescheiden

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Gescheiden.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Eenzaamheid is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: EenzaamheidW2

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	2,988 ^a	7	,427	1,829	,079
Intercept	1661,461	1	1661,461	7116,156	<,001
Opl_Moeder	2,988	7	,427	1,829	,079
Error	152,928	655	,233		
Total	2235,944	663			
Corrected Total	155,916	662			

a. R Squared = ,019 (Adjusted R Squared = ,009)

UNIANOVA EenzaamheidW2 BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Gescheiden ouders is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Gescheiden ouders

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	,966 ^a	7	,138	1,050	,395
Intercept	13,536	1	13,536	103,057	<,001
Opl_Moeder	,966	7	,138	1,050	,395
Error	86,033	655	,131		
Total	103,000	663			
Corrected Total	86,998	662			

a. R Squared = ,011 (Adjusted R Squared = ,001)

UNIANOVA Gescheiden BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Geslacht is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Geslacht

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	3,034 ^a	7	,433	1,765	,091
Intercept	165,797	1	165,797	675,293	<,001
Opl_Moeder	3,034	7	,433	1,765	,091
Error	160,815	655	,246		
Total	367,000	663			
Corrected Total	163,849	662			

a. R Squared = ,019 (Adjusted R Squared = ,008)

UNIANOVA Geslacht BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

Correlatie tussen nominale variabelen

De correlatie tussen Geslacht en Gescheiden ouders is klein en niet significant.

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	-,009	,827
	Cramer's V	,009	,827
N of Valid Cases		663	

CROSSTABS

/TABLES=Geslacht BY Gescheiden

/FORMAT=AVALUE TABLES

/STATISTICS=CHISQ PHI

/CELLS=COUNT

/COUNT ROUND CELL.

Steekproef 2

Correlaties tussen continue variabelen

De correlatie tussen Eenzaamheid en Leeftijd tijdens scheiding is klein en niet significant. De correlatie tussen Eenzaamheid en Verstreken tijd sinds scheiding is tevens klein en niet significant. De correlatie tussen Leeftijd tijdens de scheiding en Verstreken tijd sinds scheiding is groot en significant.

Correlations

		EenzaamheidW2	Leeftijd respondent bij scheiding ouders	Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2
EenzaamheidW2	Pearson Correlation	1	,092	-,085
	Sig. (2-tailed)		,353	,395
	N	663	103	103
Leeftijd respondent bij scheiding ouders	Pearson Correlation	,092	1	-,902**
	Sig. (2-tailed)	,353		<,001
	N	103	103	103
Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2	Pearson Correlation	-,085	-,902**	1
	Sig. (2-tailed)	,395	<,001	
	N	103	103	103

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

CORRELATIONS

/VARIABLES=EenzaamheidW2 LS VersTijdW2

/PRINT=TWOTAIL NOSIG FULL

/MISSING=PAIRWISE.

De correlatie tussen Geslacht en Leeftijd tijdens scheiding is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Leeftijd respondent bij scheiding ouders

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	5,454 ^a	1	5,454	,149	,701
Intercept	3541,787	1	3541,787	96,549	<,001
Geslacht	5,454	1	5,454	,149	,701
Error	3705,070	101	36,684		
Total	11928,000	103			
Corrected Total	3710,524	102			

a. R Squared = ,001 (Adjusted R Squared = -,008)

UNIANOVA LS WITH Geslacht

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Geslacht.

De correlatie tussen Geslacht en Verstreken tijd sinds scheiding is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	6,547 ^a	1	6,547	,183	,669
Intercept	9713,130	1	9713,130	271,959	<,001
Geslacht	6,547	1	6,547	,183	,669
Error	3607,251	101	35,715		
Total	25722,805	103			
Corrected Total	3613,798	102			

a. R Squared = ,002 (Adjusted R Squared = -,008)

UNIANOVA VersTijdW2 WITH Geslacht

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Geslacht.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Leeftijd tijdens scheiding is matig klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Leeftijd respondent bij scheiding ouders

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	351,623 ^a	7	50,232	1,421	,206
Intercept	6004,716	1	6004,716	169,832	<,001
Opl_Moeder	351,623	7	50,232	1,421	,206
Error	3358,901	95	35,357		
Total	11928,000	103			
Corrected Total	3710,524	102			

a. R Squared = ,095 (Adjusted R Squared = ,028)

```

UNIANOVA LS BY Opl_Moeder
/METHOD=SSTYPE(3)
/INTERCEPT=INCLUDE
/CRITERIA=ALPHA(0.05)
/DESIGN=Opl_Moeder.

```

De correlatie tussen Opleiding moeder en Verstreken tijd scheiding is matig klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	339,512 ^a	7	48,502	1,407	,211
Intercept	17965,327	1	17965,327	521,245	<,001
Opl_Moeder	339,512	7	48,502	1,407	,211
Error	3274,286	95	34,466		
Total	25722,805	103			
Corrected Total	3613,798	102			

a. R Squared = ,094 (Adjusted R Squared = ,027)

```

UNIANOVA VersTijdW2 BY Opl_Moeder
/METHOD=SSTYPE(3)
/INTERCEPT=INCLUDE
/CRITERIA=ALPHA(0.05)
/DESIGN=Opl_Moeder.

```

De correlatie tussen Geslacht en Eenzaamheid is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: EenzaamheidW2

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	,184 ^a	1	,184	,818	,368
Intercept	153,121	1	153,121	679,631	<,001
Geslacht	,184	1	,184	,818	,368
Error	22,755	101	,225		
Total	375,889	103			
Corrected Total	22,940	102			

a. R Squared = ,008 (Adjusted R Squared = -,002)

UNIANOVA EenzaamheidW2 WITH Geslacht

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Geslacht.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Eenzaamheid is matig klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: EenzaamheidW2

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	1,378 ^a	7	,197	,867	,536
Intercept	276,398	1	276,398	1217,780	<,001
Opl_Moeder	1,378	7	,197	,867	,536
Error	21,562	95	,227		
Total	375,889	103			
Corrected Total	22,940	102			

a. R Squared = ,060 (Adjusted R Squared = -,009)

UNIANOVA EenzaamheidW2 BY Opl_Moeder

/METHOD=SSTYPE(3)

/INTERCEPT=INCLUDE

/CRITERIA=ALPHA(0.05)

/DESIGN=Opl_Moeder.

De correlatie tussen Opleiding moeder en Geslacht is klein en niet significant.

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Geslacht

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	1,808 ^a	7	,258	1,033	,413
Intercept	22,774	1	22,774	91,113	<,001
Opl_Moeder	1,808	7	,258	1,033	,413
Error	23,746	95	,250		
Total	56,000	103			
Corrected Total	25,553	102			

a. R Squared = ,071 (Adjusted R Squared = ,002)

```
UNIANOVA Geslacht BY Opl_Moeder  
/METHOD=SSTYPE(3)  
/INTERCEPT=INCLUDE  
/CRITERIA=ALPHA(0.05)  
/DESIGN=Opl_Moeder.
```

Bijlage 2

In deze bijlage staan de output en syntax van elke uitgevoerde analyse. Allereerst wordt dit getoond voor de analyses voor het vergelijken van de modellen. Vervolgens worden de regressieanalyses getoond, eerst voor Wave 1 en daarna voor Wave 2. Tot slot wordt de output en syntax getoond voor de vergelijking van eenzaamheidsniveaus tussen Wave 1 en Wave 2.

Vergelijking modellen

Om de verklaarde variantie per model en de vergelijking hiertussen te toetsen, zijn aanvullende analyses gedaan. De syntax en tabellen zijn per wave en per steekproef gepresenteerd. In de tabellen zijn bepaalde irrelevante kolommen verwijderd.

In de vergelijking tussen de modellen wordt er gekeken naar verandering in verklaarde variantie, oftewel in de R^2_{adjusted} . Deze vergelijking gebeurt per steekproef en is per wave van dezelfde opzet. Binnen steekproef 1 wordt Model 1a vergeleken met Model 0, oftewel het lege model. Model 1b wordt vergeleken met Model 1a. Binnen steekproef 2 worden Model 2 en Model 3 vergeleken met Model 0. Model 2 en 3 kunnen niet met elkaar vergeleken worden met een toets, maar wel ‘op het oog’. Model 4 wordt vergeleken met zowel Model 2 als Model 3. Er staan daarom bij de resultaten van Model 4 cijfers voor de vergelijking met beide modellen. Om dit verder toe te lichten staat hieronder een deel van een tabel zoals Tabel 5 en Tabel 6. De groen gearceerde cijfers bij Model 4, oftewel links van het verdeelteken (/) betreffen de resultaten voor de vergelijking met Model 2. De blauw gearceerde cijfers bij Model 4, oftewel rechts van het verdeelteken, betreffen de resultaten voor de vergelijking met Model 3.

	Model 2		Model 3		Model 4	
N	214		214		214	
	β (SE)	P	β (SE)	P	β (SE)	P
Constante	1,958(.096)	<.001	1,794(.087)	<.001	2,086(.243)	<.001
Geslacht	.124(.063)	.051	.117(.063)	.066	.130(.064)	.044
Opleiding moeder midden	-.033(.076)	.662	-.025(.076)	.742	-.035(.077)	.648
Opleiding moeder hoog	-.160(.097)	.100	-.156(.097)	.111	-.158(.097)	.104
Gescheiden ouders						
Leeftijd scheiding	-.010(.006)	.080			-.016(.013)	.201
Verstreken tijd			.007(.005)	.187	-.007(.012)	.568
R^2_{adj}	.026		.020		.023 / .023	
R^2_{adj} change	.026		.020		-.003 / .003	
F (partieel)	2.453	.048	2.090	.083	.327 / 1.649	.568 / .201

Wave 1

Steekproef 1

Model 1a heeft ten opzichte van Model 0 geen significante verandering in verklaarde variantie. Model 1b verklaart in vergelijking met Model 1a significant meer variantie.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
					F Change	df1	df2	
1	,052 ^a	,003	,002	,003	3,158	1	1148	,076
2	,125 ^b	,016	,012	,013	5,021	3	1145	,002

a. Predictors: (Constant), Gescheiden ouders

b. Predictors: (Constant), Gescheiden ouders, Moeder opleiding midden, Geslacht, Moeder opleiding hoog

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT EenzaamheidW1

/METHOD=ENTER Gescheiden

/METHOD=ENTER Gescheiden Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog.

Steekproef 2

Model 2 verklaart significant meer variantie dan Model 0. Model 4 verklaart iets minder variantie dan Model 2, maar dit verschil is erg klein en niet significant.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
					F Change	df1	df2	
1	,211 ^a	,045	,026	,045	2,435	4	209	,048
2	,215 ^b	,046	,023	,001	,327	1	208	,568

a. Predictors: (Constant), Moeder opleiding hoog, Geslacht, Leeftijd respondent bij scheiding ouders, Moeder opleiding midden

b. Predictors: (Constant), Moeder opleiding hoog, Geslacht, Leeftijd respondent bij scheiding ouders, Moeder opleiding midden, Verstroken tijd sinds de scheiding Wave 1

REGRESSION

```

/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW1
/METHOD=ENTER LS Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog
/METHOD=ENTER LS VersTijdW1 Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog.

```

Model 3 verklaart meer variantie dan Model 0, maar dit verschil is niet significant. Model 4 verklaart iets meer variantie dan Model 3, maar het verschil is klein en niet significant.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Change Statistics				Sig. F Change
				R Square Change	F Change	df1	df2	
1	,196 ^a	,038	,020	,038	2,090	4	209	,083
2	,215 ^b	,046	,023	,008	1,649	1	208	,201

a. Predictors: (Constant), Moeder opleiding hoog, Geslacht, Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1, Moeder opleiding midden

b. Predictors: (Constant), Moeder opleiding hoog, Geslacht, Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1, Moeder opleiding midden, Leeftijd respondent bij scheiding ouders

REGRESSION

```

/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW1
/METHOD=ENTER VersTijdW1 Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog
/METHOD=ENTER VersTijdW1 LS Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog.

```

Wave 2

Steekproef 1

Model 1a heeft ten opzichte van Model 0 geen significante verandering in verklaarde variantie. Model 1b verklaart significant meer variantie dan Model 1a.

Model Summary								
Model	R	R Square	Adjusted R Square	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
					F Change	df1	df2	
1	,071 ^a	,005	,003	,005	3,316	1	661	,069
2	,134 ^b	,018	,012	,013	2,874	3	658	,036

a. Predictors: (Constant), Gescheiden ouders

b. Predictors: (Constant), Gescheiden ouders, Moeder opleiding hoog, Geslacht, Moeder opleiding midden

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT EenzaamheidW2

/METHOD=ENTER Gescheiden

/METHOD=ENTER Gescheiden Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog.

Steekproef 2

De verklaarde variantie tussen Model 2 en Model 0 verschilt niet significant. Model 4 verklaart minder variantie dan Model 2, maar dit verschil is niet significant.

Model Summary								
Model	R	R Square	Adjusted R Square	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
					F Change	df1	df2	
1	,190 ^a	,036	-,003	,036	,922	4	98	,455
2	,197 ^b	,039	-,011	,003	,257	1	97	,613

a. Predictors: (Constant), Moeder opleiding hoog, Geslacht, Leeftijd respondent bij scheiding ouders, Moeder opleiding midden

b. Predictors: (Constant), Moeder opleiding hoog, Geslacht, Leeftijd respondent bij scheiding ouders, Moeder opleiding midden, Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT EenzaamheidW2

/METHOD=ENTER LS Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog

/METHOD=ENTER LS VersTijdW2 Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog.

De verklaarde variantie tussen Model 3 en Model 0 verschilt niet significant. Model 4 verklaart minder variantie dan Model 3. Dit verschil is niet significant.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
					F Change	df1	df2	
1	,197 ^a	,039	-,001	,039	,985	4	98	,419
2	,197 ^b	,039	-,011	,000	,014	1	97	,905

a. Predictors: (Constant), Moeder opleiding hoog, Geslacht, Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2, Moeder opleiding midden

b. Predictors: (Constant), Moeder opleiding hoog, Geslacht, Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2, Moeder opleiding midden, Leeftijd respondent bij scheiding ouders

REGRESSION

```

/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW2
/METHOD=ENTER VersTijdW2 Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog
/METHOD=ENTER VersTijdW2 LS Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog.

```

Regressieanalyses

Per model worden twee tabellen weergegeven. De eerste tabel laat de coëfficiënten zien en de tweede is de model summary.

Wave 1

Model 1a

Hieronder staat de relevante output voor Model 1a waarin Eenzaamheid geschat wordt door Gescheiden ouders.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	1,825	,015		118,134	<,001		
	Gescheiden ouders	,064	,036	,052	1,777	,076	1,000	1,000

Model Summary									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
						F Change	df1	df2	
1	,052 ^a	,003	,002	,47267	,003	3,158	1	1148	,076

a. Predictors: (Constant), Gescheiden ouders

REGRESSION

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV SIG N

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE ZPP

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT EenzaamheidW1

/METHOD=ENTER Gescheiden.

Model 1b

Hieronder staat de relevante output voor Model 1b waarin Eenzaamheid geschat wordt door Gescheiden ouders en de controlevariabelen Geslacht, Opleiding moeder midden en Opleiding moeder hoog.

Coefficients ^a								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	1,889	,032		59,576	<,001		
	Gescheiden ouders	,067	,036	,056	1,892	,059	,998	1,002
	Geslacht	,029	,028	,031	1,054	,292	,989	1,011
	Moeder opleiding midden	-,108	,032	-,114	-3,358	<,001	,752	1,331
	Moeder opleiding hoog	-,125	,044	-,097	-2,861	,004	,747	1,339

a. Dependent Variable: EenzaamheidW1

Model Summary									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
						F Change	df1	df2	
1	,125 ^a	,016	,012	,47021	,016	4,563	4	1145	,001

a. Predictors: (Constant), Moeder opleiding hoog, Gescheiden ouders, Geslacht, Moeder opleiding midden

REGRESSION

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV SIG N

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE ZPP

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT EenzaamheidW1

/METHOD=ENTER Gescheiden Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog.

Model 2

Hieronder staat de relevante output voor Model 2 waarin Eenzaamheid geschat wordt door Leeftijd scheiding en de controlevariabelen Geslacht, Opleiding moeder midden en Opleiding moeder hoog.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	1,958	,096		20,391	<,001		
	Geslacht	,124	,063	,134	1,964	,051	,984	1,017
	Moeder opleiding midden	-,033	,076	-,036	-,437	,662	,677	1,478
	Moeder opleiding hoog	-,160	,097	-,134	-1,653	,100	,693	1,444
	Leeftijd respondent bij scheiding ouders	-,010	,006	-,120	-1,758	,080	,975	1,026

a. Dependent Variable: EenzaamheidW1

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,211 ^a	,045	,026	,45493	,045	2,435	4	209	,048

a. Predictors: (Constant), Leeftijd respondent bij scheiding ouders, Geslacht, Moeder opleiding hoog, Moeder opleiding midden

REGRESSION

```

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW1
/METHOD=ENTER Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog Gescheiden LS.

```

Model 3

Hieronder staat de relevante output voor Model 3 waarin Eenzaamheid geschat wordt door Verstreken tijd sinds scheiding en de controlevariabelen Geslacht, Opleiding moeder midden en Opleiding moeder hoog.

Coefficients ^a							
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	1,794	,087		20,519	<,001		
Geslacht	,117	,063	,127	1,846	,066	,978	1,023
Moeder opleiding midden	-,025	,076	-,027	-,329	,742	,683	1,465
Moeder opleiding hoog	-,156	,097	-,131	-1,601	,111	,692	1,445
Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1	,007	,005	,091	1,324	,187	,978	1,023

a. Dependent Variable: EenzaamheidW1

Model Summary									
		Change Statistics							
		R	Adjusted R	Std. Error of	R Square	F			Sig. F
Model	R	Square	Square	the Estimate	Change	Change	df1	df2	Change
1	,196 ^a	,038	,020	,45637	,038	2,090	4	209	,083

a. Predictors: (Constant), Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1, Moeder opleiding hoog, Geslacht, Moeder opleiding midden

REGRESSION

```

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW1
/METHOD=ENTER Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog VersTijdW1.

```

Model 4

Hieronder staat de relevante output voor Model 4 waarin Eenzaamheid geschat wordt door Leeftijd tijdens scheiding, Verstreken tijd sinds scheiding en de controlevariabelen Geslacht, Opleiding moeder midden en Opleiding moeder hoog.

Coefficients ^a								
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients			Collinearity Statistics	
Model		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	2,086	,243		8,568	<,001		
	Geslacht	,130	,064	,141	2,031	,044	,953	1,050
	Moeder opleiding midden	-,035	,077	-,038	-,457	,648	,676	1,480
	Moeder opleiding hoog	-,158	,097	-,133	-1,632	,104	,692	1,445
	Leeftijd respondent bij scheiding ouders	-,016	,013	-,201	-1,284	,201	,188	5,328
	Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1	-,007	,012	-,089	-,572	,568	,188	5,311

a. Dependent Variable: EenzaamheidW1

Model Summary									
					Change Statistics				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,215 ^a	,046	,023	,45566	,046	2,007	5	208	,079

a. Predictors: (Constant), Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1, Moeder opleiding hoog, Geslacht, Moeder opleiding midden, Leeftijd respondent bij scheiding ouders

REGRESSION

```

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW1
/METHOD=ENTER Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog LS VersTijdW1.

```

Wave 2

Model 1a

Hieronder staat de relevante output voor Model 1a waarin Eenzaamheid geschat wordt door Gescheiden ouders.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	1,757	,020		85,802	<,001		
	Gescheiden ouders	,095	,052	,071	1,821	,069	1,000	1,000

a. Dependent Variable: EenzaamheidW2

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,071 ^a	,005	,003	,48446	,005	3,316	1	661	,069

a. Predictors: (Constant), Gescheiden ouders

REGRESSION

```

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW2
/METHOD=ENTER Gescheiden.

```

Model 1b

Hieronder staat de relevante output voor Model 1b waarin Eenzaamheid geschat wordt door Gescheiden ouders en de controlevariabelen Geslacht, Opleiding moeder midden en Opleiding moeder hoog.

Coefficients ^a								
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients			Collinearity Statistics	
Model		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	1,861	,047		39,544	<,001		
	Gescheiden ouders	,098	,052	,073	1,889	,059	,999	1,001
	Geslacht	-,006	,038	-,006	-,151	,880	,986	1,014
	Moeder opleiding midden	-,135	,046	-,136	-2,906	,004	,682	1,466
	Moeder opleiding hoog	-,120	,061	-,093	-1,974	,049	,677	1,477

a. Dependent Variable: EenzaamheidW2

Model Summary									
		R	Adjusted R	Std. Error of the	R Square	Change Statistics			Sig. F
Model	R	Square	Square	Estimate	Change	F Change	df1	df2	Change
1	,134 ^a	,018	,012	,48241	,018	2,992	4	658	,018

a. Predictors: (Constant), Moeder opleiding hoog, Gescheiden ouders, Geslacht, Moeder opleiding midden

REGRESSION

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV SIG N

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT EenzaamheidW2

/METHOD=ENTER Gescheiden Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog.

Model 2

Hieronder staat de relevante output voor Model 2 waarin Eenzaamheid geschat wordt door Leeftijd scheiding en de controlevariabelen Geslacht, Opleiding moeder midden en Opleiding moeder hoog.

Coefficients ^a								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	1,826	,150		12,195	<,001		
	Geslacht	,073	,094	,077	,774	,441	,993	1,007
	Moeder opleiding midden	-,123	,122	-,127	-1,010	,315	,623	1,604
	Moeder opleiding hoog	,031	,156	,025	,199	,843	,622	1,607
	Leeftijd respondent bij scheiding ouders	,006	,008	,081	,796	,428	,947	1,056

a. Dependent Variable: EenzaamheidW2

Model Summary									
Model		R	Adjusted R	Std. Error of the Estimate	R Square	F	Change Statistics		Sig. F
l	R	Square	Square	Estimate	Change	Change	df1	df2	Change
1	,190 ^a	,036	-,003	,47496	,036	,922	4	98	,455

a. Predictors: (Constant), Leeftijd respondent bij scheiding ouders, Geslacht, Moeder opleiding midden, Moeder opleiding hoog

REGRESSION

```

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW2
/METHOD=ENTER Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog LS.

```

Model 3

Hieronder staat de relevante output voor Model 3 waarin Eenzaamheid geschat wordt door Verstreken tijd sinds scheiding en de controlevariabelen Geslacht, Opleiding moeder midden en Opleiding moeder hoog.

		Coefficients ^a						
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients			Collinearity Statistics	
Model		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	1,992	,155		12,837	<,001		
	Geslacht	,080	,094	,084	,843	,401	,991	1,010
	Moeder opleiding midden	-,127	,121	-,131	-1,053	,295	,636	1,571
	Moeder opleiding hoog	,039	,157	,031	,250	,803	,616	1,624
	Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2	-,008	,008	-,096	-,938	,350	,944	1,060

a. Dependent Variable: EenzaamheidW2

Model Summary									
		R	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,197 ^a	,039	-,001	,47437	,039	,985	4	98	,419

a. Predictors: (Constant), Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2, Moeder opleiding midden, Geslacht, Moeder opleiding hoog

REGRESSION

```

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW2
/METHOD=ENTER Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog VersTijdW2.

```

Model 4

Hieronder staat de relevante output voor Model 4 waarin Eenzaamheid geschat wordt door Leeftijd tijdens scheiding, Verstreken tijd sinds scheiding en de controlevariabelen Geslacht, Opleiding moeder midden en Opleiding moeder hoog. De eerste tabel laat de coëfficiënten zien en de tweede is de model summary.

Coefficients ^a							
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	2,043	,454		4,502	<,001		
Geslacht	,081	,096	,086	,847	,399	,963	1,038
Moeder opleiding midden	-,130	,123	-,133	-1,052	,295	,617	1,620
Moeder opleiding hoog	,039	,158	,032	,249	,804	,616	1,624
Leeftijd respondent bij scheiding ouders	-,002	,019	-,029	-,120	,905	,173	5,792
Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2	-,010	,019	-,122	-,507	,613	,172	5,811

a. Dependent Variable: EenzaamheidW2

Model Summary									
Model	R	R Square		Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
		R Square	Adjusted R Square			F Change	df1	df2	
1	,197 ^a	,039	-,011	,47677	,039	,783	5	97	,564

a. Predictors: (Constant), Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2, Moeder opleiding midden, Geslacht, Moeder opleiding hoog, Leeftijd respondent bij scheiding ouders

REGRESSION

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT EenzaamheidW2

/METHOD=ENTER Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog LS VersTijdW2.

Vergelijking waves

Om de invloed van verstreken tijd verder te onderzoeken zijn de eenzaamheidsniveaus tussen Wave 1 en Wave 2 vergeleken. Dit is eerst gedaan voor respondenten met gescheiden ouders, daarna voor respondenten zonder gescheiden ouders. Allereerst is er een selectie gemaakt van alle respondenten met gescheiden ouders, die geen missende waarden op een van de variabelen van Wave 1 en Wave 2 hebben. Dat is gedaan met onderstaande syntax.

USE ALL.

COMPUTE filter_\$=(Gescheiden = 1 & SOM_dum_alles_W1 = 0 & SOM_dum_alles_W2 = 0).

VARIABLE LABELS filter_\$ 'Gescheiden = 1 & SOM_dum_alles_W1 = 0 & SOM_dum_alles_W2
= 0 (FILTER)'.

VALUE LABELS filter_\$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.

FORMATS filter_\$ (f1.0).

FILTER BY filter_\$.

EXECUTE.

Vervolgens is er een gepaarde t-test uitgevoerd om de eenzaamheidsniveaus te vergelijken. Hieruit

blijkt dat het verschil in Eenzaamheid tussen Wave 1 en Wave 2 heel klein en niet significant is.

Verstreken tijd lijkt dus weinig invloed te hebben op gemiddelde eenzaamheidsniveaus van jongeren met gescheiden ouders.

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	EenzaamheidW1	1,8861	101	,44091	,04387
	EenzaamheidW2	1,8399	101	,47077	,04684

Paired Samples Test

		Paired Differences					t	df	Significance	
		Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval of the Difference				One-Sided p	Two-Sided p
					Lower	Upper				
Pair 1	EenzaamheidW1 - EenzaamheidW2	,04620	,51377	,05112	-,05522	,14763	,904	100	,184	,368

T-TEST PAIRS=EenzaamheidW1 WITH EenzaamheidW2 (PAIRED)

/ES DISPLAY(TRUE) STANDARDIZER(SD)

/CRITERIA=CI(.9500)

/MISSING=ANALYSIS.

Ten tweede is er een selectie gemaakt van alle respondenten zonder gescheiden ouders en zonder missende waarden op een van de variabelen van Wave 1 en Wave 2 hebben. Dat is gedaan met onderstaande syntax.

USE ALL.

COMPUTE filter_\$=(Gescheiden = 0 & SOM_dum_alles_W1 = 0 & SOM_dum_alles_W2 = 0).

VARIABLE LABELS filter_\$ 'Gescheiden = 1 & SOM_dum_alles_W1 = 0 & SOM_dum_alles_W2 = 0 (FILTER)'.
= 0 (FILTER)'.
= 0 (FILTER)'.

VALUE LABELS filter_\$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.

FORMATS filter_\$ (f1.0).

FILTER BY filter_\$.

EXECUTE.

Ook in deze groep is er een gepaarde t-test uitgevoerd om de eenzaamheidsniveaus te vergelijken. Hieruit blijkt dat het verschil in Eenzaamheid tussen Wave 1 en Wave 2 klein maar significant is. In Wave 2 zijn jongeren zonder gescheiden ouders gemiddeld minder eenzaam dan in Wave 1.

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	EenzaamheidW1	1,8174	553	,46571	,01980
	EenzaamheidW2	1,7483	553	,48155	,02048

Paired Samples Test

		Paired Differences					Significance			
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference		t	df	One-Sided p	Two-Sided p
Pair 1	EenzaamheidW1 - EenzaamheidW2	,06902	,51430	,02187	,02606	,11198	3,156	552	<,001	,002

T-TEST PAIRS=EenzaamheidW1 WITH EenzaamheidW2 (PAIRED)

/ES DISPLAY(TRUE) STANDARDIZER(SD)

/CRITERIA=CI(.9500)

/MISSING=ANALYSIS.

Bijlage 3

In deze bijlage staat de output en syntax die gebruikt is bij het onderzoeken van multicollineariteit, het controleren van assumpties en het controleren van uitschieters. Allereerst wordt dit gegeven voor Wave 1, daarna voor Wave 2.

Wave 1

Multicollineariteit

De meeste VIF waarden binnen Model 4 liggen ruim onder de grens van 4. Twee variabelen liggen erboven. De VIF-score van Leeftijd tijdens scheiding is 5,328 en die van Verstreken tijd sinds scheiding is 5,311. Verstreken tijd sinds scheiding berekend is door Leeftijd tijdens scheiding af te trekken van de huidige leeftijd. De overlap tussen de twee variabelen is dus te verklaren en zal weinig invloed hebben. Er is geen sprake van onverwacht hoge multicollineariteit.

Coefficients ^a		
Model	Collinearity Statistics	
	Tolerance	VIF
1 (Constant)		
Geslacht	,953	1,050
Moeder opleiding midden	,676	1,480
Moeder opleiding hoog	,692	1,445
Leeftijd respondent bij scheiding ouders	,188	5,328
Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 1	,188	5,311

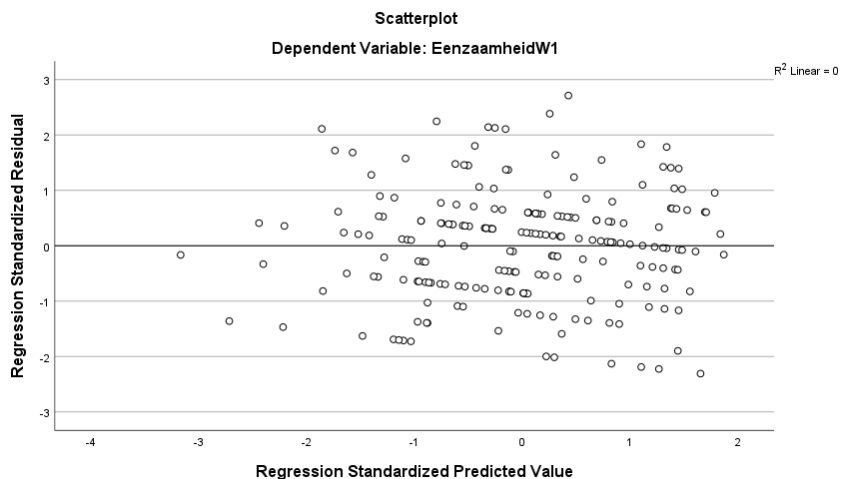
a. Dependent Variable: EenzaamheidW1

REGRESSION

```
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW1
/METHOD=ENTER Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog LS VersTijdW1.
```

Assumptiecontrole

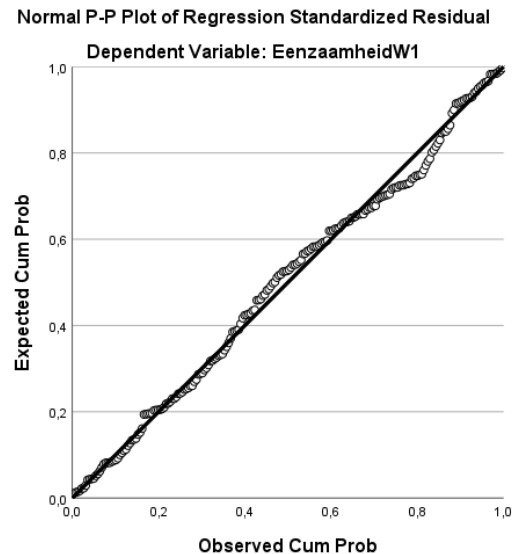
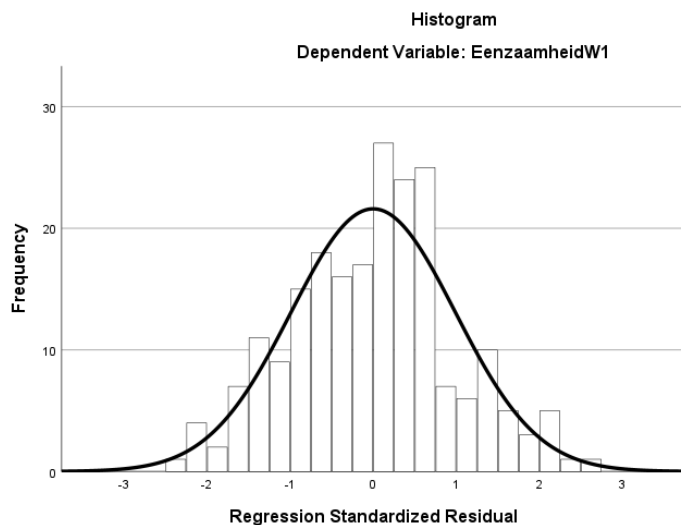
Voor de controle van de lineariteitsassumptie is de volgende plot gebruikt. Hieruit blijkt dat aan de assumptie is voldaan. Voor de controle van homoscedasticiteit is tevens deze plot gebruikt. Hieruit blijkt dat er voldaan is aan de voorwaarde.

REGRESSION

```
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW1
/METHOD=ENTER Geslacht LS VersTijdW1 Opl_Mid Opl_Hoog
/SCATTERPLOT=(*ZRESID ,*ZPRED)
/RESIDUALS HISTOGRAM(ZRESID) NORMPROB(ZRESID)
/SAVE COOK LEVER ZRESID DFBETA DFFIT.
```

Voor het controleren van de assumptie van normaal verdeelde residuen van Eenzaamheid maak ik gebruik van de twee onderstaande figuren. De residuen zijn niet volledig normaal verdeeld, er zijn wat afwijkende punten te zien. Bij benadering is er voldaan aan de assumptie.

REGRESSION

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT EenzaamheidW1

/METHOD=ENTER Geslacht LS VersTijdW1 Opl_Mid Opl_Hoog

/SCATTERPLOT=(*ZRESID ,*ZPRED)

/RESIDUALS HISTOGRAM(ZRESID) NORMPROB(ZRESID)

/SAVE COOK LEVER ZRESID DFBETA DFFIT.

Wave 1

Multicollineariteit

Net als bij Wave 1 liggen de meeste VIF waarden binnen Model 4 ruim onder de grens van 4. Twee variabelen liggen erboven. De VIF-score van Leeftijd tijdens scheiding is 5,792 en die van Verstreken tijd sinds scheiding is 5,811. Verstreken tijd sinds scheiding berekend is door Leeftijd tijdens scheiding af te trekken van de huidige leeftijd. Dit verklaart de overlap tussen de twee variabelen en de overlap zal weinig invloed hebben. Er is geen sprake van een onverwacht hoge mate multicollineariteit.

Model	Collinearity Statistics	
	Tolerance	VIF
1 (Constant)		
Geslacht	,963	1,038
Moeder opleiding midden	,617	1,620
Moeder opleiding hoog	,616	1,624
Leeftijd respondent bij scheiding ouders	,173	5,792
Verstreken tijd sinds de scheiding Wave 2	,172	5,811

REGRESSION

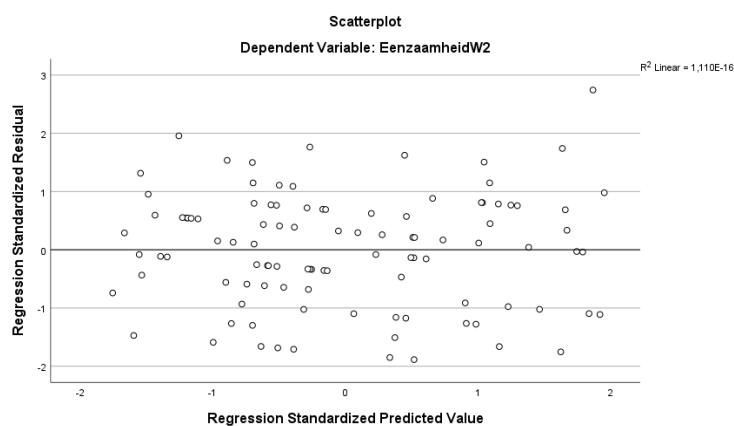
```

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW2
/METHOD=ENTER Geslacht Opl_Mid Opl_Hoog LS VersTijdW2.

```

Assumptiecontrole

Voor de controle van de lineariteitsassumptie is de onderstaande plot gebruikt. Hieruit blijkt dat aan de assumptie is voldaan. De onderstaande plot is ook gebruikt voor controle van homoscedasticiteit. Aan deze assumptie is tevens voldaan.

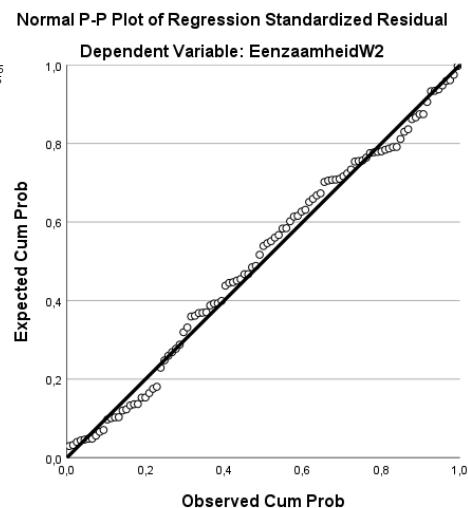
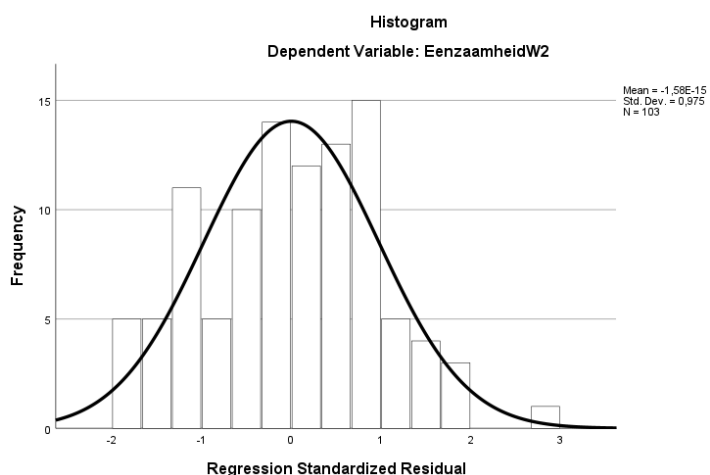
REGRESSION

```

/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW2
/METHOD=ENTER Geslacht LS VersTijdW2 Opl_Mid Opl_Hoog
/SCATTERPLOT=(*ZRESID ,*ZPRED)
/RESIDUALS HISTOGRAM(ZRESID) NORMPROB(ZRESID)
/SAVE COOK LEVER ZRESID DFBETA DFFIT.

```

De twee onderstaande figuren worden gebruikt voor het controleren van de assumptie van normaal verdeelde residuen van Eenzaamheid. De residuen zijn redelijk normaal verdeeld, er zijn wat afwijkende punten te zien. Bij benadering is er voldaan aan de assumptie.

REGRESSION

```

/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT EenzaamheidW2
/METHOD=ENTER Geslacht LS VersTijdW2 Opl_Mid Opl_Hoog
/SCATTERPLOT=(*ZRESID ,*ZPRED)
/RESIDUALS HISTOGRAM(ZRESID) NORMPROB(ZRESID)
/SAVE COOK LEVER ZRESID DFBETA DFFIT.

```